

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

V. évfolyam
1995/1.

A TARTALOMBÓL

Gondolatok a honvédség átalakításáról

Hadászat és hadtudományi kutatás

A haderőrendszerek modelljei

A jövő fegyverei és harceljárásai

A védelem és a válságkezelés feladatai

A képessé tevő vezetői magatartásról

Hangsúlyok és arányok a tisztképzésben

Az erkölcsi-fegyelmi helyzetről

A katonai elhárítás történetéből

A változások védelemgazdasági kihatásai

Közrend, közbiztonság, közlekedési morál

A tanulmányok szerzői

Bognár Károly ny. ezredes,
a hadtudomány doktora

Bolgár Judit mk. alezredes, egyetemi doktor

Gyaraki Károly vezérőrnagy

Harsányi László ny. orvos alezredes

Horváth István ny. ezredes

Jakus János alezredes

Komáromi István r. vezérőrnagy, dr. Univ.,
a Pest Megyei
Rendőr-főkapitányság vezetője

Kőszegvári Tibor ny. vezérőrnagy,
egyetemi tanár,
a hadtudomány doktora

Lakatos György ezredes,
HVK hdm. csf. (fcsf.h.)

Martinkó József alezredes, főiskolai docens

Molnár Károly ny. ezredes

Nádor István
Pest Megyei Rendőr-főkapitányság,
főelőadó

Simon Sándor ny. altábornagy,
a hadtudomány doktora

Turák János ny. ezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Vámosi Zoltán alezredes,
a hadtudomány kandidátusa

Vasvári Tibor alezredes

A társasági élet rovat összeállításában részt vett:

Lukács László őrnagy

Vass Rezső

Dr. Vasvári Vilmos ny. ezredes

A Magyar Hadtudományi Társaság folyóirata

Felelős kiadó:
DR. MÓRICZ LAJOS,
a társaság elnöke

A folyóirat
szerkesztőbizottsága

Elnök:
DR. SZABÓ JÓZSEF
a társaság alelnöke

Elnökhelyettes:
HORVÁTH ISTVÁN
főszerkesztő

Tagjai:
dr. Barna Géza,
Balta Ferenc,
dr. Béres Endre,
dr. Bertalan György,
dr. Fülöp Imre,
dr. Gáspár Tibor,
dr. Turák János,
dr. Opál Sándor,
Orodán Sándor,
dr. Pataky Iván,
dr. Pekó József,
Zimits Rezső.

Szerkesztőbizottság és kiadó:
1581 Budapest,
Hungária krt. 9—11.
I. ép. I. em. 53. sz.
Tel.: 260-07-40/1359 mellék

Levélcím:
1581 Budapest, Pf. 15.

A folyóiratot gondozta,
szedte és tördelte:
BAUSZ Kft.

Nyomtatta:
MSZH NYOMDA

Felelős vezető:
Nagy László

ISSN 1215—4121

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

V. évfolyam

1. szám

1995. március

Tartalomjegyzék

BIZTONSÁGPOLITIKA

Bognár Károly: Reálisan a NATO-tagságról 3

HADTUDOMÁNY—HADÜGY

Lakatos György: Gondolatok a honvédség átalakításáról 15

Horváth István: A haderőrendszerek modelljei
és a honvédség átalakítása 19

Simon Sándor: Hadászat és a hadtudományi kutatás 29

Kőszegvári Tibor: A jövő fegyverei és harceljárásai 37

Jakus János: A harccsoportok alkalmazása a dandár
harctevékenységi körzetében 50

Vasvári Tibor: A légvédelmi és repülőcsapatok
anyagigazgatási biztosítása 57

VEZETÉS—KIKÉPZÉS

Bolgár Judit: A képessé tevő vezetői magatartás
pszichológiai és pedagógiai vonatkozásai 61

Martinkó József: Arányok és hangsúlyok a tisztképzésben 71

VÉDELEMGAZDASÁG

Turák János:	A katonai-politikai és gazdasági feltételek hatása a védelemgazdaságra	82
--------------	---	----

RENDVÉDELEM

Komáromi István:	Az elkövetkező évek egyik nagy kihívása a bűnözés	89
Nádor István:	Milyen a magyar közlekedési morál?	92

FÓRUM

Molnár Károly:	Az erkölcsi-fegyelmi helyzet és megítélésének nehézségei	95
Vámosi Zoltán:	Egy konferencia üzenete (Jalta 1945—1995)	103
Gyaraki Károly:	A katonai elhárítás történetéből	106
Harsányi László:	A honvédség fogorvosi ellátásának régi és új gazdasági rendje	115

TÁRSASÁGI ÉLET

Hadtudományi nyilvános fórum	120
Az 1994. évi pályázatok eredményeiről	121
A hadművészeti szakosztály pályázati felhívása	122
A műszaki szakosztály februári rendezvényéről	122
Ipari bázisú kutatási-fejlesztési csoport megalakulása	123
A Honvédelmi Minisztérium pályázati felhívása	124
A Kiss Károly Hadtudományi Klub őszai rendezvényeiről (94. oldal)	

A HADTUDOMÁNY 1994. évi számainak összesített tartalomjegyzéke	125
--	-----

*A folyóiratunkban megjelenő cikkeket szakmailag nem bíraltatjuk,
azok tartalmáért a szerző felel!*

Bognár Károly

Reálisan a NATO-tagságról

Az Európai Unió, a NATO, a Nyugat-európai Unió vezető szervei több alkalommal is ki-nyilatkoztatták, hogy nem zárt szervezetek és nyitottak új tagok felvételére, ha a belépni szándékozók teljesítik majd a meghatározandó feltételeket, s a bővítés nem okoz komoly nemzetközi és a befogadó szervezeteken belüli problémákat. A magyar állami vezetés és a parlamenti pártok is egységesek abban, hogy a transzatlanti csatlakozásnak nincs ésszerű alternatívája. Mindez indokolja, hogy egyre konkrétan és átfogóan foglalkozzunk a le-hetséges NATO-tagságunk problémáival. Folyóiratunk már korábban is közölt ezzel kap-csolatos írásokat. Az alábbi cikk újabb aspektusok alapján, újszerűen és konkrétan, sok-rétűbben és árnyaltabban, tézisszerűen tekinti át a probléma egyes kérdéseit.

A Varsói Szerződés megszűnése után a volt tagállamoknak lehetőségük nyílt új biz-tonságpolitikai és védelmi kapcsolatok létrehozására. A közép-európai országok ennek legcélszerűbb megoldását a NATO-hoz való csatlakozásban látják. A Jugo-szlávia területén több éve folyó polgárháború borzalmas következményei, valamint más veszélyek, fenyegetések, kihívások ezt a megoldást ösztönzik.

A magyar kormány (hasonlóan a cseh és a lengyel kormányhoz) már 1993 má-sodik felében irányt vett arra, hogy döntésre viszi a NATO-ba való belépés felté-teleinek és határidejének megjelölését. Ennek megtörténtét az 1994. januári NATO-csúcsértekezletől várták. Az akkori külügyminiszter és államtitkárai számos eset-ben adtak hangot ilyen elvárásoknak. 1993 nyarán a honvédelmi miniszter is úgy nyilatkozott: „A hágai tárgyalásokon — de napjainkban más nyugat-európai hely-színeken folytatott megbeszéléseken is — úgy érzi az ember, hogy a közép-európai térség s benne igen előkelő helyen Magyarország NATO-tagsága, az atlanti szerve-zethez való mind szorosabb kapcsolódása nagyon benne lóg a levegőben.”¹

Még az akkori egészségügyi és népjóléti miniszter (egyben a KDNP elnöke) is — e kérdéssel foglalkozva — azt mondta: „...az EDU pártok szerint elérkezett az idő a visegrádi országok NATO-csatlakozása menetrendjének meghatározására.”²

A tárgyilagosság kedvéért meg kell mondani, hogy a *fenti remények, várakozások nem voltak teljesen alaptalanok*. Nyugaton számos vezető kijelentése, célozgatása, a szakértői publikációk egész sora sugalmazott ilyen lehetőséget. Manfred Wörner, a NATO akkori főtitkára több esetben hangoztatta, hogy „a NATO-kapuk a jövőben nyitottak lesznek.” Az Europäische Sicherheit c. német folyóirat 1993 júniusában pedig ilyen címmel közölt cikket: „A NATO intézményesített nyitása Keletre.”³ R. G. Lugar, az amerikai szenátus külügyi bizottsága republikánus kisebbségének

elnöke 1993 augusztusában a Zycie Warsawynak azt nyilatkozta, hogy nem halogatható a lengyel, a magyar, a cseh NATO-tagság, s szeretné, ha ennek tervét Clinton elnök az 1994. januári csúcsertekezleten előterjesztené.⁴

A bonni védelmi tárca vezetője az 1993. december 27-i évzáró beszédében ismételten sikra szállt a NATO kibővítéséért Magyarországgal, Lengyelországgal, a Cseh Köztársasággal és Szlovákiával.⁵

1993 őszén viszont — más vezetők és szakemberek — úgy ítélték meg, hogy még várni kell a teljes atlanti tagsággal, az csak fokozatosan, hosszabb távon érhető el, s az 1994. januári NATO-csúcson semminemű konkrét döntés erről nem várható. Az események az utóbbiakat igazolták.

Az ismételt és fokozott várakozások ellenére — a szövetségen belüli még nem kellően tisztázott kérdések, valamint Oroszország határozott és kemény ellenkezése miatt, amely a konkrét békepartnerségi program aláírásának elhalasztásában is megnyilvánult — *nem született konkrét állásfoglalás új tagok felvételéről a NATO 1994. december 1-jei brüsszeli tanácsülésén sem.* Az USA delegációjának 13 pontos javaslatát elfogadva, határozatilag hivatalos munkabizottságot hoztak létre a szövetség keleti irányú kibővítése feltételeinek egy év alatti tanulmányozására. Várhatóan ennek során sem állapítanak meg majd konkrét menetrendet, nem nevezik meg a lehetséges új tagokat. Vizsgálják viszont — többek között — a nukleáris ernyő kiterjesztésének lehetőségét Közép- és Kelet-Európára, s emellett Oroszország számára is nyitva hagyják a belépés lehetőségét, vele további tisztázó megbeszéléseket folytatnak. A belépni szándékozó országoknak tehát 1995-ben is csak a békepartnerség keretein belüli együttműködés feltételeinek további javítására lesz lehetőségük.

Az EBEÉ-csúcstalálkozó 1994. december 5-i budapesti ülésén is az Egyesült Államok és Oroszország elnöke között a legnagyobb ellentét a NATO keleti irányú kiterjesztése ügyében pattant ki. Clinton elnök kijelentette, hogy kinyitják a NATO kapuit az újonnan jelentkezők előtt, senkit sem zárnak ki szándékosan, és egyetlen NATO-n kívüli országnak sem engednek vétőt emelni a bővítést illetően. Ugyanakkor hangsúlyozta: azt sem akarják, hogy a bővítés Európa új megosztottságához vezessen, céljuk Európa és a térség stabilitásának megerősítése. Jelcin elnök ezt követően megállapította, hogy Oroszország magát az európai biztonság keleti bástyájának tekinti, s nyugtalansággal követi a NATO bővítési tervét, amely a „hideg békét”, az új elhatárolódást, a bizalmatlanság magjának elvetését hozná magával. Ezért szorgalmazta egy teljes értékű, összeurópai szervezet megalakítását, megbízható jogi alapokon.

Az ellentétes megközelítés rányomta bélyegét az EBEÉ ülés lefolyására. Clinton elnök és a magyar vezetők külön találkozásán Horn miniszterelnök megerősítette ugyan Magyarországot elkötelezettségét a NATO-tagság mellett, de az amerikai elnök az EU-tagság fontosságát emelte ki, s hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok kész ehhez támogatást nyújtani.

Ilyen előzmények után felvetődik, hogy van-e egyáltalán reális lehetőségünk a NATO-tagság elérésére. Ennek megválaszolásához több konkrét kérdés elemzése útján juthatunk el. Az alábbiakban ezek közül soron vesszük a legfontosabbakat.

1.) *Érdekében áll-e jelenleg a NATO-nak szervezete bővítése a közép-európai országokkal?*

Az államok, szövetségek politikáját, elvi és gyakorlati tevékenységét az érdekek határozzák meg. Az érdekek azonban nem azonos értékűek, súlyúak, azok — egy ilyen szövetségi rendszernél, mint a NATO — az értékskálán feloszthatóak:

- *életbe vágó érdekre*, amelyért még az atomháború is megkockáztatandó;
- *nagyon fontos érdekre*, amelyért a hagyományos eszközökkel vívott háború is elképzelhető;
- *fontos érdekre*, amelyért korlátozott háború, harc, alacsony intenzitású katonai konfliktus is alkalmazható;
- *érdekre*, amelynél nélkülözhető a közvetlen katonai fellépés és más eszközök, módszerek kerülnek előtérbe.

A visegrádi országok bevonása a NATO-ba — súlyuk, jelentőségük, fontosságuk alapján — nyilvánvalóan az érdekskála alsó felén helyezkedik el. Ezért a tagországok egésze konszenzussal csak akkor lenne hajlandó a felvételre áldását adni, ha az minden különösebb kockázat, áldozat vagy komoly veszély nélkül megvalósítható.

A szövetségnek tehát valójában nincs a kibővítésre égető szüksége. A NATO a jelenleg meglévő és a bécsi egyezményekben (1990, 1992) előírányzott hagyományos fegyveres erővel és fegyverzetével (amely mennyiségileg az európai katonai erő fele) képes a tagországok területének és lakosságának megbízható katonai védelmére. A rendelkezésre álló és nem hadászati rendeltetésű nukleáris eszközök (amelyek száma a NATO-nál Európában kb. 1400—1600 db) pedig az elrettentő, visszatartó hatást tovább erősítik. *A NATO-nak tehát nincs kimondottan szüksége a visegrádi országok katonai potenciáljára*, sőt a szervezet nélkülük hatékonyabb, mint velük együtt lenne (azok jelenlegi állapotában).

A NATO-országok valós és fontosabb érdekei ellen hatnának a visegrádi országok *jelenlegi felvételével* elkerülhetetlenné váló olyan feszültségek, konfliktusok, elmentések, terhek, mint például:

- Oroszországban a reformokat, a demokratikus fejlődést akadályozó, hátráltató irányzatok előretörése, az „Oroszország, mint körbe zárt erőd” tudatának erősödése, amelyek veszélyeztetnék a fegyverzetcsökkentési megállapodások 1999-ig és 2003-ig történő megvalósulásának esélyeit is;
- az egyes tagországok közötti kisebb politikai problémáktól most sem teljesen mentes NATO további számos potenciális válsággóccal szaporodna, ami gyengítené a szövetség keretein belül kialakított és fenntartott egységet, nehezítené a konszenzus elérését, s a hatékony fellépés lehetőségét;
- új országok belépése jelentős módosításokat igényelne az alapító szerződésben, a fegyveres erők most alakuló struktúrájában, elhelyezkedésében, vezetési rendjében stb. Mindez megbontaná az évtizedek során kialakított és megszilárdult rendszereket, vezetési mechanizmusokat, együttműködési formákat méghozzá akkor, amikor: a Balkánon még háború folyik; továbbra is nagy a bizonytalanság a világ második legnagyobb katonai erővel rendelkező államában, Oroszországban; egyes posztszocialista országokban (vagy máshol) újabb, nehezen prognosztizálható veszélyek, kihívások keletkezhetnek;

— a felveendő országok fegyveres erői nem lennének kompatibilisek a szövetség jelenlegi tagállamainak haderőivel, ami működési zavarokat okozna. Azok pár év alatti felzárkóztatása pedig olyan anyagi áldozatokat követelne, amelyre az érintett felvételre váró országok ebben az évezredben önerőből nem lesznek képesek, a jelenlegi NATO-tagállamok pedig ennek fedezésében való részvételre — veszély hiányában — nem készek, mivel az számunkra is nagy megterhelést, életszínvonal-visszaesést jelentene.

A belépési szándék időben sem jókor merült fel: a NATO mint szövetségi rendszer maga is történelme legnagyobb változása, átalakulása folyamatában van (pl. új arculat, profil kialakítása, a területi hatáskör növelése a fegyveres erők egyidejű csökkentése mellett stb.). Az a helyzet, rendeltetés és feladat, amely ezt a szövetséget a 40-es évek végén életre hívta, létrehozta, többé már nem áll fenn, sőt gyökeresen megváltozott. Ehhez pedig a NATO-nak — létjogosultsága további megalapozása és indokolása végett — is alkalmazkodnia kell. Természetes tehát, hogy a változás, lényeges átalakulás folyamatában álló szövetség nem vesz fel új tagokat addig, amíg nem tisztázódik és alakul ki teljesen új rendeltetése, feladata és profilja. Márpedig ez ebben a szövetségben — s az ilyen bizonytalanságokkal terhelt nemzetközi környezetben — évekig is eltarthat.

A NATO érdekei egészének szemszögéből tehát indokoltnak, ésszerűnek tűnik az a döntés, hogy a szövetség nem „hígtotta fel” önmagát, nem zavarta meg a szervezeti struktúrákat, együttműködési rendet, nem vett új gondokat és terheket a nyakába, s nem élezte a nemzetközi feszültséget. Ez a felvételre váró országokban feltétlenül csalódást okozott, de azok ezen túltették magukat, miután a NATO vezetése az eddiginél szélesebb és konkrétabb együttműködést helyezett kilátásba a Partnerség a békéért című programmal, s annak konkrét tartalommal való megtöltésével. Ugyanakkor hivatalossá tette a későbbi belépés lehetőségének fenntartását.

A hivatalba lépő új NATO-főtitkár, Willy Claes, 1994. október 12-én elmondott beszédében vázolta a hivatala idejére várható feladatokat. Ebben — a szövetségi tagság és az illetékességi terület keleti irányú kiterjesztésével szemben — a felvételi meghívásra váró országokkal folytatandó együttműködés továbbfejlesztésére, kimélyítésére helyezte a hangsúlyt. Véleménye szerint a továbbiakban a békepartnerség eddigi sikereire kell építkezni és az új partnereket védelmi intézményrendszerük átalakításában kell segíteni. Az új főtitkár is megerősítette, hogy a szövetséget „megfelelő időben” további tagokkal is kibővíti majd. Ennek azonban nem szabad újabb megosztottsághoz vezetnie, s nem akadályozhatja a NATO-t a más partnerekkel való együttműködésben (az utóbbi kitétel — minden kétséget kizáróan — elsősorban Oroszországra vonatkozott).

Más a helyzet az egyes NATO-országok esetében. Németországnak — miután peremállam a szövetségben — például kimondottan érdeke a NATO határának keletebbre helyezése új tagállamok felvételével, s ezért anyagi áldozatra is kész lenne. Éppen ezért ez az ország a NATO kibővítésének legaktívabb támogatója.

2.) Milyen egyéb akadályai vannak jelenleg az új tagországok felvételének?

A szövetség egésze érdekének hiánya mellett egyéb politikai és közvetlen katonai-szakmai okai, akadályai is vannak annak, hogy a NATO rövidesen új tagokkal erősödjön keleti irányban.

Az egyik legfontosabb a szövetség növelését indokoló nemzetközi körülmények hiánya. Érezte ezt 1994 elején és végén a NATO vezetése is. Jelen helyzetben a gyors növelés politikai szempontból megindokolhatatlan, azt sürgető, kiváltó veszély vagy fenyegetés nem áll fenn. A szövetség vezetése nem tud megnevezni egyetlen vele szemben ellenséges beállítottságú, érzelmű országot sem. Ilyen körülmények között a növelés expanziós törekvésnek tekinthető, illetve Oroszország-ellenes lépésnek állítható be. Magától értetődik, hogy a NATO vezetése ennek még a látszatát is el akarja kerülni. Sőt, tárgyalások folynak az USA és a NATO, valamint Oroszország között a stratégiai partnerség kialakításáról. Ezért van az, hogy a NATO vezetése jelenleg akarja is meg nem is a szövetség keleti irányú kibővítését. Ez mindig a belső viszonyok alakulásától függ. Amíg Oroszország a demokrácia irányába halad, addig jelentős lesz a bővítést ellenzők, kifogásolók hangja.

Lényegesek a gazdasági-pénzügyi okok is. A hidegháború időszakában — amikor fontos volt a katonai erő növelése — az Egyesült Államok a szövetség valamennyi államát segítette (Izland kivételével). A segélyek mintegy 80 százaléka katonai célú volt. Ennek összege 1946—1976 között (az akkori árakon) több mint 21 milliárd dollárt tett ki.⁶ Így például Dánia 640,1, Franciaország 4548,6, Görögország 2984,3, Olaszország 2545,3, Törökország 4689,9 millió dollárt kapott. Az Egyesült Államok az 1960—1970-es években megszüntette a katonai segély folyósítását a fejlett országokba. Így például az NSZK 1964-től, Franciaország 1965-től, Nagy-Britannia 1972-től, Olaszország 1973-tól már nem kapott vissza nem térítendő támogatást. Mindvégig kaptak azonban segínyt az olyan szegényebb tagországok, mint Görögország, Törökország és Portugália. *Jogos az az aggodalom, hogy erre az új tagországok is igényt támasztanak.* A fegyverrendszerek, a haditechnikai eszközök áraiban azóta végbement robbanásszerű növekedés ma minden új tagországnak több milliárd dolláros segínyt indokolna. Nyilvánvaló, hogy ilyen vagy még a kisebb összegű katonai segély folyósítását ma egyetlen nyugati ország sem támogatná, a tőlünk keletre fekvő államok ellenük irányuló akciónak minősítenék.

Komoly problémák származhatnak a már megkötött *leszerelési, haderő- és fegyverzetcsökkentési egyezmények végrehajtásában* is. Az 1990-ben és 1992-ben Bécsben kidolgozott és elfogadott egyezmények (CFE) a katonai erőegyensúlyt a NATO akkori tagállamai és a megszünt Varsói Szerződés volt tagállamai között teremtették meg. Az akkor „kidekázott” katonai erőegyensúly megváltozna, ha a volt Varsói Szerződés egyes államai belépnének a NATO-ba. (A sors iróniája, hogy a keretek tömbök szerinti megállapítását éppen a NATO-országok kényszerítették ki.) *Oroszország és a FÁK többi államai ezt a bécsi egyezmények megkerülésének, kijátszásának minősíthetnék,* ezért annak előírásai alól kivonhatnák magukat. Erre Oroszország részéről máris vannak jelzések Gracsov védelmi miniszter kijelentéseiben. Ez a hagyományos fegyveres erők és fegyverzetek csökkentésére vonatkozó megállapodások csődjét okozhatná, ami senki — s így hazánk — számára sem lenne kívánatos.

Számos *közvetlen katonai-szakmai ok* is van. Ezek közül azonban csak néhány fontosabbat említünk meg. A NATO-tagországokban és a belépni szándékozóknaál nem azonosak: a hadtudományi elvek, a szabályzatok, a katonai doktrína tételei, a szervezeti elvek és struktúrák; az alárendeltségi, vezetési, együttműködési rendszabályok; a fegyverzeti rendszerek, fegyverek, haditechnikai eszközök típusai; a tisztek képzésének és továbbképzésének rendje stb. Ezek közül egyesek a NATO jelen-

legi állományán belül is nagy gondot okoznak.⁷ Ez a volt Varsói Szerződés országai fegyveres erőinek — a jelenlegi fegyverzettel és haditechnikai eszközökkel való — belépésével jelentősen rosszabbodna. Az üzemeltetés, a tartalék alkatrészekkel való ellátás, a javítás stb. átfogó megszervezése úgyszólván lehetetlen lenne.

Felborulna és részben használhatatlan lenne a NATO — több évtizedes munkával, több tízmilliárd dolláros költséggel kiépített — *katonai infrastruktúrájának* jelentős része. Új repülőterekre, vezetési pontokra, raktárakra, előkészített állásokra, felderítőhálózatra, útvonalakra stb. lenne szükség, amelyek költségkihatása ismét sok milliárd dollárt igényelne. Erre is csak virágzó, jól prosperáló gazdaság esetén jutna fokozatosan fedezet a tagországokban. Természetesen csak akkor, ha ezt a nemzetközi biztonságpolitikai helyzet is indokolná (ami szerencsére nem áll fenn).

Jelentős lenne a *nyelvi akadály* is. A NATO-ban a vezetés nyelve általában az angol, amelynek kellő szintű ismeretével a volt Varsói Szerződéses országai hadseregének tisztikara nem rendelkezik. De a helyzetet bonyolítja, hogy az utóbbi években a NATO-ban szervezési alapelv lett a *többszemélyes* hadtestek létrehozása, más-más nemzetiségű hadosztályokkal, ahol a parancsnoki állománynak illik beszélni a hadtestben részt vevő társnemzetek nyelvét is. Így például a francia—német vegyes dandárnál mindkét nyelv használata hivatalos.

Az eddig vázolt okok is meggyőzően bizonyítják, hogy a belépés hazai és NATO-beli feltételei csak fokozatosan, hosszabb idő után teremthetők meg.

3.) *Milyen előnyei és hátrányai származnának a belépésből a Magyar Köztársaságnak?*

Mielőtt a kérdés konkrét vizsgálatára rátérnénk, elkerülhetetlen röviden érinteni azt, hogy milyen (csak politikai vagy politikai-katonai, azaz feljes) tagságra lesz majd lehetőségünk. Ebben a kérdésben döntő lesz hazánk geopolitikai és geostratégiai helyzete. Jelenleg úgy néz ki, hogy *hazánk belátható ideig a NATO egyik keleti és déli peremállama lesz majd az adott időben. Ez pedig kizárja, hogy csak a szövetség politikai szervezetének legyünk tagjai.* A szövetség eddigi történelmének áttekintése azt mutatja, hogy a politikai tagság csak a NATO hadászati mélységében levő országoknak (lásd: Franciaország, Spanyolország) adatott meg. A többi ország (bár egyesek, mint Dánia, Norvégia bizonyos megkötésekkel) mind a politikai, mind a katonai szervezetnek tagjai. *A NATO keleti, délkeleti peremén valamennyi tagország teljes tagsággal rendelkezik.* Ez szükségeltetik a hadászati tervezéshez, a hadászati felépítés és vezetés, a katonai infrastruktúra stb. kialakításához. A geostratégiai helyzet velejárója az is, hogy *a peremállamoknak arányaiban nagyobb fegyveres erőt kell fenntartaniuk, s abból nagyobb hányadot kell már békében a multinacionális parancsnokságok alárendeltségébe helyezniük.* Ezek nem maradnak figyelmen kívül!

A belépésnek hazánk számára szép számmal lennének előnyei és hátrányai is.

A legfontosabb előnyök közé sorolhatók:

- a belépéssel a világ legerősebb védelmi szövetségének tagjaivá válnánk, ami növelné védetségünket és hazánk általános, politikai presztízsét;
- erősödnének politikai kapcsolataink a nálunk fejlettebb országokkal, ami jótékonyan hatna más szférákra is;

- megnövekedne a nyugati tőke bizalma és biztonságérzete hazánkban, fokozódna annak beáramlása, ami a korszerű, piacképes áruk termelésében, az általános technikai színvonal és a foglalkoztatottság növekedésében, a munkanélküliség csökkenésében, a szociális helyzet javulásában stb. nyilvánulna meg;
- jelentősen és fokozatosan korszerűsödne a Magyar Honvédség, s mintegy egy-másfél évtized alatt felzárkózhatna a NATO-országok átlagának színvonalára, de elképzelhető lenne esetlegesen a további létszám- és fegyverzetcsökkentés lehetősége is;
- növelni és korszerűsíteni kellene a katonai infrastruktúrát, ami jótékonyan hatna egyben az ország foglalkoztatottsági helyzetére is;
- még több ismeret és tapasztalat átvételére lenne lehetőség a hadseregnek a társadalomban elfoglalt helyzetéről, a katonai kiképzés, szerkezeti, szervezeti átalakítás, az üzemeltetés, javítás stb. kérdéseiről.

A belépésnek tehát nemcsak biztonságpolitikai és katonai, hanem általában véve is előnyös társadalomformáló és a fejlődést meggyorsító kihatásai lennének.

A jelentős előnyök mellett azonban a belépésnek számos területen lennének komoly következményei, hátrányai is. Ezek közül a legjelentősebbek:

- az állami szuverenitás jelentős és fontos tételeiről kellene lemondani a NATO javára (pl. a szövetségi katonai szervek, csapatok állomásoztatásának, a légtér katonai használatának engedélyezése; a honvédség jelentős része a NATO vezető-szervei alárendeltségébe kerülne már békében; a szövetség politikai és katonai vezető szervei határozatainak teljesítése; a nemzetközi fórumokon a szövetségi álláspont képviselése stb.). Ezek zöme csak az alkotmány módosítása után következhetne be;
- szembekerülnénk a NATO-ból kimaradt szomszéd államokkal, mivel az ország felvételét ellenük irányuló, feszültségnövelő, fenyegető lépésként állíthatnák be;
- hazánk területe és lakossága a NATO-val esetlegesen szembeforduló országok fegyveres ereje csapásainak (különösen légi és esetlegesen nukleáris) célpontjává válna, ami realizálás esetén nagy személyi és anyagi veszteséggel járna;
- a NATO keleti peremállama lévén, az ország területe az innen jövő esetleges szárazföldi támadások színterévé, ütköző zónájává válna, ami szintén nagy személyi és anyagi veszteséget okozna;
- jelentősen emelni kellene a védelmi költségvetést a kompatibilitás elérése érdekében, s ez az első évtizedben (jelentős NATO-segéllyel is számolva) a GDP jelenlegi 2% alatti szintjéről kezdetben jelentősen emelkedne, de később (2000 után) sem sokkal kerülne a 3% alá. A bécsi egyezményekben 1990-ben és 1992-ben hazánk számára engedélyezett keretek teljes feltöltése korszerű fegyverekkel kb. 15–20 milliárd dollárba kerülne 1993-as árakon. Ezért erre még kellő anyagi támogatás esetén sem kerülhetne sor, de a tervezett létszámcsökkentés miatt nem is lenne szükséges. A védelmi költség 1994-ben kb. 0,7 milliárd dollár volt. Ilyen nagy arányú költségnövekedést a magyar közvélemény békeidőszakban nem fogadna el, a gazdaság pedig képtelen lenne biztosítani;

- arányosan hozzá kellene járulnunk a *szövetség közös költségeinek* (a vezető szervek fenntartása, a szövetségi érdekű építkezések, infrastrukturális építmények létesítése stb.) fedezéséhez.

A fentiek miatt egyet lehet érteni azzal a több párt részéről is megfogalmazódott javaslattal, hogy a *NATO-ba való belépésről* — az azzal járó előnyök és hátrányok ismertetése után — *népszavazás döntson*.

4.) *Milyen biztonsági lehetőségek adódnak az Európai Unióba (EU) és a Nyugat-európai Unióba (NYEU) való belépésből?*

Hazánk társult, majd később teljes jogú tagsága az EU-ban, s valamely státus elnyerés a NYEU-ban döntő minőségi változást hozna hazánknak a biztonság csaknem valamennyi dimenziójában, kivéve azokat a szférákat, amelyek az országon belüli helyzettől függenek. Ugyanakkor ez sokkal simább, gyorsabb, kevesebb akadályokkal terhelt, *kisebb politikai vihart és ellenállást kiváltó alternatíva lenne, a NATO-tagsággal szemben*. Ebben közre játszik az is, hogy az EU és a NYEU az utóbbi egy-két évben olyan, új minőségi tartalommal telített intézményekké, szervezetekké váltak, amelyek az európai integráció kiterjesztésére, összekovácsolására és annak katonai védelmére hivatottak.

Az *Európai Unió* az a szervezet, amelytől nagymértékben függ a jövőben a kontinens politikai és gazdasági súlya és szerepe a világon kialakuló erőközpontok között, a NYEU pedig — kiépülése, illetve tervbe vett beolvadása után — ennek biztonságpolitikai, védelmi intézménye, szervezete lesz. *A NATO és az EU (NYEU) között számos lényeges eltérés van és marad*. Ezek közül a legfontosabbak az alábbiak:

- az EU hatásköre várhatóan az Atlanti-óceántól a FÁK nyugati határáig terjed majd, nem fog át olyan nagy területet, mint a NATO, vagy még annál is nagyobb, mint az Észak-atlanti Együttműködési Tanács, amelynek hatásköre — az EBEÉ-hez hasonlóan — a kanadai Vancouvertől a Távol-Keletig (Vlagyivosztko) terjed;
- az EU elődjének, az EK-nak nem voltak biztonságpolitikai, katonai feladatai, sem eszközei, s így senki számára nem hatott riasztónak, inkább vonzónak, a demokrácia és a jólét megtestesítőjének számított. Az EU pedig lényegében nem más, mint az EK tevékenysége minőségileg magasabb szintre emelésének, az európai integráció elmélyítésének intézménye. Ennek szerves részeként határozták el a tagállamok 1991-ben a hollandiai Maastrichtben az EK gazdasági és politikai unióvá való fejlődésének 2000-ig tartó programját. A maastrichti szerződésben rögzítették azt is, hogy „közös kül- és biztonságpolitikát követnek, amelyhez hosszabb távon hozzátartozik a közös védelmi politika meghatározása is, amely adott időben közös védelemhez vezethet, s így erősíti Európa identitását és függetlenségét, hogy előmozdítsák a békét, a biztonságot és a haladást Európában és a világban;”⁸
- miután az Európai Uniónak alapvetően gazdasági, kereskedelmi, kutatási-technológiai, fejlesztési, adó-, pénz és vámügyi, szociálpolitikai, igazságügyi, környezetvédelmi funkciói vannak, más a nemzetközi megítélése és fogadtatása, mint a NATO-nak;

- a Nyugat-európai Uniót — az 1992. évi június 19-i, petersbergi nyilatkozat szerint — „az Európai Unió védelmi alkotóelemévé és az Atlanti Szövetség európai pillére erősítésének eszközévé építik ki...”;⁹
- a NYEU-nak (a NATO-val szemben) nemcsak rendes vagy politikai tagsága van, hanem a rendes tagság mellé bevezették a társult tagságot és a megfigyelői státust is;
- az EU-ba folyik a felvétel, s így 1995. január 1-jétől jóváhagyták az EFTA-országok (Ausztria, Svédország és Finnország) belépését.

Így 1995. január 1-jétől megalakulhatnak vehető az EU és az EFTA országokat átfogó, úgynevezett Európai Gazdasági Tér, 370 milliós piaccal.

Hazánk 1994. február 1-jével az Európai Unió társult tagja lett. A tagországok 1993. évi júniusi csúcserkeztését megelőzően már határozat született arról, hogy az EK-val társult viszonyban lévő azon országok, amelyek arra igényt tartanak, az Európai Unió tagjaivá válhatnak. Ez a lehetőség a visegrádi csoporton kívül elvileg más országokra is érvényesnek tekintendő (pl. Bulgária, Románia, a balti országok stb). Ezzel az EK első ízben nyilvánította ki hivatalosan, sőt *vállalt politikai kötelezettséget* arra, hogy több országot, köztük hazánkat is *felveszi a jövőben rendes tagként, ha annak feltételei létrejönnek*. A feltételek három csoportja a következő:

- a demokráciát, a törvényességet, az emberi és a kisebbségi jogokat garantáló intézmények stabilitása;
- a működőképes és az unióban jellemző éles verseny és a piaci erők nyomását állni képes piacgazdaság;
- a felvételre pályázó országok képessége arra, hogy eleget tegyenek a tagsággal járó kötelezettségeknek és vállalják a politikai és gazdasági monetáris unió céljait.

A fenti feltételek egy részét — különösen a politikai jellegűeket — hazánk már most megközelíti. Az éles versenyre, a piaci erők nyomására, a gazdasági-monetáris unióra azonban a felkészülés még előttünk van, amelyhez néhány év szükséges. Ez azonban az 1994—1998-as választási ciklusban zömmel elérhetőnek látszik. Ez alatt fel kell készíteni az országot a belépésből származó hátrányok kivédésére, illetve minimalizálására, hogy azoknak ne legyenek a magyar érdekeket, a stabilitást és a biztonságot károsító kihatásai, következményei.

A rendes tagság elérése az EU-ban összességében minőségi változást jelent majd hazánk biztonságában is, meggyorsítja az egész társadalom sokoldalú fejlődését. Politikai, állami és jogi intézményeinknek addigra teljes mértékben igazodniuk és alkalmazkodniuk kell az unió intézményeire. A felvétellel meggyorsul majd gazdasági fejlődésünk, ami alapul szolgál a szociális biztonság javulásához, a belső stabilitás növekedéséhez, a katonai biztonság fokozásához, az ökológiai biztonság feltételeinek kedvezőbbé válásához.

Az Európai Unió bővítésének azonban jelentős gazdasági akadályai is vannak. Szakértői vélemények szerint a közép- és a kelet-európai államokkal való bővülés esetén nem lehetne tovább folytatni az eddigi közösségi regionális és struktúrapolitikát, valamint a közös agrárpolitikát az eddigi formában.

A Nyugat-európai Unióba az út az Európai Unión keresztül vezet, miután az előbbi része, alrendszere lesz az utóbbinak. A két szervezetben a tagság azonban nem automatikusan megegyező. A jelenlegi 12 tagországból (amelyben van rendes tag, társult tag és

megfigyelői státusú ország) 11 egyben a NATO-nak is tagja. Írország azonban nem NATO-tag. Ebből az következik, hogy a NYEU befogad nem NATO-tagokat is.

A Nyugat-európai Unió 1996-ig érvényben maradó — a megváltozott szerepnek megfelelő — szabályai, előírásai az 1992. 6. 19-én, Petersbergben megtartott miniszteri tanácsülésén születtek meg.¹⁰

Ezek között igen fontos az, hogy tervbe vették a tagállamok biztonságának, közös katonai védelmének garantálását, humanitárius, békefenntartó, válságkezelő feladatok megoldását. Megállapodtak abban is, hogy egyértelmű ENSZ vagy EBEÉ-felkérésre készek békefenntartó és béketeremtő feladatokra is Európában.

A szervezetbe felvették az EK valamennyi tagját, a jövőbeni belépés pedig meghívás, felszólítás alapján történik. Az eddigi gyakorlatból az vehető ki, hogy először az EU-tagságot kell elnyerni, s csak azután várható a meghívás a NYEU-ba történő belépésre. Miután pedig a NYEU a NATO európai pillére, alrendszere lesz, az abbani szervezeti tagság áttételesen az atlanti szövetséghez való tartozást is jelenti. Így például Franciaország — amely hivatalosan nem tagja a NATO katonai szervezetének — a NYEU erősítését szorgalmazza, s így ezzel indirekt módon lényegében részt vesz a NATO katonai erőinek fenntartásában is.

A NYEU-val, mint Európa katonai biztonságát garantálni képes, hatékonyan működő, önálló szervezettel a közeljövőben aligha lehet számolni. Tevékenysége során mindig rá lesz utalva a NATO vezetési, híradási, logisztikai stb. rendszerére, mivel ilyen funkciójú saját szervezetek, intézmények létrehozása nincs előirányozva. A NATO-tól függ tehát a jövőben is. Nem véletlen, hogy az a néhány szervezet, amely a NYEU vezetését, működését kézben tartja, 1993 folyamán Brüsszelbe települt át. Ez is elősegíti a NATO—NYEU együttműködés gördülékenyebb megvalósítását.

Hazánk számára a NYEU-tagság igen nagy lépést jelentene a katonai biztonság fokozásában. Miután Franciaország és Nagy-Britannia nukleáris hatalmak, bizonyos atomerővel is jelentene. Ugyanakkor a NYEU rendelkezne olyan mennyiségű szárazföldi és légierővel, amely lehetővé tenné Európában a katonai stabilitást, a válságok, a katonai konfliktusok megelőzését, illetve váratlan kirobbanásuk esetén azok kezelését, gyors rendezését, a békefenntartói tevékenységet. A NYEU katonai ereje (amely 1994 végén egy hadtestből, egy hadosztályból és más kisebb erőkből állt) tehát betöltené Európában a béke és a rend fenntartásában a nemzetközi rendőrség szerepét, amelynek teljesítésétől az USA és a NATO vezetése és közvéleménye is már régóta ódzkodik. Ennek legjobb példája a Bosznia területén háború címén folytatott öldöklés, népiirtás kb. kétéves folytatásának eltérése.

A NYEU helyzetében néhány év múlva változás várható. Az 1948-ban 50 évre szóló alapító szerződés 1998-ban lejár. Ezért az EU egyik legfontosabb vezető szerve, az Európai Parlament 1994. február 24-én, nagy többséggel elfogadott határozatában szorgalmazta, hogy készítsék elő az intézményi kereteket a Nyugat-európai Uniónak az Európai Unióba való fokozatos és hivatalos beolvasztásához.¹¹ Erre javasolták egy konkrét menetrend összeállítását, amelynek befejeződése, kifutása 1998-ig várhatóan megtörténik majd. Az elgondolás szerint fokozatosan összeolvastanák: az EU és a NYEU legfelsőbb döntéshozó fórumát, a miniszteri tanácsot; az Európa Parlamentet és a NYEU parlamenti közgyűlést; valamint az EU Bizottságát és a NYEU főtitkárságát. Ennek várható menetrendje az 1996. évi EU—NYEU felülvizsgálati tanácskozáson alakul ki.

5.) *Néhány összefoglaló megállapítás és következtetés*

Az előzőekben végzett vázlatos elemzésből is kitűnik, hogy *hazánk átfogó biztonsága nem egyetlen szervezetben vagy szövetségben való tagság függvénye*, azt csak a — ma már egymás mellett létező, de tevékenységükben, hatásukban azonos cél elérésére irányuló — szervezetek hálózata képes garantálni. Így hazánknak reális időn belül rendes taggá kell válnia az EU-ban (NYEU-ban), a NATO-ban, s a tervezés alatt álló európai stabilitási egyezményben (jelenleg már tagjai vagyunk az ENSZ-nek, az EBEE-nek, az Európa Tanácsnak.).

A dolgok jelenlegi állása szerint az EU-ba való belépésre vonatkozó előkészítő tárgyalások 1997-ben megkezdődhetnek, s az ezredforduló táján lesz esélyünk — a feltételek teljesítése után — a rendes tagságra. Ez várhatóan magával hozza majd a NYEU rendes tagságot is, hiszen ez a szervezet 1998-ban valószínűleg beolvad az EU-ba. Az NYEU-ba való belépés áttételesen pedig már a NATO-tagságot és az azzal járó garanciákat is jelentheti, hiszen a NYEU az Észak-atlanti Szövetség európai pillérévé fejlődik. Ezért jelentette ki a magyar kormány külügyminisztere 1994. október 18–19-i brüsszeli tárgyalásai után, hogy az integrációs elképzelésekben „egységes egészként kezeljük az Európai Unióhoz, a NATO-hoz és a Nyugat-európai Unióhoz való közeledésünket. Célunk a teljes jogú tagság elérése mindhárom, egymással különben is szoros kapcsolatban levő integrációs intézménnyel.”¹²

Az 1994. decemberi NATO-tanácsülések, valamint az 1995. februári müncheni biztonságpolitikai fórum (amelyre először kaptak meghívást a kelet-közép-európai államok képviselői) tapasztalatai azt mutatják, hogy — a korábbi reális ütemnek tekintetthez viszonyítva — gyorsuló szakaszba lép a szövetség keleti irányba való kibővítésének folyamata. *Ennek több indoka van, amelyekből a legfontosabbak:*

- Oroszországban az eltávolodás jelei mutatkoznak a fejlődés európai irányától, a demokratikus jogállamiság kibontakozásától, a területén élő kisebb népek jogai teljes körű elismerésétől és érvényesítésétől, s a felmerülő problémákat az állami vezetés hajlamos katonai ereje alkalmazásával megoldani (lásd a csecsenek elleni kíméletlen háborút);
- a volt Jugoszlávia területén folyó háború békés rendezésének kilátásai továbbra is bizonytalanok, ami jelentősen kihat a szomszédos országok biztonságérzetére is;
- növekszik az erkölcsi kötelezettség érzete a nyugati országokban a fiatal kelet-közép-európai demokratikus államok transzatlanti csatlakozása lehetőségének elősegítésére.

Ez különösen a müncheni biztonságpolitikai fórumon mutatkozott meg, ahol általános vélemény volt, hogy a NATO több lépcsőben való nyitásával nem kell megvárni a kelet- közép-európai országok tervezett EU-tagságát. Volt olyan figyelmet érdemlő — igen kedvezőnek értékelhető — javaslat is, hogy a fenti országokat még tagságuk elnyerése előtt vonják be az EU közös kül- és biztonságpolitikájának alakításába. Ugyanitt kihangsúlyozták és felhívták a figyelmet arra, hogy a NATO-tagság nemcsak jogokat biztosít majd, hanem komoly kötelezettségekkel is jár. De elhangzott az is, hogy a moszkvai fenntartások, aggodalmak elosztatása érdekében

— kicsit késve ugyan — a Nyugat kész „új partneri alapokra” helyezni a legitim biztonsági igényekkel rendelkező Oroszországhoz fűződő viszonyát.

Nem konkrétan és tételesen, de körvonalalaiban máris megmutatkoznak a NATO-felvétel többirányú feltételei. Ezek főleg politikai, gazdasági és katonai jellegűek, s várhatóan ilyenek lehetnek majd:

Politikai téren: elengedhetetlen a demokrácia, a jogállamiság; az etnikai-kisebbségi jogok biztosítása az európai normáknak megfelelően; az ország és a társadalom belső stabilitása; a jószomszédi viszony a környező országokkal; a demokratikus értékek, normák elfogadása és alkalmazása minden területen; készség és elkötelezettség a szövetség kollektív védelmére.

Gazdasági téren: a működő és fejlődő piaci erők nyomását állni képes gazdaság léte; a NATO-tagsággal járó anyagi, fegyverzet-technikai követelmények fokozatos teljesítése; lépcsőzetes közeledés a szövetségben elfogadott állami tartalékok szintjéhez.

Katonai téren: arányos részvételi kötelezettség a kollektív védelemben; a NATO-ba átadandó, illetve kijelölendő alakulatok kellő felkészítése, korszerűsödő fegyverzete, felszerelése; a kompatibilitásra és az interoperabilitásra való készség; az egyeztetett katonai infrastruktúra megléte stb. Ezt alapozza meg, készíti elő a Partnerség a békéért program.

A transzatlanti integráció után várható csak az európai biztonsági rendszer létrehozása Oroszország és a FÁK más államainak részvételével. Az európai kooperatív biztonsági rendszer létrehozásához szükséges közös célok, elvek, működési feltételek meghatározása, a vezető szervek és az apparátus létrehozása, a már meglévő európai biztonságpolitikai szervezetek közötti feladat- és munkamegosztás még hosszú, fáradságos összehangoló tevékenységet feltételez, amelyet az alakuló körülmények gyorsíthatnak, illetve fékezhetnek.

Hazánk integrálódása legcélravezetőbb és legkedvezőbb változatának kialakítása és a partnerországokkal való elfogadtatása a politikai vezetés, a diplomácia, a katonai vezetés, a jogalkotás stb. legjobb erőinek összefogását, tudományos-alkotó együttműködését igényli, amelynél nem lesz nélkülözhető a társadalom véleményének kikérése és figyelembevétele sem.

JEGYZETEK

- 1.) Népszabadság, 1993. június 11-i sz. 3. old.
- 2.) Népszabadság, 1993. szept. 4-i sz. 3. old.
- 3.) Europäische Sicherheit, 1993/6. sz. 274. old.
- 4.) Népszabadság, 1993. aug. 24-i sz. 2. old.
- 5.) Népszabadság, 1993. dec. 28-i sz. 3. old.
- 6.) NATO's Fifteen Nations, 1977. dec. 1978. januári sz. 71. old.
- 7.) NATO Brief, 1993. év 2. sz. 24. old.
- 8.) Europa-Archiv, 1992. évi 6. sz. D 177. old.
- 9.) Europa-Archiv, 1992. évi 14. sz. D 482. old.
- 10.) Europa-Archiv, 1992. évi 14. sz. D 479—485. old.
- 11.) Népszabadság, 1994. febr. 25-i sz. 2. old.
- 12.) Népszabadság, 1994. okt. 20-i sz. 3. old.

Lakatos György

Gondolatok a honvédség átalakításáról

A szerző a Magyar Honvédség napirenden levő — és egyre szélesebb kört foglalkoztató — átalakításának, reformjának három alapvető területét érintő kérdéssel kapcsolatban fejti ki gondolatait. A hadműveleti szempontból vizsgált három terület egyike a vezetési struktúrák kialakításának és folyamatos működésének — beleértve a békéről hadiállapotra való átérés időszakát — biztosítása; a másik a harcoló, a biztosító és a kiszolgáló erők, valamint a háttérintézményi szervek közötti optimális méretek megteremtése; a harmadik a békehad-erő gyorsreagáló (elégsges) képességének, napi életének, a mozgósított haderő létrehozásának, a tartalékok felkészítése és összekovácsolása szervezeti, személyi, anyagi-technikai feltételei belső arányainak biztosítása.

A rendszerváltozás, ezen belül különösen a VSZ megszűnése és országunk teljes szuverenitásának visszanyerése napirendre tűzte a honvédség — nemzeti érdekeknek megfelelő — átalakítását. Nyilvánvaló volt azonban, hogy az ezzel kapcsolatos feladatokat nem lehet egyszerre, egy csapásra vagy akár rövid idő alatt megoldani, s az átalakítás csak hosszabb idő alatt, folyamatban mehet végbe.

Ez a folyamat a 90-es évek fordulóján megkezdődött. Olyan jelentős mozzanatai voltak, mint a honvédség létszámának, szervezeti számának, fegyverzetének radikális csökkentése, a felső- és a középszintű irányítás-vezetés átrendezése, a honvédelmi politika alapelveinek, majd az új honvédelmi törvénynek a kidolgozása és elfogadása.

A honvédelmi törvényhez kapcsolódva elvégezhetők voltak olyan jelentős munkák mint az ország védelmi tervének megalkotása új alapokon, a harcászati és a mozgósítási rendszer felsőszintű szabályok szerinti működtetése, új kijelölésű szárazföldi és légvédelmi repülőkéznelleti, -készültségi szolgálatok bevezetése, és áttekinthetőbb parancsnoki és törzsfelkészítési elgondolás kialakítása, új alapszabályzatok, szabályozók (harcászati, hadműveleti, titokvédelmi stb.) kiadása, mások kidolgozásának előkészítése. Előreléptünk a szélesebb értelemben vett honvédelmi felkészítés terén is, amikor — a HM illetékes szerveinek koordinálásával — áttekintettük és pontosítottuk a polgári és a katonai igazgatás együttműködésének kérdéseit; a honvédelmi felkészítés átfogó követelményrendszerét, az ország területe rendkívüli időszakra vonatkozó hadműveleti előkészítésének kormányzati koncepcióját; az MH-nak a különböző tárcák (BM, KVM, KHVM stb.) által felügyelt rendvédelmi és más szervekkel való együttműködésének kérdéseit és más feladatokat.

Mindezek azonban a honvédség reformjának, illetve teljes átalakításának folyamatában *csak kezdeti lépéseknek* tekinthetők.

A honvédség alaprendeltetése, hadműveleti alkalmazása a VSZ felszámolását követően — a honvédelmi alapelvekkel összhangban — merőben megváltozott, ugyanakkor az ennek megfelelő, az alapokat érintő strukturális változások még nem mentek végbe.

Közismert, hogy a haderő — különösen eszközrendszerében és finanszírozási körülményeiben — súlyos helyzetben van. *Az alkalmazási képesség szempontjából aggasztó a technikai állapot, annak nagy létszámvonzata, fokozott kiszolgálási igénye, az erőket szétforgácsoló mai struktúra, és az a tény, hogy pénz hiányában valójában nem folyik számottevő, lényegi felkészítő — kötelék és tartalékos — kiképzési munka.* Mindezek a teljes ellehetetlenülés irányába hatnak és már hosszú ideje több mint jelzésértékűek.

A nemzeti haderővé válás útján *az igazi áttörést a megkezdett haderőreform késlekedés nélküli és határozott folytatása, az ehhez szükséges elgondolások, tervek kidolgozása, majd azok gyakorlati kivitelezése* jelenti. Megoldást kell találni a haderő finanszírozhatósága, feladatrendszere, mérete, struktúrája és vezetési rendszere racionálisabb kialakítására.

A reform során bonyolult feladatokkal találkozunk, mert a régiből újat alkotni — tehát átalakítani — nem egyszerű, sőt talán nehezebb, bizonyos szempontból költségesebb, mint teljesen újat létrehozni. A haderőre ez különösen igaz, hiszen élő szervezetről van szó, olyanról, ahol az emberi, egzisztenciális tényezők meghatározóak. Nem is beszélve arról, hogy folyamatos működését, reagálóképességét fennt kell tartani az átmenet időszakában is. Ezért az átalakítás csak körültekintő és lépcsőzetes lehet.

Az átalakításra vonatkozó elgondolás kiindulóalapját Európa, a környezet politikai, katonapolitikai elemzésének, s a politikának ebből a haderő kialakítására, építésére levont következtetéseinek kell képezniük. Ezeknek a következtetéseknek közép- illetve hosszú távra időállónak kell lenniük, mert haderőt csak ennek alapján lehet építeni. Erre alapozva olyan megoldást kell keresni, amely biztosítja a lehetőségeinknek, az ország teherbíró képességének megfelelő és nemzeti önbecsülésünkkel arányos haderő működtetését mind béke-, mind rendkívüli időszakban. Meg kell találni azt a legjobb megoldást, amelyik a részletek kidolgozása során a struktúrában, a harcolók, a kiképzők és a kiszolgálók helyes arányainak kialakításában, az átalakítás végrehajtási eljárásában optimálisan és folyamatosan teljesíti a politika által meghatározott — a cél- és feladatrendszerrel összhangban megfogalmazott — koncepció lényegi gondolatát, s egyszerre szolgálja a mai és a rövid távú érdekeket, de alapja lehet a hosszú távú elképzelések megvalósításának is.

A cél úgy is megfogalmazható, hogy az átalakítás eredményeként egy, a jelenleginél kisebb, jobban vezethető, üttöképesebb haderőt kell kialakítani. Olyant, amelyik fokozottabb reagálóképességgel, a békeműködés hatékony garanciáival rendelkezik, és a háborús működésre való felkészülést, az áttérést a legracionálisabb módon biztosítja. A haderő átalakításának alapelve, hogy a mennyiségi szemléletet még ebben a súlyos technikai helyzetben is a minőségi váltsa fel.

Az új struktúrájú békehaderő kialakításánál — az említett nagyságrendi megközelítést és az erősen visszafogott lehetőségeket figyelembe véve — arra lehet vállalkozni hogy:

- rendelkezünk a válság-(konfliktus-) kezelés legszükségesebb (talán a mai lehetőségeinknél is kisebb, de minőségében hatékonyabb) gyorsreagálású erővel;
- biztosítuk a háborús struktúrára való áttérés feltételeit;
- valamint kiképezzük a mozgósított haderő feltöltéséhez szükséges tartalék állományt.

Ennél többet tenni, felvállalni nem lehet, de talán nem is indokolt mai helyzetünkben. A honvédelmi törvény ugyanis a fegyveres erőnek számos, különösen a békeidőszak alapfeladatain túli kötelezettséget ír elő, amelyek nagyon lekötik a vezetést.

A haderő méreteit illetően az ország teherbíró képessége, valamint a hadműveleti elemzések alapján — az ország katonaföldrajzi viszonyait, hadszíntéri adottságait is figyelembe véve — mintegy 250—260 ezer fős mozgósított és ennek békevetületeként 75—80 ezer fős békeállományú haderővel célszerű számolni, amelynek szárazföldi gerincét 8—10 összefegyvernemi dandár képezhetné, megfelelő fegyvernemi (tü., mű., létü., pct. stb.) kötelékekkel kiegészítve. A repülő- és légvédelmi erők mintegy 2—3 ütőképes harcászati repülőkötelékbe, légvédelmi rakétatüzér és rádiótechnikai önálló egységbe szervezett fegyvernemet alkothatnának.

Magától érthető, hogy a háttérintézményeket, az oktatás, az ellátás és a kiszolgálás rendszerét a fenti alapstruktúrájú haderő béke- és mozgósítási igényeinek megfelelően kell alakítani, csökkenteni. Ezeken a területeken vannak ugyanis tartalékaink.

Meggyőződésem, hogy az eddigieknél *nagyobb mértékben kell számolni az erőkoncentrálással, a felesleges objektumok feladásával*, törekedve a végrehajtó szervezetek ikreződéssel történő megalakítására. Ez hatékonyabb, ésszerűbb és jobban szolgálja a felkészítést és a gazdaságosabb működtetést.

A csökkentett reguláris haderő harci, hadműveleti lehetőségeinek növelése érdekében a helyi, területi védelem milicrendszerű kiépítésén — az eddigieknél struktúrájában, létszámában és eszközrendszerében racionálisabb megközelítéssel — célszerű munkálkodnunk. Ebben számos nyugat-európai ország tapasztalatainak elemzésére, hasznosítására van szükségünk.

Alkalmazás szempontjából a haderő nagyobb és folyamatos készenléti képessége érdekében indokolt lenne a három hónapos behívási és az ehhez illesztett kiképzési rendre áttérni. Látnunk kell azonban, hogy ennek is ára van, pénzügyi pluszerőforrásokat igényel, az emberi, a technikai tényezők, a kiképzési bázisok intenzívebb igénybevételét jelenti.

Jelentőségénél fogva a figyelem középpontjában álló kérdés a *vezetés rendszerének*, struktúrájának kiépítése. Ideális az a sokat hangoztatott, de kevésbé követett megoldás, miszerint a békevezetés a legegyszerűbb módon legyen átalakítható a mozgósítási struktúrába. Ebből a szempontból fontos az is, hogy a hadászati, a hadműveleti, a harcászati vezetési szintek feladatai plasztikusan különüljenek el. Ott, ahol együtt van jelen az apró, operatív (csapatvezetési) tennivaló és a nagy (hadászati) tervezést, gondolkodást igénylő előkészítés és vezetés — rendszerint az utóbbi szenved csorbát.

A hadműveleti munkában kiemelt feladatot jelent, hogy az új struktúrájú haderőnek a megváltozott feladatrendszerhez *szükséges igazítania az alkalmazási, védelmi*

terveket. A szelektív, rugalmas harcckészültségi és mozgósítási rendszerünket alkalmas-sá kell tenni egészen alegység- (z., o.) szintű kötelékek önálló megalakulására is. A pa-rancsnokok és a törzsek felkészítési rendszerét egyszerűbbé, áttekinthetőbbé célszerű formálni, olyanná, amelyik a vezetés számítógépes támogatását, a tervezés és a gya-korlás, továbbá a tevékenység számítógépes szimulálását jobban befogadja, ezzel is kö-zelítve a NATO tervezési, felkészítési szisztémájához.

Néhány tekintetben *a fegyveres erők feladatrendszerének értelmezése is korrekcióra szorul*. A legkülönbözőbb (köztük NATO) elemzésekből következően úgy tűnik, hogy a fegyveres erőknek — mint szervezett erőnek — a klasszikus feladatain túl-menően előbb-utóbb nagyobb szerepet kell vállalniuk az ország belső biztonsága ke-retében a katasztrófavédelemben. Azt természetesen látni kell, hogy minderre megfe-lelő pénzügyi erőforrásokra van szükség. A feladatrendszer korrekciójához tartozik az is, hogy a fentiek mellett ugyanakkor a különböző polgári jellegű segítségnyújtási kö-telezettségektől meg kell szabadítani a haderőt, s arra kell irányt venni, hogy a továb-biakban csak a speciális katonai szakértelmet igénylő feladatokban vegyen részt.

Befejezésül hangsúlyozom, hogy *az átalakítás elodázhatatlan*, a reformkoncepció realizálásának mielőbbi megkezdése hadműveleti szempontból is parancsoló szük-ségszerűség. Ugyanakkor a kivitelezés léptéke a feladat nagyságához, összetettsé-géhez, horderejéhez igazodva arányos kell, hogy legyen. Az elhamarkodott, a fo-lyamatos működést, az emberi tényezőket figyelmen kívül hagyó ütem végzetes — kellő költségvetési megalapozás nélkül káros — lehet. Éppen ezért az új struktúrára való áttérés csak több év alatt mehet végbe, amelyet gondos előkészítéssel, a gazdasá-gosság és a hatékonyság messzemenő figyelembevételével kell végrehajtanunk.

A haderőrendszerek modelljei és a honvédség átalakítása

Az országos kiemelésű társadalomtudományi kutatások (OKTK) keretében a Horváth István ny. ezredes, témavezető által irányított munkacsoport foglalkozott a biztonságpolitikai és a honvédelmi alapelvek katonai-technikai vetülete című komplex téma kutatásával, közelebbről a katonai doktrína összetevőinek elemzésével. A kutatás eddigi eredményeit egy alaptanulmányban foglalták össze. Az alaptanulmány számos olyan fontos kérdést (résztemát) érint, amelyek a honvédség új struktúrájának kialakításánál segíthetik a tervezőket, a kidolgozók munkáját és a téma iránt érdeklődők tájékoztatását. Ilyen fontos, az első lépések között eldöntendő kérdés lehet a haderőrendszer kiválasztása, ezért a téma áttekintéséhez, további vizsgálatához — többek kérésére — az alábbiakban némi rövidítéssel közreadjuk az alaptanulmány vonatkozó fejezetének egy cikkessített változatát, amelyben a haderőrendszerek alapmodelljeit mutatjuk be, kialakításuk történetét vázoljuk, s a nemzetközi tapasztalatokra is utalva a haderő lehetséges új modelljében értelmezzük helyüket, bevezetésük lehetőségeit.

Európa szinte minden országában vita folyik arról, hogy a Kelet—Nyugat katonai szembenállásának megszűnte után milyen jellegű, nagyságú és összetételű haderő fenntartására van szükség. A vita középpontjában — mint a haderőreformok idején mindig — a haderőrendszer jövőben alkalmazandó modelljének megválasztása áll. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a haderőrendszerek alaptípusai — a sorozásos, a milic-, illetve az önkéntes haderő — közötti választás alapvetően nemcsak a fegyveres erők létrehozását és fenntartását határozza meg, hanem a társadalom egészére is jelentős hatást gyakorol.

Magyarországon a honvédelem jövőjével kapcsolatos vita főként a biztonságfelfogási, a doktrinális és az irányítási-vezetési kérdések körül bontakozott ki, a haderőrendszer változtatásának gondolata azonban csak a hadtudománnyal foglalkozó műhelyekben vetődött fel. Ennek az az oka, hogy a magyar köz- és katonai gondolkodásban csak az általános hadkötelezettségen alapuló sorozásos katonai rendszer volt jelen úgy, mint „nekünk megfelelő” modell, a milic- és az önkéntes hadsereget pedig a „semleges”, illetve a „gazdag” országok sajátosságaként értékelték.

Az elmúlt öt év vitái során azonban egyre többen felismerték Magyarországon is, hogy a jelenlegi haderőrendszer fenntartása mellett a honvédség létszámának csökkentése — amely egy erős, de nem nagy létszámú, jól szervezett, korszerűen felszerelt és kikép-

* Az alaptanulmány a ZMKA, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum hadtudományi és a honvédvezérkar katonai könyvtárában az érdeklődők rendelkezésére áll.

zett, a határ menti esetleges konfliktusokra gyorsan reagálni tudó, ütőképes honvédség létrehozására vonatkozó reformkoncepció lényeges eleme és elkerülhetetlen velejárója — nem lehetséges anélkül, hogy a honvédség állandó létszámgondokkal ne küzdene.

Ebből a felismerésből kiindulva a nálunk folyó vitákban is mind nagyobb teret kapott egy, a jelenlegitől eltérő, másfajta haderőrendszer — nevezetesen az önkéntes (hivatásos) haderő — létrehozásának gondolata. Ezt a törekvést a katonai szolgálatot ellenzők ligájának egyre aktívabb és kiterjedtebb fellépése is felerősítette. Mind gyakrabban találkozunk a milicjellegű rendszer bevezetésének gondolatával is.

A nálunk folyó vitából azonban az is kitűnik, hogy a *védelmi koncepciónak legjobban megfelelő haderőrendszer kiválasztásának jelentősége* még nem tudatosodott eléggé, sőt nem is ismerik kellően, hogy a választás milyen szükségszerű következményekkel jár. Ezért a következőkben arra törekszünk, hogy megvilágítsuk a haderőrendszerek alapmodelljeinek lényegét, főbb jellemzőit, s mindezek alapján felvázoljunk néhány, ebből következő, a honvédség átalakításával kapcsolatos gondolatot.

A szakirodalom *haderőrendszernek* azon elvek és gyakorlati eljárások összességét nevezi, amelyek szerint egy adott országban a haderő létrehozása, fenntartása, a csapatok békeállapotból háborús állapotra való átállítása és személyi állományának folyamatos kiegészítése békében és háborúban végbemegy. Haderőreformok idején a haderőrendszer megválasztásával alakulnak ki a legélesebb viták a társadalomban.

Az egyes országokban a *haderőrendszer* egymástól eltérő, ugyanakkor sok tekintetben *azonos alapelvekre* épül fel. A *haderőrendszer alapmodelljei*: a sorozásos keretrendszer, a milicrendszer és az önkéntes rendszer.

Minden katonai rendszernek meghatározott elemei vannak, amelyek csak egymással szoros összefüggésben érvényesíthetők.

Magyarországon az elmúlt évtizedekben a hadkötelezettségre épülő sorozásos, kerethadsereg szisztémára épülő haderőrendszer alakult ki és jelenleg is ez a személyi utánpótlás, valamint a mozgósítás tervezésének alapja. Ez a haderőrendszer átalakulóban van. Még nem tisztázódott azonban véglegesen, hogy az önkéntes (hivatásos) hadsereg vagy a milicrendszer irányába mozdul-e el katonai rendszerünk, vagy nem mozdul sehová, hanem marad a jelenlegi sorozásos rendszer némi módosulással, a „hivatásos jelleg erősítésével”. Ezért röviden vázoljuk mindhárom katonai rendszer főbb jellemzőit.

1. A sorozásos keretrendszer fontosabb jellemzői

Az általános hadkötelezettséget a francia forradalom időszakában — 1793. augusztus 25-én — vezették be. 1794-ben Franciaország már egymillió katonával rendelkezett. A hadkötelezettség bevezetése — párosulva a haditechnika fejlődésével — megindította a *tömeghadseregek* kialakulását és gyökeresen megváltoztatta a hadseregek létrehozásának, felépítésének rendszerét.

A sorozásos rendszer legfőbb jellemzője a *minden állampolgárra vagy azok meghatározott körére kiterjedő katonai kötelezettség* és az, hogy a háborús haderő egy része békében is megvan, úgynevezett állandó hadsereget képez. A hadkötelezettségen alapuló állandó hadsereg harci, kiképző- és keretalakulatokkal rendelkezik. A *katonai szolgálat időtartama olyan, amely lehetővé teszi békében is a harci egységek* (egy részének) *létrehozását, illetve fenntartását*.

Fontos jellemzője ennek a haderőrendszernek, hogy a háború (első) időszakára tervezett hadrend alakulatainak egy része békében is csaknem teljesen feltöltött, „azonnali” alkalmazásra kész állapotban van, míg a másik része hosszabb-rövidebb ideig tartó mozgósítási időszak után alkalmazható. A haderő ez utóbbi részének szervezeti keretei azonban — eltérő létszámfeltöltöttséggel — békében is léteznek. Ezért ezt a katonai rendszert keretrendszernek, kerethadseregnek is szokás nevezni.

A kerethadseregnek kétségkívül sok előnye van: a békében is meglevő keret könnyen és gyorsan képes befogadni a bevonuló tartalékos állományt; a vezetői állomány — ha csökkentett létszámban is — begyakorolt, és már a mozgósítás kezdetén működőképes; a feltöltésre váró szervezet anyagi eszközeinek egy része a helyszínen várja a mozgósítást. Hátránya azonban, hogy a „keretet” hosszú éveken át fenn kell tartani, ami leköti és szétforgácsolja a békelétszámot, porlasztja az erkölcsi erőt.

A fenti jellemzőkből nyilvánvaló, hogy keretrendszert olyan államokban indokolt fenntartani, amelyek nagyméretű támadó hadműveletre készülnek, vagy váratlanul bekövetkező agresszióval számolnak. Olyan államokban tehát, amelyek rövid idő alatt tömeghadsereg jellegű haderő felállítására kényszerülnek.

A keretrendszerrel a Katonai Lexikon azt írja, hogy „a fegyveres erők fenntartásának feltétlenül gazdaságos rendszere”. Ez bizonyára igaz, ha a békében fenntartott haderő költségeit a teljes háborús hadrend fenntartásának költségeihez mérjük.

A kerethadsereg azonban — mint fentebb is említettük — valójában igen drága, és mind létszámban, mind anyagban igen pazarló hadsereg, mert békében is olyan szervezetek fenntartására kényszerít, amelyekre nincs és talán nem is lesz szükség. Ebben a rendszerben ugyanis az állandó hadseregnek az azonnali alkalmazásra készenlétben tartott alakulatai mellett a sok keretalakulat felemésztí a békelétszám nagy részét. A szervezetek létszáma elvékonyodik, kiképzést nem folytatnak, a katonák erkölcsi tartása rohamosan romlik. Ugyanakkor ezeknek a keretalakulatoknak a technikai felszereltsége, minősége rohamosan csökken, mert nincs anyagi fedezet ahhoz, hogy hosszú évtizedeken át a harcász alakulatok technikai színvonalának fenntartása mellett a keretalakulatok technikájának minősége is — akár csak megközelítőleg — elfogadható szinten maradjon.

Az európai országok haderőrendszerei — néhány ország kivételével — a legutóbbi időkig a hadkötelezettségre épülő sorozásos rendszer szerint épültek fel. A hidegháború és a Kelet—Nyugat közötti katonai szembenállás megszűnése után azonban szinte minden európai országban felvetődött a sorozásos rendszer átalakításának gondolata, és megkezdődött az önkéntes, illetve a milicrendszerre való áttérés lehetőségeinek vizsgálata. Széles körű, alapos elemzés folyik például — nyíltan, a társadalmi szervek, pártok részvételével — Németországban és Olaszországban. Igen figyelemreméltó azonban, hogy a hadkötelezettségre épülő sorozásos rendszer megszüntetésére, illetve más rendszerrel helyettesítésére a leghatározottabb lépéseket a kisebb országok tették meg: Belgiumban, Dániában az önkéntes haderőre, Hollandiában a milicrendszerre való áttérés van folyamatban, de igen előrehaladott állapotban van a katonai rendszer átalakítása a szomszédos Ausztriában is.

Nem véletlen, hogy az általános hadkötelezettség elvére épülő sorozásos haderőrendszerek célszerűsége iránt szinte egész Európában kételyek merültek fel.

A keretalakulatok fenntartásának ugyanis csak egy közvetlen vagy közeli há-

borús veszély esetén van értelme, ennek hiányában a keretalakulatok fenntartása értelmetlen és felesleges.

Ha közvetlen háborús veszély nincs, vagy a katonai veszélyeztetettség reálisan a háborús küszöb alatti (harcászati méretű) fegyveres konfliktusok szintjén prognosztizálható, akkor a keretrendszer helyett sokkal ésszerűbb olyan katonai rendszer kiépítése, amely béke idején biztosítja a reális veszélyeztetettségnek megfelelő készenléti erő fenntartását, háború esetére lehetővé teszi a haderő szükséges mértékű növelését, ugyanakkor nem kényszerít felesleges szervezetek fenntartására.

Ezeknek a feltételeknek a haderőrendszerek közül a milicrendszer és az önkéntes haderő felel meg a leginkább.

Magyarországon szinte a rendszerváltás pillanatában felvetődött a hadkötelezettségre épülő, sorozásos rendszer átalakításának szándéka, és már az első — nemzeti megújulásinak nevezett — kormányprogram hosszabb távra (akkor még az ezredforduló tájékára) célul tűzte ki a „hivatásos”, vagyis az önkéntes haderő kialakítását. A program természetesen nem volt — nem lehetett — részleteiben kidolgozva, teljesen homályban maradt például a hadkötelezettség megtartására vagy megszüntetésére irányuló állásfoglalás. Valószínű azonban, hogy az elgondolás a hivatásos (önkéntes) haderő mellett számolt a hadkötelezettség fenntartásával, amire az is utal, hogy a hivatásos (önkéntes) haderő létrehozásának gondolata később a „haderő hivatásos jellegének erősítése” célkitűzésére szelődött, konkrét programban azonban ez sem realizálódott.

A jelenlegi koalíciós kormány programjában a hivatásos (önkéntes) haderő létrehozására (vagy annak megkezdésére) nem található utalás. Ugyanakkor a honvédelmi miniszter 1994. augusztus 20-án egy nyilatkozatában kifejtette, hogy a jövőt illetően a hivatásos (önkéntes) haderő kiépítése a cél. Az elgondolást a milicétypusú haderőre jellemző szervezetek létrehozásának gondolatával is kiegészítette: „Azt gondoljuk — mondotta a miniszter —: reális, hogy 2005—2010 között eljussunk egy hivatásos hadsereghez, ami azonban nem jelenti azt, hogy az ország lakosságát nem kell igénybe vennünk egy háborús konfliktus esetén. Ebben az országban lehet egy 50-60 ezer fős, jól felkészített és jó, kiváló harci eszközökkel ellátott hadsereg, amely profikból áll.

Ezek a csapatok képesek arra, hogy a harci tevékenység első időszakában a támadóerőket megállítsák, feltartóztassák, de nyilvánvalóan az ott lakóknak a saját földjük, tanyájuk, városuk védelme érdekében majd egy akkor kialakított tartalékos rendszerben kell feladatukat ellátniuk.”

A miniszter által mondottak megvalósítása az eddigi haderőrendszer teljes megváltoztatását igényli: a hadkötelezettség megmaradna, de béke idejére egy önkéntes — hivatásos és szerződéses katonákból álló — professzionális haderő jönne létre, amely fegyveres konfliktus esetén a lakosság milicjellegű erőivel egészülne ki. Ez lényegében egy kombinált — önkéntes és milic — haderőrendszer létrehozását jelentené.

A haderő átalakítására vonatkozó szándékok és elgondolások tehát jelenleg némileg ellentmondásosnak tűnnek: a szándékot illetően az veti fel a kétséget, hogy a pártprogramokban meghirdetett célok a kormányprogramban nem szerepelnek; az elgondolás pedig abban ellentmondásos, hogy a hivatásos haderő létrehozása mellett a hadkötelezettség fenntartását is előírányozza.

A fenti ellentmondások feloldása s a további döntések elvi, elméleti megalapo-

zása érdekében elengedhetetlen tisztázni a katonai rendszerek jellemzőit és számba venni azokat a tényezőket, amelyek alapján honvédelmünk jelenlegi és távlati céljainak, körülményeinek, feltételeinek leginkább megfelelő katonai rendszer kiválasztható és kialakítható.

2. A milicrendszer jellemzői

A milichadsereg léte a korai történelmi időszakokra nyúlik vissza. Bizonyos formái már a görög és a római városállamokban is léteztek.

A milicrendszer kialakulását jól illusztrálja az észak-amerikai milichadseregnek — a Nemzeti Gárdának — a létrejötte. Az angol gyarmatosítás idején falvak és városok polgárai fogtak fegyvert, hogy megvédjék magukat a támadástól. Ezek a polgárkatonák milíciatestületbe (a latin militia=katonáskodás) szerveződtek, és ők biztosították a védelmet. A testület tagjai egy perc előrejelzést követően készen álltak szolgálatra (ezért nevezték őket „minutemen”-eknek, percembereknek). A szervezett milícia a függetlenségi háborúban Nemzeti Gárda néven vált ismertté. Később az Egyesült Államokban egy másik polgárkatonai szervezet is létrejött, Tartalék Haderőnem néven. Jelenleg a Nemzeti Gárda egy-egy állam testülete, a Tartalék Haderőnem pedig szövetségi érdekű testület.

A milicrendszer — a sorozásos katonai rendszerhez hasonlóan — a legtöbb esetben (de nem feltétlenül) az általános hadkötelezettségre épül. *Lényege, hogy ebben a rendszerben békében csak kiképzés folyik*, annyi szolgálattal idővel, amennyi a kiképzéshez a legszükségesebb mértékben elegendő, de a haderő békelétszáma *nem teszi lehetővé sorállományból a harci egységek fenntartását.* Ennek megfelelően a milichadsereg *csak kiképzőkerettel és újoncokkal rendelkezik, harci egységekkel nem.* A harci egységek a milicrendszerben csak a gyakorlatok időszakára, illetve mozgósítás útján hozhatók létre, s azok alkalmazására főként a lakóhely körzetében kerül sor.

A milichadsereg harci alakulatainál békében csak egy igen szűk vezető-kiképző-adminisztratív törzs és kiszolgáló, illetve őrszemélyzet van. A kiképzett és begyakorlott személyi állomány polgári foglalkozását végzi, s csak gyakorlatok alkalmával vagy mozgósítás esetén vonul be alakulatahoz. Ennek az elvnek találó kifejezése a polgárkatonai elnevezés.

Európában — Finnország kivételével — a semleges államok hadseregei működnek milicrendszerben, de szinte valamennyi állam tart fenn milicjellegű szervezeteket. A semleges államok közül is csak a svájci és a svéd haderő nevezhető a klasszikus értelemben vett milicszervezésű és -működésű hadseregnek. Ezek a hadseregek valóban polgárkatonákból álló hadseregek: amelyeknek tagjai a kiképzés után a lakóhelyükhöz közeli alakulathoz nyerne beosztást; ismerik a konkrét szervezeti helyüket, háborús feladataikat, működési területüket; rendelkeznek hadiruházattal, személyi fegyverzettel és felszereléssel; meghatározott rendszerben részt vesznek továbbképzésen és gyakorlatokon. Mindezek eredményeként — ha nem is „percemberek” — rövid riasztási idő után szolgálatba tudnak állni. Ezekben az országokban a milicrendszer — többek között — a gyorsaságot hivatott biztosítani.

Ettől a modelltól az Egyesült Államok milicrendszere ma már lényegesen eltér, hiszen a Nemzeti Gárda és a Tartalék Haderő főként a kiképzést és a személyi kikészítést szolgálja az aktív haderő számára.

Az osztrák haderő a svájci és a svéd milicszervezésű hadsereghez képest inkább csak *milictípusú* hadseregnek nevezhető. Ez abból adódik, hogy *Ausztriának a milicalakulatok mellett állandó készsültségű erői is vannak*, míg a svájci és a svéd hadsereg csak milicszervezetekből áll.

A milicrendszer igen gazdaságos és hatékony katonai rendszer felépítését teszi lehetővé. Nagy előnye, hogy lehetőséget biztosít:

- a felnövő nemzedék meghatározott körének folyamatos katonai felkészítésére;
- békében meghatározott — a reális fenyegettségnek megfelelő — készenléti erő létrehozására, s ezzel a katonai biztonság megnyugtató szintjének fenntartására;
- fegyveres konfliktus esetén a békében fenntartott készenléti erő szükséges mérvű növelésére, illetve a polgárok aktív részvételére az ország fegyveres védelmében.

A milicrendszer hátránya a kerethadsereghez képest, hogy a bevonuló tartalékosakat nem várja olyan keretállomány, amely képes a szervezési, összekovácsolási feladatok gyors elvégzésére. Ez a hátrány a békében folytatott összekovácsolási gyakorlatokkal ellensúlyozható (mint az előzőekben az USA milicerőinél említettük, de klasszikus módszerei alakultak ki ennek az európai semleges országokban, Svájcban és Svédországban is).

Mindent egybevetve a milicrendszer több országban bevált és jól működő haderőrendszert alkot. Ez — párosítva egy önkéntes hadsereggel — olyan kombinált haderőrendszert képez, amely Magyarországon is alkalmazható lehet.

3. Az önkéntes haderő

Az *önkéntes haderő* — a hadkötelezettségre épülő sorozásos és a milicrendszer mellett — az államok haderőrendszerének egyik alaptípusa. Hazánkban a politikai rendszerváltás után úgy jelent meg a kormány- és pártprogramokban, mint hivatásos haderő. Azóta tisztázódott, hogy az önkéntes haderő a pontosabb elnevezés. Ez olyan rendszert jelöl, amely *nem a kötelező katonai szolgálatra épül*, így a haderőben önkéntesek — hivatásos és szerződéses katonák — szolgálnak.

Az általános hadkötelezettség bevezetése előtt — a XVIII. századig — az országok haderőrendszerében az önkéntes haderőnek sokféle változata volt. Az önkéntes haderő — mint haderőrendszer — ebben a században is igen elterjedt, napjainkban pedig több olyan országban is előtérbe került, ahol eddig hadkötelezettség volt.

Az önkéntes haderő a hadkötelezettségre épülő haderőrendszerekhez képest minőségi eltérést jelent. Itt ugyanis a társadalom „felmentést” kap a katonai feladatok megoldásában való részvétel alól. Ez a XVIII. század előtt évszázadokon át így működött, és tisztán elméleti szempontból manapság is az volna a legjobb, ha a társadalom a lehető legteljesebb mértékben mentesülne a katonai feladatok alól. Ebben az esetben elegendő lenne pusztán a fegyveres erők működésének és anyagi ellátásának feltételeiről gondoskodni. Ezt régebben a zsoldoshadsereg létrehozása biztosította, amelynek tagjai azonban zömmel nem az adott társadalomból kerültek ki (ezáltal életük-haláluk érzelmileg sem érintette a társadalmat). *Ilyen helyzetnek manapság már alig van realitása.*

Napjainkban tehát nem létezik olyan megoldás, amely teljesen mentesítené a társadalom tagjait a védelem terheitől. Ezért el kell oszlatni azt az igen széles kör-

ben meglevő illúziót, hogy az önkéntes (hivatásos) haderő létrehozásával a társadalom ma vagy a közeljövőben „megszabadul” — ha nem is a védelemmel járó anyagi terhektől, de legalábbis az állampolgárokat érintő „procedúráktól”.

Magyarország azonban csak olyan nagyságú professzionális hadsereget képes önkéntes haderőként létrehozni, amely a gyors lefolyású, helyi jellegű fegyveres konfliktusok elhárítására alkalmas. Az ennél nagyobb méretű vagy huzamosabb ideig tartó konfliktus esetén az önkéntes haderőnek is személyi tartalékokra (utánpótlásra), továbbá őrzés-védelmi, biztosítási stb. feladatok ellátására szolgáló erők létrehozására lenne szüksége.

Az önkéntességre épülő haderőrendszerben utánpótlásra és más feladatok ellátására csak a szűk létszámú önkéntes hadseregből leszerelt — és további néhány évig szerződésileg tartalékos szolgálatra kötelezett — állomány áll rendelkezésre. Nagyobb méretű és elhúzódó konfliktus esetén ez nem lenne elegendő. Ennek a problémának a megoldására tehát az önkéntes rendszer bevezetése esetén — mindaddig, amíg a térség instabilitása fennáll — megoldást kellett kidolgozni.

A hivatásos hadsereg létrehozása (illetve annak szándéka) nem jelentheti automatikusan a hadkötelezettség eltörlését.

A mozgósítás tehát az önkéntes haderő létrehozása esetén is fennmarad, még akkor is, ha a kötelező katonai szolgálatot megszüntetik vagy felfüggesztik. Ebben az esetben is szükség lesz arra, hogy a békében meglevő állandó hadsereget háborús feladatai ellátása érdekében — különösen a logisztika területén — kiegészítsék. Ez csak a leszerelt szerződéses (hivatásos) katonák behívása, vagy/és a hadkötelezettség életbeléptetésén alapuló mozgósítás útján lehetséges.

Összefoglalva: nem kétséges, hogy a jelenlegi — sorozásos, a kerethadsereg szisztémájára épülő — haderőrendszerünk elavult. A teljes mozgósított hadrendnek megfelelő szervezeti keretek békében történő fenntartása, s ezzel egyidejűleg a kiképző- és harci alakulatok biztosítása olyan létszámgényes, hogy azt az ország nem tudja teljesíteni. Nem túlzás azt állítani, hogy ez már a néphadsereg időszakában is megoldhatatlan problémát jelentett, s ennek a katonai rendszernek a fenntartása ma már finanszírozhatatlan.

4. A haderőrendszer megválasztása és a honvédség átalakítása

Az eddigiekből az a következtetés adódik, hogy a jelenlegi haderőrendszert — s ezzel együtt a hadsereg új struktúráját — az önkéntes és a milicrendszer elvei szerint célszerű átalakítani úgy, hogy a hadsereg békelétszáma tegye lehetővé: egy, a reális veszélyeztetettségnek megfelelő, gyorsan alkalmazható (tehát feltöltött) készenléti erő kiképzését, fenntartását, valamint a személyi tartalékok képzését, továbbá az új feladatokhoz és a fejlesztéshez szükséges szervezetek (légimobil alegységek, ENSZ-alakulatok stb.) létrehozását. Ez az egészében készenléti erő egészüljön ki olyan tartalék erőkkel, amelyek a milicrendszer szerint szerveződnek és működnek.

Úgy tűnik, hogy egy kis létszámú, önkéntes hadsereg — a milicrendszerrel kombinálva — megfelel hazánk és Európa jelenlegi és a jövőre prognosztizálható biztonságpolitikai helyzetének.

Az új, kombinált haderőrendszer létrehozása nem önállóan, hanem a honvédség napirenden levő általános átalakításának keretében mehet csak végbe. Ezért az erre vonat-

kozó javaslatokat, terveket a honvédség átalakítására vonatkozó elgondolásokra célszerű alapozni, és az általános átalakítás folyamatába beépíteni.

A honvédség átalakításánál, új struktúrájának létrehozásánál — végső soron — az *anyagi lehetőségek a meghatározóak*. Akárhogyan is ítéljük meg ugyanis a veszélyforrásokat, csak olyan nagyságú hadsereget érdemes létrehozni, amit 10—15 év alatt korszerű eszközökkel fel tudunk tölteni, majd ugyanennyi idő alatt folyamatosan ismét átfegyverezni. A tapasztalatok szerint az ország anyagi erőforrásai egy korszerűen felszerelt szárazföldi, valamint egy légvédelmi és repülőhadtestnél nagyobb erő felállítását és fenntartását, majd a technikai eszközök elavulásának mértékében) folyamatos átfegyverzést csak túlzott erőfeszítések árán tennék lehetővé.

A még hosszú ideig szükséges erős hadsereg erejének nem a méreteiben, hanem korszerűségében és ütőképességében kell kifejeződnie. *Ebből kiindulva egy önkéntes (hivatásos) haderőnek sem nagy létszáma, sem sok szervezete nem lehet.*

Az önkéntes haderő katonalétszáma 50 000 fő, központi rendeltetési szervezeteinek létszáma pedig 10 000 fő körül mozoghat. Az ezen felül (még) szükséges létszám átmenetileg a sorozott, illetve tartalék állományból biztosítható!

A haderő ily módon kialakuló 60 000 fős katonalétszáma összhangban lenne a veszélyeztetettségéből fakadó szükséglettel, vagyis — a jelenlegi hivatalos biztonságpolitikai helyzetértékelés alapján — a biztonság katonai feladatai teljesíthetők.

Ezen belül a koncepció és a középtávú tervek kialakításánál meghatározó, hogy mindenekelőtt a haderőnek azt a részét kell kialakítani — és a szükséges mértékben korszerű, elsősorban vezetési, felderítési, rádiótechnikai eszközökkel ellátni —, amely kielégíti a NATO-hoz való csatlakozás igényeit.

Az úgynevezett legrosszabb változatra való készenlét követelményeit az önkéntes haderő mellett létrehozandó milicrendszer elégítheti ki.

Ily módon olyan kombinált haderőrendszer jönne létre, amely rendelkezne:

- egy *nagy létszámú*, de ütőképes, békében fenntartott *önkéntes erővel*, amelyet a haditevékenységek idején sem kell (és nem is lehet) lényegesen növelni;
- és egy *nagy létszámú* — szükség esetén mozgósítandó — *tartalékos, milicjellegű erővel*, amelynek létrehozása a területi elv szerint történne, de reguláris szervezatként működne.

A kombinált haderőrendszernek azonban *korlátai vannak*. Ezek közül a legfontosabb, hogy csak addig tartható fenn, amíg a kiképzett személyi tartalékok el nem fogynak, és csak olyan nagyságrendben, amennyit a meglévő fegyverzet biztosít. E korlátozó és más fontos, de itt nem említett tényezők (pl. a hadkötelezettség részleges, a kiképzett állományra vonatkozó fenntartásából eredő feszültségek stb.) miatt a kombinált megoldás csak átmeneti jellegű lehet.

Az önkéntes, illetve a kombinált katonai rendszerben a honvédelem és a honvédség szervezésének, fenntartásának, működtetésének egyik fontos *intézményi alapját a katonai kerület-, illetve a megyei (fővárosi) mozgósítási és hadkiegészítési parancsnokságok képezhetnék*. A kerületparancsnokságokat például célszerű lenne nem harci parancsnoksági rendeltetéssel létrehozni, hanem a kerületre — mint honvédelmi közigazgatási egységre — háruló összes és mindennemű logisztikai funkció szervezésével, előkészítésével, ellátásával megbízni (nagyrészt polgári állománnyal).

Ezáltal az önkéntes harci alakulatok parancsnokságai mentesülnének a szigorúan vett katonai feladatokkal össze nem egyeztethető teendők alól.

A rendszerváltozás utáni elgondolásokban a milicszervezetek felállításának gondolata már szerepelt. Később azonban ez az elgondolás háttérbe szorult. Érdemes lenne erre a gondolatra visszatérni nemcsak az önkéntes haderő növekedési kényszerének megakadályozása, hanem annak érdekében is, hogy a védelem minden irányban biztosítható legyen.

A magyar haderő jelenlegi állapotában még tükrözi a korábbi időszakban kialakult aránytalanságokat, amelyek a korszerű hadviselés követelményeinek meg nem felelő elvárások alapján alakultak ki. Mára azonban világossá vált — ahogyan arra a Honvédelmi Minisztérium vezetése már többször is utalt —, hogy a jelenlegi helyzet tovább nem tartható fenn.

Elengedhetetlen és égetően sürgős tehát annak felmérése, hogy milyen azonnali és hosszabb távú intézkedések szükségesek a kívánt eredmény eléréséhez. Úgy tűnik, hogy most azonnali lépésekre van szükség, először a válság menedzselése érdekében, majd az átfogó haderőreform megvalósításáért.

Mindehhez őszintén és világosan fel kell tárni, hogy a *jelenlegi haderőrendszer fenntartásának és a honvédség jelenlegi nagyságrendben történő fejlesztésének — nemcsak most, hanem a jövőben is — igen minimálisak a feltételei.* Különösen abban a vetületben, hogy — amint az a különböző programokban olvasható — sem most, sem a következő kormányzati ciklusban nincs és nem is lesz mód a katonai költségvetés GDP-ből való részesedésének reálértéken történő növelésére. A jelenlegi költségvetésből viszont nemcsak fejleszteni nem lehet, hanem a jelenlegi nagyságrendű, struktúrájú hadsereg fenntartására sincs lehetőség.

*

Összefoglalva: indokolt lenne — követve a nyugat-európai államok példáját — a jelenlegi helyett egy másik haderőrendszer elvei alapján kidolgozni a honvédség átalakításának programját. Ehhez mindenképp figyelembe kell venni a meghirdetett doktrinális követelményeinket, elsősorban azt, hogy a reális veszélyek nem indokolják, gazdasági teherbíró képességünk pedig nem teszi lehetővé a korábbi évtizedekben uralkodó felfogásnak és méreteknak megfelelő haderő létrehozását és fenntartását.

A honvédség átalakítása, illetve az új haderőrendszer létrehozása természetesen csak hosszabb idő alatt oldható meg. Addig is a honvédség működőképességének és harci képességeinek fenntartása érdekében a következők látszanak szükségesnek:

- az „örökölt” néphadseregből megtartani az „életképeset”, vagyis a használható technikából létrehozni egy védelmi készenléti erőt — benne a szükséges kiképzési szervezeteket —, ezzel megteremteni a biztonság katonai feladatainak ellátásához szükséges válságkezelő, illetve azonnal (rövid idő alatt) alkalmazható erőket;
- fokozatosan „gyarapítani” a legkorszerűbb eszközökkel felszerelendő, gyorsreagálású (mobil és légi mobil), illetve ENSZ-feladatok ellátására létrehozott alegységek számát, ezzel mintegy „megnyitni” a hadseregfejlesztés — jelenleg más módon szóba sem hozható — lehetőségét, és ezen az úton kijelölni, illetve megkezdeni a nyugati hadseregekkel társítható fejlődés útját.

Mindez egyúttal fokozatosan erősítené a honvédség hivatásos jellegét, illetve elindítaná az önkéntes haderő kialakulását;

- a fentiek mellett változatlanul biztosítani kell — legalábbis még egy ideig — a tartalékos állomány mozgósításának lehetőségeit a helyi területvédelmi szervezetekben, erősítve ezeknél a milicrendszer jellemzőit.

Az új típusú önkéntes (hivatásos) haderő kiépítéséig — mintegy 10—15 évig — a szárazföldi csapatoknál ez a három összetevő képezhetné a védelem katonai erejének pilléreit. Közülük az első — az örökölt technika elavulásával együtt — fokozatosan leépülne; a második a technikai beszerzés lehetőségeinek javulásával fokozatosan növekedne, ezzel egyidejűleg az önkéntes (hivatásos) haderő irányába fejlődne; a harmadik, a tartalék állomány pedig az új szükségleteknek megfelelően átalakulna részben az önkéntes haderő, részben a milicrendszerű területvédelmi erők személyi tartalékává.

Mindez azt is jelenti, hogy ma még a hosszú távra szóló hadseregfejlesztési koncepció csak a célt és nagy vonalakban az irányokat tartalmazhatja, részletesen kidolgozott, hosszú távú terv készítésének még nincsenek meg a szükséges feltételei.

Végül következtetésként elevenítsünk fel két gondolatot, amelyek vezérfonalul szolgálhatnak a honvédség átalakításával foglalkozók — politikusok és katonák — számára. Az egyik az, hogy a hadsereget soha nem szabad sem alul-, sem felültervezni annál, mint amilyent a valóságos veszélyek megkívánnak, s az anyagi lehetőségek megengednek. Mindkettőnek — előbb, utóbb — súlyos következményei lesznek, s az ország egésze látja kárát. Az alultervezés egyrészt vonzza a veszélyt, másrészt csökkenti a lakosság biztonságérzetét, ami szintén veszélynővelő tényező, mert nagyobbak érzékelteti azt a valóságosnál. Az alultervezés elkerülésének azonban nem a hadsereg méreteiben, hanem erejének növelésében kell kifejezésre jutnia. Sokkal többet ér egy hadtestnyi — de magasan feltöltött, modern fegyverekkel ellátott magas színvonalon kiképzett ütőképes, mindenki által elismerten erős — katonai szervezet, mint egy három hadtestből álló, de korszerűtlen, szétmálló hadsereg. Ez utóbbi már jelzi a felültervezés problémáit is. A nagyméretűre tervezett hadsereget soha nem lehet kellően feltölteni, korszerű fegyverekkel ellátni, erőssé, a veszélyek elhárítására képessé tenni. Ennek ellenére igen sokba kerül, indokolatlanul nagy terhet ró az országra. De a túlméretezett hadsereg nemcsak a felesleges gazdasági terhekkel okoz problémákat, hanem azzal is — és ez még az előzőnél is súlyosabb problémák okozója —, hogy elvonja a gazdasági növekedéshez szükséges erőforrásokat s ezzel gyengíti az ország politikai stabilitását (amint erre történelmünkben már számtalan példa akad). Ezzel már békében, háború nélkül is a saját „vereségét” készíti elő.

A másik vezérlő gondolat, amit szem előtt kell tartani, hogy a biztonság katonai feladatainak ellátásához a hadseregen felül még hiányzó katonai erőt a politikának kell pótolnia. Ez a feladat a politikára — közelebbről a kül- és a biztonságpolitikára — hárul, s a diplomáciai eszközök magas színvonalú, hatékony alkalmazását igényli. A hadsereg rendeltetését úgy is szokás megfogalmazni, hogy az „megfelelő erővel támassza alá az ország külpolitikáját”. Ma már — főként a mi helyzetünkben — talán inkább azt mondhatjuk: ahhoz, hogy a biztonság katonai feladatait megoldhassuk, a hadsereg hiányzó erejét célszerű a külpolitika megfelelő módszereivel kompenzálni.

Simon Sándor

Hadászat és a hadtudományi kutatás

A szerző a hadászati kérdések tisztázásra irányuló vitába kapcsolódik be cikkével. Áttekinti az eddigi kifejtett véleményeket, az általa legfontosabbnak tartott kérdésekben kifejti álláspontját és ajánlást tesz az ország biztonságával (honvédelmével) kapcsolatos elméletek, elvek rendszertani felépítésére. Rendszerezi a hadászat alkotóelemeit és azokat egy sémában is összefoglalja.

Az utóbbi években (különösen a Varsói Szerződés megszüntetése után) a hazai hadtudományi berkekben jelentős és alapvetően jó irányú mozgás észlelhető. Mutatják ezt a Hadtudomány című folyóirat cikkei is, amelyek jelentős része az ország biztonságával, a honvédelem kérdéseivel foglalkozik. Ezek között is a hadászat témakörébe vágó — esetenként nem kevés vitát indukáló — gondolatok lehetnek a legfontosabbak.

A hadászattal¹ kapcsolatos vélemények rövid áttekintése

A megjelent dolgozatokat tanulmányozva jól érzékelhető, hogy a hadászat témájával kapcsolatosan két — egymástól több vonatkozásban is jelentősen eltérő — fontosabb (Kovács Jenő és Pekó József által képviselt) irányzat van jelen a hadtudományi kutatásban.²

Meg kell mondani, hogy az említett tanulmányok — bár valóban sokoldalúan bemutatják a hadászat múltját, jelenét s talán a jövőjét is — olyan „fogalmi konstrukciókat” ajánlanak, amelyek nem feltétlenül teszik elfogadhatóvá az általuk megfogalmazott gondolatokat és elméleteket.

Ide kívánczik annak a megemlítése is, hogy a szerzők — „szinte a nulláról indulás”, a korszerűsítés, a magyarosítás, az aktualizálás stb. jelszavával — a hadászattal kapcsolatosan több mint húsz különböző kifejezést használnak. Ugyanakkor nem kevés zavart okoz, hogy a szerzők a hadászat és a stratégia kifejezéseket hol egymás szinonimájaként, hol alá-fölé rendelten használják.

Ez Kovács Jenő fogalmazásában így hangzik (Hadtudomány 1991/2. 35. oldal): „A hadtudomány XVIII. századi (?) kialakulását követően Magyarországnak önálló hadászata nem volt. Ez alól csak a szabadságharcok és a két világháború közötti évtizedek képeznek kivételt. Ennek ellenére mind az Osztrák—Magyar Monarchia, mind a Varsói Szerződés ideje alatt az adott kornak és a korszaknak megfelelő hadseregek működtek az országban. E hadseregek alkalmazását stratégiai célok vezették,

ám azok valamely nagyhatalom érdekeire épültek.” (Megjegyzés: amit az adott ország hivatalos politikája magáévá tett! A kis országoknak a történelemben ez a természetes alaphelyzete, s ebben a keretben kellett, kellett volna megtalálnia önmagát.)

Ehhez a helyzethez igazodott(?) a katonai gondolkodás (megjegyzések, kiemelések és kérdőjelek tőlem: S. S.).

Rövid idézet Varga Mihály cikkéből (Hadtudomány 1994/2. 32. old.); „A stratégiaalkotás folyamatában most tehát olyasmit kell megteremteni, amely korábban egyáltalán nem létezett, vagy csak elemeiben fordult elő.”

A témával kapcsolatosan már említett (és más) szerzők nyomatékosan hivatkoznak (nem ok nélkül) Clausewitzre, magam is ezt teszem, de most egy kevésbé emlegetett gondolatát akarom segítségül hívni, hogy érthetőbbé tegyem aggályaimat. *E gondolat így hangzik: „Minden elmélet első feladata, hogy rendbe szedje az összekevert, sőt, mondhatjuk összekuszált fogalmakat és képzeteket. Csak akkor érthetünk meg valamit könnyen és világosan, ha egyetértünk az elnevezésekben és fogalmakban. Csakis így juthatunk közös álláspontra.”* Még egy elgondolkodtató megállapítása a hadászat-harcászat fogalmának értelmezéséről: „Egyes szerzők önkényes és a dolgok természetétől idegen megállapításai viszont a gyakorlatban használhatatlannak bizonyultak.”³ (kiemelés tőlem: S. S.)

Úgy gondolom, az évek óta folyó hadtudományi kutatás eredményeinek ilyen összegezése (az érintett kutatókkal, és másokkal, folytatott sokoldalú vita után) a Hadtudomány c. folyóiratban elvégezhető lenne. Ennek során *mindenesetre célszerű lenne tudomásul vennünk, hogy:*

- a hadtudományi kutatók mind ez ideig nem tudtak valamiféle egységes ajánlást⁴ tenni (bár ez alapvetően fontos lenne) a legfelsőbb katonai vezetésnek. Legfeljebb azt hangsúlyozták egységesen, hogy itt az elmúlt évtizedekben nem is volt hadászat és azt most kellene megfogalmazni;
- a gyakorlati életben (hiszem, hogy a kutatók egyetértenek) az arra illetékes politikai és katonai vezetés — bizonyára nem is rosszul — ez ideig is „csinálta” és most is „csinálja a magyar hadászatot”.

Természetesen e kialakult helyzet elemzésével a miértekkel, meg a volt hadászat, nem volt hadászat kérdéseivel nem itt és most szándékozom foglalkozni, ez egy cikk terjedelmét meghaladná. (Különben is az a véleményem, hogy nem a hadászat, hanem a hadászati kutatás hiányzott, és ez valami más.)

Részletesen azt sem akarom indokolni (ezt már többen elvégezték), hogy miért van valóban égetően szükség a hadtudomány (a hadművészet) terén néhány aktuális kérdésben a kutatás — lehetőleg egységes — állásfoglalására.

Az általam megemlítenő probléma mindössze a *hadászat* és az ezzel szorosan összefüggő fogalmak másfajta megközelítése. *Ehhez mindenekelőtt szeretném rögzíteni álláspontomat* néhány — általam fontosnak tartott — kérdésben:

1. Az államnak az *előző évtizedekben is volt hadászata*, amely megfeleltethető volt a mindenkori hadászati felfogás kritériumával. Vagy talán nem lenne igaz az a — mindenki által egyébként elfogadott — tétel, hogy a mindenkori hadászatot a politikai határozza meg? Vagy politika sem volt? Úgy is fel lehetne tenni a kérdést, hogy *mi nem volt*, ami az adott korban megfogalmazható hadászat lehetséges kereteit kitölthette?

Az előzőek (s más, itt fel nem sorolt tényezők) miatt az a határozott véleményem, hogy a kutatást tehát nem a nulláról kell kezdeni, a hadászat ugyanis egyetlen percig *nem volt és nincs* a nullán. Ha mindenáron gyökeresen új hadászatot akarunk megtalálni, kidolgozni, megfogalmazni, akkor az ilyen kutatás útja igazán sehova nem vezethet. A gyakorlatban most is él a hadászat, legfeljebb objektív (vagy szubjektív) okok miatt szűkebb vagy tágabb értelmezéséről beszélhetünk. (Az országnak biztonságpolitikai alapelvei, honvédelmi alapelvei, honvédelmi törvénye, és megfelelő tervei stb. vannak jelenleg is. De hisz ebből van a hadászat!) E kérdésekben hasznos lenne valamiféle egységes álláspontot kialakítani, mert ez *gyökeresen* befolyásolhatja a további kutatásokat az adott vagy más témában.

A fentiekkel kapcsolatban még az is felmerülhet — s fel is merül —, hogy a NATO-hoz való esetleges csatlakozásnál megmarad-e (egy új katonai szövetségi rendszerben) az oly nagyon keresett, gyökeresen új magyar hadászat. S mit írunk erről a „hadászatot kutatók” mondjuk 30 év múlva?

Ha a most folyamatosan pontosuló hadászatunkban helyt kap (mert ott a helye) pl. a konfliktusok megelőzése és kezelése, illetve ENSZ-határozat alapján a békefenntartási és egyéb feladat is, akkor máris itt az első kérdés: kiktől vesszük át az ilyen (és más) jellegű elveket, tapasztalatokat? Mit szolgálnak továbbá a közös gyakorlatok, a magas szintű tapasztalatcserék? Mit jelentenek a hadászatunkra az esetleges (és a már meglévő) nemzetközi, regionális vagy szövetségi (NYEU; NATO) kapcsolatok?

Meggyőződésem, hogy a hadtudományi kutatásnak ezen a bázison kellen *el-sősorban mozogni*, s eközben azt is tisztázni, hogy egy ilyen kapcsolatrendszerben *miként lehet alakítani, fejleszteni, aktualizálni a „saját magyar hadászatunkat”*.

2. A többször említett döntő változást abban lehet összegezni, hogy a hadászatot illetően egyedül kell (egyelőre) megfogalmaznunk a kérdéseket és a válaszokat. Később ez a különböző csoportosulásokhoz, szövetségekhez való kapcsolódásunk függvényében *törvényszerűen és természetes módon változni fog*. Jelenleg tehát mindenképpen kettős feladat áll a kutatók előtt!

Az elméleti kutatásnak időszerű lenne már a gyakorlattal való kapcsolatában az igazán pontos egymásra hatás legjobb módszerét megtalálni (ha kell, vagy ha lehet, akkor megelőzni a gyakorlatot).

3. Úgy gondolom, hogy a hadtudományi kutatóknak (és nem csak azoknak) azt is tudomásul kellene venni, hogy polgári élet a *stratégia* kifejezést *visszavonhatatlanul átvette* (nemcsak Magyarországon), s e kifejezés oly *széleskörűen polgárisodott*, hogy a katonai alkalmazása a szó környezetének pontos tisztázása, körülírása nélkül egyre nagyobb zavarokat okozhat, különösen a katonai és nem katonai szervezetek (szervezetek) közötti kapcsolatban. (Azt viszont meg kell jegyezni, hogy Clausewitz műveinek magyar fordításaiban — s ez nem csak a fordító következetessége — egyetlen esetben nem fordul elő a stratégia és a hadászat vegyesen történő alkalmazása.)

Nem hiszem, hogy a hadtudományi kutatás múltbéli mulasztásai és jelenlegi késedelme miatt esetleg végletes megállapításokat kellene megfogalmaznunk, vagy egy sor új megnevezést kellene kiagyalnunk. Nem (vagy nem csak) ettől lesz egy országnak korszerű hadászata.

4. Az előzőekkel összhangban azt is célszerű figyelembe vennünk, hogy az egyébként valóban sokszínű és mély tudományos alapossággal megfogalmazott és különféle fogalmi struktúrából álló ajánlásokat a *felhasználó* nem igazán tudja beépíteni a ma és a holnap hadászatának mindennapi gyakorlatába. Számára valamiféle valóban alkalmazható, aktuális és a kutatók által *egységesen* kialakított ajánlás segíthetne. (Természetesen ezt senki ne értse a kutatás korlátozásának.) Ugyanis csak a kutatók munkájában, az ezzel kapcsolatos vitákban lehet egyidejűleg (néhány esetben itt is csak átmenetileg) többféle értelemezés, a gyakorlatban azonban aligha.

5. A kutatás, de különösen az elvek gyakorlati alkalmazása során kerüljük el más országok (különösen a nagyhatalmak) hadászatának másolását, a hadászat minden esetben (még szövetségen belül is) egyedi és az adott országra érvényes jellemzőkkel (vagy azokkal is) rendelkezhet.

6. A mai katonai elméletnek, a kutatásnak, a hadászattal kapcsolatos elveknek — ez nyilvánvaló és vitathatatlan — igazodnia kell a valóban *gyökeresen megváltozott és létező politikai követelményekhez* a valós *körülményekhez és elvárásokhoz*. De semmiként ne keressünk örök érvényű elveket. A hadászt ilyenfajta értelmezése (folyamatosága a mindenkori körülményekhez igazodóan) a hadtörténelem során jól nyomon követhető. Nem kis hibát követnénk el, ha a ma követelményei alapján minősítenénk a múlt hadászatát. Ez akkor is igaz, ha a *hadászat* — változásaival együtt — már az ókortól kezdődően felmutatja önnön — és talán legfontosabb — jellemzőit.

7. A kutatóknak (a hadtudományi kutatásnak, a katonai elméletnek) nem a hadászat gyakorlati problémáira, gyakorlati kérdéseire kell a megoldást, illetve a választ megkeresniük (hacsak nem kapnak ilyen feladatot), *hanem az elvi és gyakorlati tennivalók megoldásához kapcsolódó fogalmak, elméletek, elvek* minél teljesebb tisztázására és a különböző biztonsági tényezők elválaszthatatlan kapcsolatainak és összefüggéseinek bemutatására kell törekedniük. Ide tartozhat az a gondolat is, miszerint: a hadászat mindenkori és konkrét (tágabb vagy szűkebb) értelmezése az elméleti kutatómunkában, de a gyakorlatban sem követeli meg az *elnevezések mindenkori aktualizálását és változtatását*. Ez a munkában csak zavart okozhat. (Mindez nem zárja ki, hogy új fogalmak kerüljenek kapcsolatba a hadászattal).

Ajánlások a további kutatómunkához és az egységesebb álláspont kialakításához

Fogadjuk el (bár még nincs teljes egyetértés az elvek megítélésében), hogy a hadászat belső struktúrája a történelem folyamán — néhány alapigazság mentén; igazodva a társadalom gazdasági, tudományos-technikai fejlődéséhez, a háborúk méreteihez, a hátszág változó szerepéhez stb. — állandón kiegészült, bővült. A *hadászat tehát folyamatosan fejlődött, és fejlődik*.

Az előző gondolat azt fejezi ki, hogy a *hadászat a XIX. de különösen a XX. században már messze túllépett az eredeti — elsősorban csak katonai jelentésén*.

A társadalmak és a hadviselési formák gyorsuló változásai és bonyolultsága mérvében a szorosan vett katonai tényezők egyre jobban elválaszthatatlanná váltak a háború vagy a béke nem katonai jellegű tényezőitől, konkrétan a hadviselés és a béke biztosítására irányuló össztársadalmi programokban. E folyamatokban minden nem-

zet szükségesnek és fontosnak találta a politikai, a gazdasági, a tudományos-technikai, az ideológiai és a morális tényezők összekapcsolását, viszonyítását a katonai elemekhez, s összességében figyelembevételét a nemzeti politika alakításában.

Mindezek eredményeként a *hadászat* — mint tisztán katonai jelenség — és az átfogóbb értelmezésű *nemzeti hadászat* már a XIX. században megjelent, de a kettő közötti határvonal (mind a katonai elméletben, mind a gyakorlatban) különösen a XX. században (az érzékelhető különbségek ellenére) egyre inkább *elmosódott*.

A különböző nemzetek (és ez most különösen időszerű gondolat) fokozottan kölcsönös összefüggésbe kerülnek egymással. A háború, a béke, a konfliktusok közötti vonalakat egyre nehezebb lett pontosan meghatározni, ami — végső fokon — természetes folyamatként magával hozta a hadászat értelmezésének reneszánszát.

További alapként fogadjuk el (bár ebben talán nincs vita), hogy a hadászati kutatás és a gyakorlati alkalmazás tervezésének kiindulópontja mindenkor — még esetleges szövetségben belül is — a nemzeti politika.

Ebből következik, hogy a hadászat szintjén törvényszerűen érvényesül (kell, hogy érvényesüljön) a *nemzeti hadászat* fogalma, amely az adott nemzet vagy koalíció minden erőforrását a nemzet minden oldalú biztonságára, a háborúk megelőzésére, a honvédelem céljainak megvalósítására fordítja.

A munkánk során azt is természetesnek vehetjük, hogy a hadászat helyét, szerepét, tartalmát csak és kizárólag az ország minden oldalú biztonsága egységes rendszerén belül — más tényezőkkel szoros összhangban — lehet megfogalmazni. (A más tényezők élén az MK alkotmánya, biztonságpolitikai és honvédelmének alapelvei, valamint a honvédelmi törvény áll. Még akkor is, ha ezen okmányok több biztonsági kérdésre még nem adnak teljesen kiegészítő választ.)

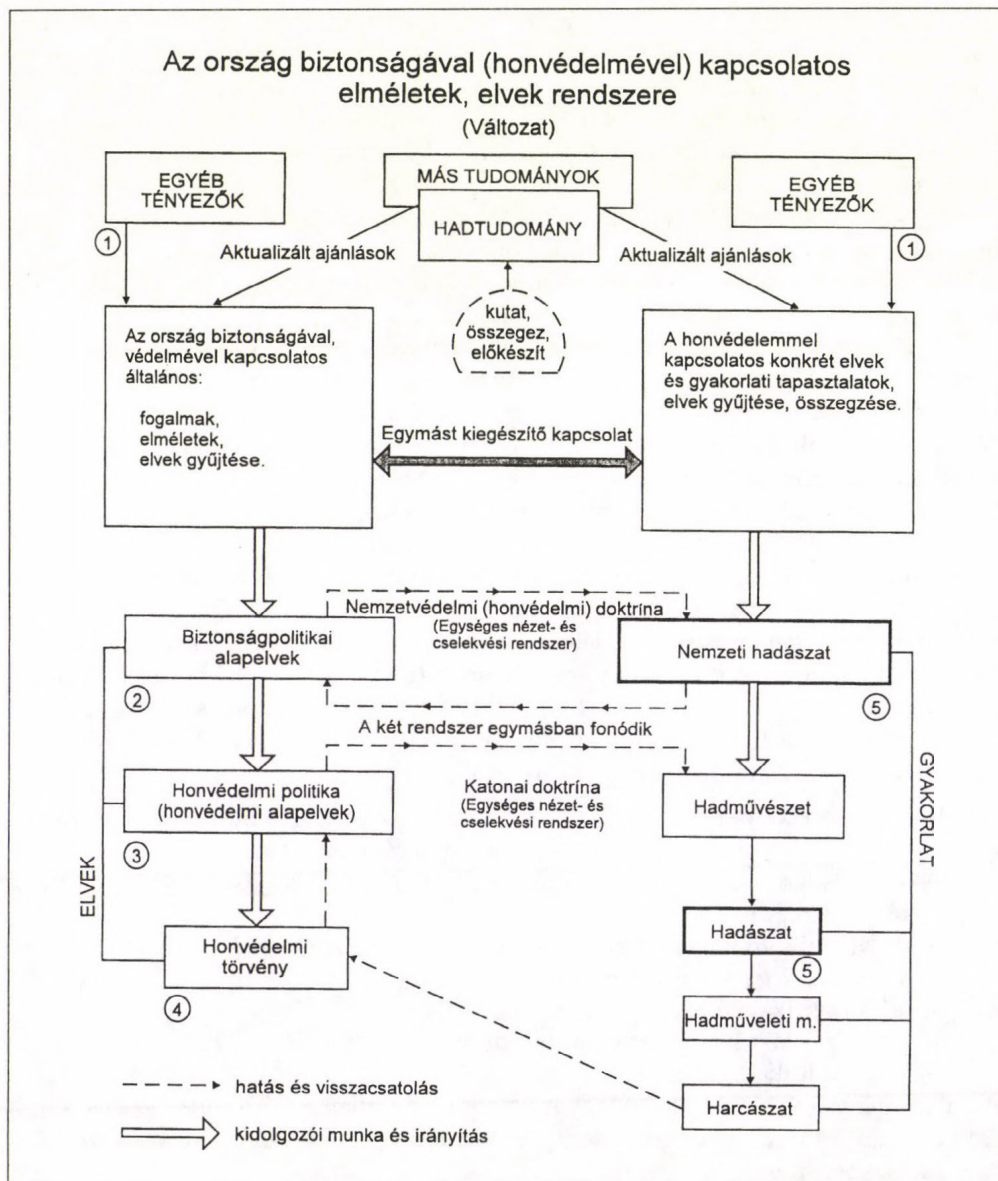
A következőkben (vállalva az esetleges vulgarizálás vádjának veszélyét is) alapként azt tekintem, hogy az ország minden oldalú biztonsága — a külső és belső garanciák értékelése alapján meghatározott — *két alapvető irány éspedig: elvi és gyakorlati irány mentén valósul meg* (lásd a vázlatot a következő oldalon). A vázlat elemeinek részletes bemutatását most nem látom szükségesnek (mivel ezek többé-kevésbé a különböző forrásokban fellelhetőek) s ezért mindössze olyan megjegyzésre szorítkozom, ami talán érthetőbbé teszi mondandómat és magát a vázlatot. (Az elemeket felülről lefelé és irányonként a számozás sorrendjében veszem szemügyre.)

1. Az egyéb tényezők alatt (amelyek hatnak az ország biztonságpolitikájának kialakítására, az ország biztonságára) az alábbi *legfontosabbakra* gondoltam:

- a lehetséges fenyegetések számbavétele és ezek értékelése az ország biztonsága szempontjából;
- az MK alkotmányának alapelvei az ország védelmével kapcsolatosan;
- a mindenkori nemzetközi helyzet;
- a külpolitikai célok;
- a nemzetközi kapcsolatok, szerződések;
- a geopolitikai tényezők.

Az alkotmány 5. §-a előírja: A Magyar Köztársaság állama védi a nép szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét és területi épségét, valamint a nemzetközi szerződésekben rögzített határait.

Emlékeztetőként (ugyancsak) ide kívánczik az MK elnökének egyik nagyon fontos gondolata: „Szívemből remélem, belátható időn belül nem lesz szükség arra, hogy fegyverrel védelmezzük hazánk határait. De ha rákényszerülünk, mindenekelőtt önmagunkra kell támaszkodnunk, nem bízhatunk meg az égvilágon senki támogatásában, mert vérét ontani miértünk, önként és nem az érdekei parancsára senki nem fogja... Bármennyire is bízunk a tartós békében, a béke egyik biztosítója, hogy hadseregünk erős legyen, megbízható és éber.”⁵

2. A biztonságpolitikai *alapelvek* meghatározásánál (a részletes helyzetelemzés alapján) arra kell törekedni, hogy ezen okmány feltétlenül foglalja magába: — *egyfelől*: a béke és biztonság megőrzésére, a háború és az esetleges konfliktusok megelőzésére és az utóbbiak kezelésére vonatkozó politikai (kül- és belpolitikai), diplomáciai, gazdasági, tudományos-technikai, katonai, humanitárius, emberjogi, valamint környezetvédelmi stb. garanciák megteremtésére és erősítésére irányuló cselekvés irányelveit. *Másfelől*: egy lehetséges háború esetére az ország *egyésze* (fegyveres erők, gazdaság, lakosság, állami és helyi igazgatás) honvédelmi felkészítésének, illetve az ország biztonságát (belső rendjét) fenyegető más veszélyek (fenyegetések) elhárításával kapcsolatos *elvi* rendszabályokat és *gyakorlati elvárásokat*.

3. A honvédelem politikai feladatai (jelenleg az MK honvédelmének alapelvei) meghatározásánál az előbb említett tényezők mellett figyelembe kell venni: az ország potenciális lehetőségeit, a hadászati helyzetmegítélést, a nemzetközi garanciákat (esetleges szövetségi összefüggéseket), a geostratégiai helyzetet.

A biztonságpolitikai alapelvekből valamint az itt felsorolt tényezőkből kiindulva ezen okmánynak tartalmaznia kellene: a legfelsőbb politikai és állami vezetésnek az ország *védelmi képességeinek* biztosítása érdekében követett alapelveit, és az azok megvalósítására irányuló *össztársadalmi tevékenység* elveinek összességét. Megjegyzem, hogy az MK biztonságpolitikai alapelveinek szellemében kellene meghatározni a honvédelem más (nem közvetlen vagy közvetett katonai) feladatait is, mégpedig a fenyegetés formájának és méretének megfelelően.

4. A honvédelmi feladatokat szentesítő alapvető okmány a meglévő honvédelmi törvény.⁶ E törvényből *mindössze a hadászattal kapcsolatos és a kutatómunkához közvetlenül is kapcsolódó tételeket* tartom feltétlenül fontosnak most megemlíteni.

„1. § (1) A honvédelem nemzeti ügy. Az ország honvédelmi képességének fenntartásában a Magyar Köztársaság *alapvetően saját erejére: nemzetgazdaságának erőforrásaira, fegyveres erőire felkészültségére és elszántságára, illetőleg a polgároknak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségére és áldozatkészségére* épít.

(2) A honvédelem *céljainak megvalósítására elsősorban a fegyveres erők hivatottak.*” (Kiemelések a szerzőtől)

Majd, és ez ugyancsak *döntő meghatározás*:

„9. § (1) A honvédelmi miniszter a kormánynak az ország honvédelmi feladatainak végrehajtásáért *felelős szakmai minisztere*.

10. § A honvédelmi miniszter a honvédelmi tevékenység szakmai irányítása körében: pl.

(...)

c) *előkészíti a kormány számára a lakosságnak, az anyagi javaknak, a közigazgatásnak az ország támadása elleni fegyveres védelmére történő felkészítésére, valamint az ország és a fegyveres erők mozgósítására vonatkozó döntéseket;*

d) *Összehangolja a honvédelemben részt vevő szervek honvédelmi és országmozgósítási feladatokra való felkészítését.*”⁷

5. Kiindulva abból, hogy a hadászati feladatokat elsősorban a gyakorlat tudja besorolni a nemzeti hadászat, illetve a hadászat szintjére, most mindössze a hadászat legáltalánosabb fogalmi és tartalmi kérdéseit tartom fontosnak összefoglalni.

A *hadászat*: az ország és a *fegyveres erők* honvédelemre, a konfliktusok megelőzésére és kezelésére, a béke védelmére, az ENSZ által meghatározott nemzetközi feladatok előkészítésére s ha kell, végrehajtására vonatkozó elmélet és gyakorlat

összessége; a fegyveres küzdelem egészének jelenségeire és törvényszerűségeire vonatkozó nézetek és tevékenységek rendszere.

A hadászat a hadművészet vezető területe, amely;

- *a gyakorlatban foglalkozik* a nemzeti erőfeszítések valamennyi honvédelmi tényezőjének, a nemzetbiztonság honvédelmi feladatainak összehangolásával, a feladatok végrehajtásához szükséges erők és eszközök meghatározásával, a fegyveres erők, a gazdaság, a lakosság, az igazgatási szervek felkészítésével, a katonai fenyegetettség és a katonai konfliktusok (megelőzésének, kezelésének) tanulmányozásával.
- *kidolgozza* a fegyveres erők béke- és háborús feladatokra való felkészítésének és alkalmazásának konkrét elveit és módszereit, meghatározza a fegyveres küzdelem megvívásának (más katonai tevékenységeknek) formáit, módjait, vezetésének elveit, valamint a fegyveres erők tevékenysége minden oldalú biztosításának elveit és módszereit;
- *végzi a hadászati—hadműveleti tervezést* — ennek keretében (csak példaként említve) a hadászati feladattisztázás és helyzetmegítélést követően kidolgozza: a hadászati felderítéssel, a hadszíntér előkészítésével, a fegyveres erők és az ország mozgósításával, a fegyveres erők felvonulásával és szétbontakozásával, az erők alkalmazásával kapcsolatos konkrét terveket, direktívákat stb.

A hadászat egyben az ország legfelső katonai vezetése mindennapi gyakorlati tevékenységének fontos területe, amely felöleli az ország honvédelmi felkészítésének és vezetésének minden fontos kérdését.

*

Befejezőként és egyben a további kutatómunka hasznosítása érdekében javaslom: a Magyar Hadtudományi Társaság — a témában jártas kutatók (elméleti és gyakorlati szakemberek) bevonásával, tisztázó viták után — *vállalja fel több más fontos kérdéssel együtt a hadászattal kapcsolatos elvek, fogalmak* egységesebb értelmezését elősegítő ajánlás (ajánlások) előkészítését és közreadását. Ez nagymértékben elősegíthetné a témával összefüggő egyéb kérdések kutatását, az oktatást s még ha szerényen is, *de a gyakorlati munka támogatását is.*⁸

JEGYZETEK

1 Stratégia (gör—lat.) = hadászat

2 A Hadtudomány című folyóirat 1991/1., 1991/2., 1992/2., 1993/4., 1994/2. számai.

3 Clausewitz: A háborúról, I. kötet, 119. oldal, 113. oldal.

4 Természetesen megfelelően indokolt „fogalmi” és „elméleti” alapokra épülő ajánlásra gondolunk.

5 A honvédelem négy éve 1990—1994, Zrínyi Kiadó, Bp., 1994. 5. oldal.

6 1993. évi CX. törvény a honvédelemről.

7 Gondoljunk csak a Kovács Jenő által említett (javasolt) állami hadászati tervre. Hadtudomány című folyóirat 1991/2. szám 40. old.

8 Amennyiben a MHIT keretében ez nem oldható meg, úgy ezt a HM oktatási és tudományos tanácsának kellene felvállalnia.

Kőszegvári Tibor

A jövő fegyverei és harceljárásai

A nemzetközi és hazai szakmai közösséget élénken foglalkoztatta az 1994 nyarán egy moszkvai újságban megjelent hír, amely szerint: „Oroszországban titokban olyan pszichofizikai fegyverek előállítására törekednek, amelyek segítségével lehetővé válna az emberek befolyásolása, sőt megsemmisítése közvetlen fizikai kapcsolat nélkül”. A hír kapcsán merült fel az az igény, hogy szükséges lenne olvasóink tájékoztatása a rendkívüli titoktartások közepette fejlesztett új fegyverekről és harceljárásokról. A szerző e tanulmány keretei között reagál a felvetett problémára.

A tudományos-technikai haladás eredményeinek felhasználásával újabb eszközök és eljárások jelennek meg a hadügyben. A nemzetközi szakirodalomban olyan információk kerülnek napvilágra, amelyek korábban nem ismert hadviselési módokra és eszközökre vonatkoznak. Megjelent a technológiai, a geofizikai, a kozmikus valamint a pszichológiai (mentális) hadviselés fogalma, amelyekhez teljesen új elven működő és ható fegyverek és harceszközök, valamint harceljárások szükségesek.

Az egyre szaporodó információk azt bizonyítják, hogy a fejlett kutatási és hadiipari bázissal rendelkező országok jelentős összegeket fordítanak a hadviselés ilyen pusztítóeszközeinek és eljárásainak kifejlesztésére. Megbízhatónak tekinthető adatok igazolják, hogy mind Oroszországban (korábban a Szovjetunióban), mind az Egyesült Államokban folynak a kísérletek a jövő hadviselés eszközeinek és módszereinek fejlesztésére.

Ebben a tanulmányban ezekről a törekvésekről, a pszichológiai (mentális), a technológiai (technotronikus) és a geofizikai hadviseléssel kapcsolatos tervekről és elképzelésekről kívánok rövid tájékoztatást adni.

A pszichológiai (mentális) hadviselés

Már a 80-as évek elején napvilágot láttak olyan sajtóinformációk, amelyek utaltak arra, hogy néhány országban titkos kísérletek folynak az emberi agytevékenységek, ezen belül különösen a gondolkodás és a cselekvések irányítási központjának befolyásolása céljából. Ezek a kísérletek arra irányultak, hogy olyan eszközöket és eljárásokat fejlesszenek ki, amelyek alkalmasak az ellenség személyi állománya harci moráljának csökkentésére, tervszerű cselekvésének meggátlására, pánik előidézésére stb., vagyis olyan harci körülmények létrehozására, melyek a saját katonai tevékenységek sikerét elősegítik.

Az USA szárazföldi hadereje folyóiratában, a Military Reviewben közölt, az Új

mentális harcmező című cikkben John B. Alexander már 1980-ban arról írt, hogy „... új és bonyolult technológiák jelennek meg a harcmezőn, amelyek megváltoztatják az idővel és a térrel kapcsolatos eddigi katonai elképzeléseket. Ez a terület a pszichotronika, vagy bioenergia néven vált ismertté, amelynek alkalmazására a mentális hadviselésben kerülhet sor...”

Amerikai szakértők felmérték az ilyen irányú kutatások helyzetét és azt a következtetést vonták le, hogy a mentális hadviselés eszközeinek és módszereinek kifejlesztése céljából folyó kutatások mind a Szovjetunióban, mind az Egyesült Államokban előrehaladott állapotban vannak.

A szovjet (orosz) kutatásokkal kapcsolatosan napjainkig megismert információkból körvonalazható, hogy a mentális hadviselésben felhasználható eszközöket és eljárásokat szigorúan ellenőrzött és központosított intézetekben az alábbi területeken fejlesztik.

- *Az energia áthelyezése az egyik szervezetből (organizmusból) a másikba.* Itt olyan képességek kifejlesztése érdekében folynak a kutatások, hogy élő szervezetek elpusztulását vagy betegségéből való gyógyulását tegyék lehetővé nagyobb távolságról. (A kutatás során felhasználják a kínai szerzetesek által már több száz vagy néhány ezer éve alkalmazott, az ún. „Ki”-energiával való gyógyítás tapasztalatait is.)
- *A testből (élő organizmusból) kibocsátott energia észlelése.* Az e területen folyó kutatás célja az, hogy észlelni tudják az ellenség személyi állományának (a katonáknak) a hangulatát és annak változásait. A kísérletek során számos esetben fényképfelvételekkel igazolták az emocionális állapotot és az annak változását kimutató, ún. „Kirlian-hatást”.
- *A személyek viselkedésének (magatartásának) telepatikus változtatása.* Ezen kísérletek szerint lehetséges az ellenség egyes személyeinek hipnotikus állapotba helyezése akár 1000 km távolságból is. Az ezen úton befolyásolt személyek cselekvése irányítottá változtatható.
- *Egyes tárgyak mozgatása az agyhullámok segítségével.* Számos kísérlet és nyilvános bemutató igazolja, hogy lehetséges egyes tárgyak elmozdítása ilyen módszerrel.

Az Amerikai Egyesült Államokban a kutatásokat — eltérően az orosz(szovjet) rendszertől — elsősorban polgári egyetemeken és kutatási intézményekben (pl. a Stanford Research Center) folytatják. Ezen kutatások közül néhányat támogat a kormány (a védelmi minisztérium), de ezek konkrét témakörét nem hozták nyilvánosságra. A kiszivárgott információk szerint az amerikai kutatások az alábbi területeken folynak:

- *A távolból történő adatgyűjtés képességének fejlesztése és felhasználása.* A részleteiben nyilvánosságra nem hozott kutatások célja a potenciális ellenség stratégiai fontosságú adatainak, titkainak megszerzése olyan módon, hogy erre alkalmas személyek mentális úton behatolnak a szemben álló fél hadászati objektumaiba (vezetési pontokba, törzsek, csapásmérő erők bázisaira stb.) és onnan információkat szereznek.
- *A fenti kutatások egyik részterülete az ún. „testen kívüli”, angolul: „out-of-body” kísérletek, amelyek eredményei szerint, bizonyos veszélyhelyzetekben,*

egyes személyek képesek tőlük távol elhelyezkedő tárgyakról, eseményekről információkat szolgáltatni.

- *A pszichokinézis-kutatások* rendeltetése egyes tárgyak fizikai erő nélküli megrogálása, használhatatlanná tétele. Ez az Uri Geller és mások által világszerte bemutatott, valamint az akupunktúrás betegségkezeléseknél alkalmazott eljárás katonai célokra történő kifejlesztése sok sikerrel kecsegtet az ellenség harci technikájának pusztítása terén.
- *Az emberi idegrendszer ellenőrzése és irányítása.* A kutatások azt igazolták: megfelelő gyakorlással az egyén képessé válik arra, hogy belülről irányítsa az idegrendszer azon részeit, amelyek a félelmet és a stresszt „termelik”. Kísérletek során megállapították, hogy az ilyen módon felkészített személyek képesek leküzdeni a félelmet, egyesek a vérzés elállítására is alkalmassá váltak. E módszer katonai alkalmazása rendkívül széles körű lehet a jövőben.
- *A meditáció és a fiziológiai „lebegés” kutatása.* Ennek célja az egyének felkészítése olyan cselekedetekre, melyekre normális körülmények között nem lennének képesek. Ennek során részletesen tanulmányozták az ázsiai, a kínai és az indiai, az afrikai és a latin-amerikai szerzetesek, sámánok, varázslók, vudú-papok, stb. kultúráját és módszereit, amelyek hasznos adatokat szolgáltatottak a kutatásokhoz. A kutatók állítják, hogy egyes személyek mentálisan felkészíthetők olyan cselekedetekre, melyek meghaladják az általánosan elfogadott realitás határait.

A fent leírtak alapján körvonalazódnak azok a területek, eszközök és eljárások, amelyek alkalmazására kerülhetnek a jövőbeni mentális (pszichológiai) hadviselés során.

Az első és talán a legfontosabb terület a *felderítés és ezen belül az ellenségre vonatkozó információk megszerzése*. Ennek érdekében felhasználásra kerülhetnek a távolbalátással, a „testen kívüli” („out-of body”) állapot létrehozásával kapcsolatos eszközök és módszerek, amelyek lehetővé teszik felderítő személyek vagy eszközök ellenséges területre történő kiküldése nélkül az ellenség stratégiai fontosságú erőiről, objektumairól és terveiről adatok szerzését.

Az ilyen képességek rendkívüli módon meggyorsítaná és megkönnyítené az ellenséggel kapcsolatos felderítési adatok összegyűjtését, lehetővé tenné az élőerővel és eszközökkel való nagyarányú takarékoskodást, továbbá biztosítaná a saját hadműveleti (harci) tervek pontos kidolgozását és sikeres végrehajtását.

A másik, figyelmet érdemlő terület az *ellenség személyi állományának és harceszközeinek pusztítását vagy harci morálja csökkentését* lehetővé tevő eszközök és eljárások alkalmazása.

Itt többek között olyan nehezen felderíthető és nehezen kivédhető eszközök és módszerek alkalmazásáról van szó, amelyek az élő szervezet megbetegedését, elpusztulását vagy az adott személy akaratával ellentétes cselekvést idéznek elő.

Ha például egy feltételezett háborúban az ellenség légvédelmi rendszere vezetési pontjában tartózkodó parancsnokok és törzstisztek agytevékenységét telepátikus hipnózissal befolyásolnák, a saját légierő zavartalanul és veszteség nélkül hajthatná végre harcfeladatait az ellenség légtérében. Az ellenség támadó harckocsijai személyzeténél (vezető, töltőirányzó stb.) mentális úton előidézett kóros reakció vagy pánik az ellenséges támadás összeomlásához vezethet stb.

E területhez tartozó eljárás, a pszichokinézis felhasználásával is eredményesen zavarható az ellenség tervszerű és sikeres tevékenysége, ha a vezetési pontokon és hírközpontokon működő elektronikai berendezések (számítógépek, rádiórelék stb.) egyes alkatrészeit deformálják, megrongálják.

Összefoglalásként megállapítható, hogy a pszichológiai (vagy mentális) hadviselés eszközeinek és módszereinek kidolgozása már egy-két évtizede folyik a nagyhatalmak kísérleti központjaiban. Ezek a kísérletek a legnagyobb titoktartás mellett folynak, hivatalosan azonban egyik hatalom sem ismeri el azokat.

Feltehető, hogy egyes eszközöket és módszereket már a gyakorlatban is kipróbáltak a helyi háborúkban, illetve az ügynökök által a másik fél területén vagy a diplomáciai testület ellen folytatott felderítés során. Várható, hogy a jövőben növekszik az eszközök és a módszerek kipróbálásának gyakorisága.

A mentális hadviselés eszközeinek és módszereinek a különböző hatalmak haderőiben való rendszeresítésére, előreláthatóan csak a XXI. század első évtizedében kerülhet sor. Ez nem zárja ki azt, hogy egyes esetekben már korábban is bevessék azokat.

A technológiai vagy technotronicus hadviselés

Az elmúlt években általánosan elfogadták azt a gondolatot, miszerint értelmetlen az atomháború mint a végső politikai cél elérésének eszköze, mivel nemcsak az ellenség fegyveres erőit pusztítaná el, hanem a szemben álló társadalmat (beleértve a lakosságot és a gazdaságot) is, amelynek meghódítása és átformálása a kitűzött politikai cél tartalma. Nyugati és keleti szakértők egymást követően elemezték és kimutatták, hogy az atomfegyver alkalmatlan a háború megvívására, mivel pusztító ereje nem szabályozható a politikai céloknak megfelelően. Rámutattak arra is, hogy a kísérleti robbantások eredményei nem használhatók fel harci körülmények között, mert a kísérletek során nem lehet pontosan felmérni az atomfegyver katonákra gyakorolt pszichikai hatását, a polgári lakosságnál várhatóan bekövetkező mentális káros reakciókat.

A szakértők arra is rámutattak, hogy az atomfegyverek bevetésekor elkövetett számítási hibák vagy a hordozóeszközök meghibásodása miatt óriási veszteségek keletkezhetnek az atomfegyvert alkalmazó félnél is. Ebből állították fel azt a tételt, hogy az „atomfegyver a támadót is elpusztíthatja”.

A fentieket figyelembe véve alakult ki az a szakértői vélemény, hogy:

- a jelenleg meglévő atomfegyverek elsősorban a béke megőrzésének eszközei, mivel a szemben állók között megeremtik a „félelem egyensúlyát”;
- a háborús célok eléréséhez, a katonai erő alkalmazásához új típusú harceszközökre van szükség, amelyek megfelelően szabályozhatók az alkalmazás során, és ezzel biztosítható a politikai vezetés ráhatásának, akaratának érvényesülése a fegyveres küzdelemben.

Nyugati, elsősorban az amerikai, valamint a szovjet katonai szakértők már a 60-as és 70-es években felvetették, hogy a háborús célok eléréséhez, a politikai vezetés számára elfogadhatóbb, korszerűbb fegyverekre és harc eljárásokra van szükség. Ezt egyesek a fegyverek korszerűsítése útján, mások pedig teljesen új fegyverrendszerek kifejlesztésével tartották megoldhatónak. Voltak olyan nézetek, amelyek az atomfegyverek teljes elvetését és a hagyományos harceszközök általános, minden

haderőnemnél történő, kizárólagos alkalmazását javasolták. Ezeket a nézeteket akkor elutasították, mivel a potenciális ellenfelek (az USA, a Szovjetunió és Kína) nem voltak hajlandók lemondani az atomfegyverek háborús alkalmazásáról. A csak hagyományos fegyverekkel megvívandó háborúra való felkészülés viszont a fegyveres erők teljes átszervezését, óriási méretű megnövelését igényelte volna, a hagyományos fegyverek nagy tömegű előállítása pedig hatalmas kiadásokkal járt volna.

Az általános atomháborút elvető szakemberek a 70-es évek kezdetén figyelemre méltó megállapításokat tettek. Véleményük szerint az elkövetkező évtizedek háborúi megvívásának alapvető, ún. hagyományos, de korszerű eszközei a tudományos-technikai forradalom eredményei alapján kifejleszthetők és rendszerbe állíthatók.

Ilyen eszközök lehetnek azok a minőségileg továbbfejlesztett atomfegyverek, amelyek hatáskifejtését (léglökés, hő, sugárzás) szabályozni tudják a célok jellegének megfelelően. Ezeknél az eszközöknél különös súlyt helyeztek a hatóerő miniaturizálására és a találati valószínűség maximálisra növelésére. Ugyancsak ide sorolták azokat a minőségileg új kategóriába tartozó hagyományos fegyvereket, amelyek hatótávolságát, találati pontosságát és pusztító hatásfokát a lehető legnagyobb mértékben megnövelték. Ezeknél az új fegyvereknél széleskörűen alkalmazzák a lézertechnika, a távirányítás, az elektronika és a technikai haladás legújabb vívmányait.

A fenti igényeknek megfelelő haditechnikák fejlesztése során számos új harceszköz került próbára a kísérleti lőterekről és a gyártó üzemekből a csapatokhoz. Az új harceszközök fejlesztése során a tervezők az alábbi követelmények teljesítésére törekedtek:

- az ellenséges célok pontos és gyors felderítésére;
- a felderített célok legrövidebb idő alatti megbízható megsemmisítésére, a szükségesnél nem nagyobb pusztító energiával;
- az ellenség erőinek és eszközeinek megbízható pusztítása mellett a környezet maximális megővására.

Az új típusú pusztítóeszközök eredményes alkalmazásának kulcskérdése a gyors és pontos célfelderítés, amelynek alapvető eszköze a *felderítő mesterséges hold*. Napjainkban a Föld körül keringő (és működő) felderítő mesterséges holdak száma több százra tehető. Ezek segítségével a hadászati fontosságú objektumokról, a csapatmozgásokról stb. 2—3 óránként friss és megbízható adatok szerezhetők. Katonai szakértők véleménye szerint a felderítő mesterséges holdak számának növelésével elérhető a pontos adatok óránkénti megszerzése a szemben álló félről, a világ bármely válságövezetéből.

A mesterséges holdakba beépített infravörös, televíziós, lézer- és más felderítőeszközök által szerzett adatokat elektronikus számítógépekkel ellátott értékelő központok dolgozzák fel, és a szükséges információkat a legrövidebb időn belül továbbítják a pusztítóeszközökhöz, amelyek a megkapott információk felhasználásával csapást tudnak mérni a kijelölt erőkre és eszközökre.

A folyamatban lévő csökkentések (a START-egyezmények alapján) ellenére az ellenség elrettentésének és pusztításának fontos eszközei maradnak továbbra is a *hadászati rakéták*, amelyeknél a szakemberek elsősorban azt kutatták, hogy a mozgékonyság mellett hogyan biztosítható a hadászati rakéták védelme az ellenség pusztító csapásai ellen. A megoldást az óceánok mélyén, illetve a hegyek belsejében képzett hosszú alagutakban elhelyezett rakétakilövőkhöz vélték megtalálni.

A 80-as és 90-es években gyártott orosz (szovjet) és amerikai *atomhajtóműves* tengeralattjárók képesek több száz méteres mélységbe lemerülni, és felkészülni a fedélzetükön elhelyezett 20 vagy 24 ballisztikus rakéta kilövésére. A rakéták hatótávolsága 7000 és 12 000 km között változik. Egy rakéta 10—14 atom-robbanótöltet célba juttatására alkalmas.

A földi kilövőállású rakéták legkorszerűbb példánya az MX-típusú amerikai és az SS—24 és SS—25 típusú orosz rakéta. Ezeket a több robbanótöltettel ellátott rakétákat kiterjedt alagútrendszerekben vagy vasúti pályán tervezik mozgatni olyan szállító-kilövő járművek segítségével, amelyekről meghatározott jelzésre igen rövid idő alatt indítható a rakéta. Ezeket a rakétákat a mozgékonyság mellett a nagy találati pontosság jellemzi, amely 8000—10 000 km-es hatótávolságnál 50—100 m eltérésű lehet.

Az új típusú hadászati támadó fegyverek közé kell sorolni a *szárnyas (cirkáló) rakétákat* is, amelyek 2500—4500 km hatótávolságra képesek igen pontos csapást mérni a kiválasztott célokra, mivel találati pontosságuk 50—100 m körüli.

A szárazföldi és a légi harc eszközeinek a fejlesztése

A szárazföldi csapatok fegyverzetének fejlesztése terén a legfőbb követelmény az „egy lövés — egy találat”, ami feltételezi azt, hogy a korszerű tüzérségi fegyverek, a harcokcsik, a páncéltörő eszközök stb. az első lövéssel képesek megsemmisíteni a célt.

A *tüzérségi fegyverek* vonatkozásában forradalmi változást jelent a lézervezérlésű tüzérségi löszerek rendszeresítése, amelyek a röppálya leszálló szakaszán a célról visszaverődő lézersugarak segítségével hajtják végre a cél eltalálásához szükséges helyesbítéseket. Ilyen elven működik pl.: az amerikai 155 mm-es tarackhoz kikísérletezett Copperhead elnevezésű löszer is.

A pontos és hatásos célleküzdést biztosítják a tüzérségi felderítésben és löelemképzésben alkalmazott lézer-elektronikus, infra-, távirányítású és egyéb eszközök, amelyek percekre, esetenként másodpercekre csökkentik a tűzmegnyitás idejét.

A harcokcsik elleni harc hatékonyságát növelik azok a tüzérségi eszközök, amelyek alkalmasak nagy távolságra nagy mennyiségű harcokcsiakna telepítésére. Itt az „anyalövedék”-ben elhelyezett aknákról van szó, amelyek a szükséges távolságra kilöve, kiszóródva már élesített állapotban érik el a földfelszínt. Erre a feladatra különösen eredményesen alkalmazhatók a sorozatvetők (MLRS, Uragan stb.).

A *harcokcsik* fejlesztése vonatkozásában megoszlanak a szakértői vélemények. Egyesek úgy vélik, hogy az 1973. évi közel-keleti és az 1991-es Öböl-háború bebizonyította, hogy a harcokcsik alkalmatlanok az ellenség védelmének áttörésére és a gyalogság hatásos támogatására, mivel a páncélelhárítás eszközei megghiúsítják a harcokcsik eredményes tevékenységét a harcmezőn. Mások a korszerű harcokcsi előállítási és fenntartási költségeit tartják magasnak.

Ennek ellenére folynak mind Keleten, mind Nyugaton az újabb és korszerűbb harcokcsik előállításával kapcsolatos kísérletek, amelyekre a légi szállíthatóság, a magasság csökkentése, a lézertáv mérő és célzóberendezés, a nagy űrméretű ágyú és a réteges (esetleg kerámia-) páncélzat a jellemző.

A *páncéltörő fegyverek* terén szinte egyeduralkodóvá váltak az irányított rakéták, amelyek 3000—4000 m távolságon belül 95—98%-os találati valószínűséggel semmisítik meg a harcokcsikat és az egyéb páncélozott harceszközöket.

A 90-es évek páncéltörő rakétái az automatikus, önvezérlő fegyverek közül kerülnek kiválasztásra és rendszeresítésre, amelyeknél a „tüzelj és felejts” — (Fire and Forget) elv uralkodik, vagyis a rakéta indítása után a kezelőkre semmiféle feladat nem hárul, a rakéta önállóan keresi és semmisíti meg a célt.

A földi harc eszközei között a *lézertechnikának* mindinkább növekszik a jelentősége, amely napjainkban a távmérés, a célmegjelölés és a célra vezetés, valamint a híradás területén, a későbbi években pedig a támadófegyverek vonatkozásában fegyelemre méltó szerepet kap.

A földi harc eszközeihez hasonló arányú korszerűsítés és fejlesztés figyelhető meg a *légi harc eszközei* terén is.

A légierők fegyverrendszerében a harcászati (vadászbombázó, vadász, felderítő) repülőgépek fedélzeti fegyverei között egyre nagyobb teret hódítanak a nagy pontosságú fegyverek. Ezek között megtalálhatók az infravörös, az elektrooptikai és a lézervezérlésű rakéták és bombák, amelyek lehetővé teszik az ellenséges célok pontos és gyors leküzdését, megsemmisítését.

Az infravörös vezérlésű rakétákat általában az ellenséges légi célok ellen harcoló vadászrepülőgépek alkalmazzák. Az ilyen típusú rakéták teljesítmény-paraméterei lehetővé teszik a nagy sebességű ellenséges légi támadóeszközök támadását minden irányból (előlről és oldalról is).

Megerősített, páncélozott és más szilárd építésű földi objektumok rombolására tervezik alkalmazni az olyan elektrooptikai vezérlésű rakétákat, mint pl.: az amerikai Maverick-típusú rakéta. Ezek a rakéták érzéketlenek az ellenség rádióelektronikai lefoglaló eszközeinek működésével szemben, mivel vezérlő rendszerük elektromágneses hullámokat nem bocsát ki. Hátrányuk viszont az, hogy csak jó időjárási viszonyok között alkalmazhatók.

A nagy pontosságú fegyverek csoportjába tartoznak a különböző (televíziós, elektrooptikai és lézervezérlésű) repülőbombák is, amelyek találati pontossága — a szabad eséses bombákéhoz viszonyítva — 50—75-szörösére növekedett. Ez azt jelenti, hogy egy nagy fontosságú objektum leküzdéséhez a jövőben 50—75-ször kevesebb repülőbombára (és a bombákat szállító repülőgépre) lesz szükség.

Katonai szakértők véleménye szerint a 90-es évek nagy pontosságú légiharcfegyverei jelentősen megváltoztatták a légierő harc eljárását és ezzel együtt a fegyveres közdelem lefolyását, amint azt az 1991. évi Öböl-háború tapasztalatai is igazolták.

Nemzetközileg elismert amerikai politikai és katonai szakértők, Brzezinski vezetésével, már a 70-es évek végén azt javasolták a Carter-adminisztrációnak, hogy *változtassa meg a korszerű háborúról vallott nézeteit*. A javaslatot az amerikai kormány elfogadta, és törvényerőre emelte a háború új típusairól vallott nézeteket. Ezek között kiemelkedő szerepet játszanak azok az elképzelések, amelyek *az általános atomháborúval szemben a küzdelem új típusát, a nyugati teoretikusok által „technológiainak” vagy „technotronicusnak” nevezett hadviselést helyezik előtérbe*.

A geofizikai hadviselés

Az elmúlt két évtizedben számos katonai (elsősorban amerikai) szakértő foglalkozott az úgynevezett geofizikai háborúval és ennek megvalósítási formájával, a geofizikai hadviseléssel.

A geofizikai hadviselés létjogosultságának indokolásánál abból indultak ki, hogy a harc és a hadművelet — végső soron a háború — kimenetelét minden fegyveres összeütközésnél sajátos módon a természeti jelenségek is befolyásolják. A föld mélyében, a föld felszínén, az óceánokon, a légkörben és a világűrben lejátszódó természeti jelenségek gyakran óriási méretűek és hatalmas katasztrófákat idéznek elő. Bár az előrejelző tudományos módszerek fejlődésével, egyre pontosabb a természeti tényezők várható viselkedésének és időpontjának meghatározása, ennek ellenére az előrejelzések — miután az említett jelenségek kutatását gyakran csak statisztikai módszer alkalmazásával végzik — nem teljesen megbízhatóak, ezért azok továbbra is fenntartással vehetők figyelembe a fegyveres harcra vonatkozó befolyásuk számításánál.

A természeti tényezők várható hatásának előrejelzése gyakran téves volt, mert az csak a csataterre szorítkozott. A törtélemből ismerünk példákat, amikor a természeti jelenségek várható viselkedésének téves előrejelzése a hadászati-hadműveleti célok megghiúsulásához vezetett. A spanyol Armada Anglia elleni támadásának kudarca (XVII. század) szemléltetően mutatja, hogy a tenger romboló ereje egyedül is képes megsemmisíteni a támadó fél jelentős erőit, és előidézni az agresszív tervek megghiúsulását. Az első és a második világháborúban is voltak példák az elemi erők romboló hatására, de ezeknek csak harcászati következményei voltak.

A második világháborúban szerveztek első ízben speciális hadműveleteket a természeti környezet megváltoztatása céljából, az ember által alkotott nagyméretű objektumok megsemmisítése útján (pl.: víztározók gátjainak rombolásával elárasztások létrehozása). Habár az említett hadműveletek korlátozott célúak voltak és nem minden esetben voltak sikeresek, bebizonyosodott, hogy az ilyen hadviselés lehetséges.

A második világháború után az emberiség egy sor új problémával találta magát szembe (pl.: a demográfiai robbanás, amely jelentősen növelte a világ lakossága élelmezési nehézségeit, vagy a környezetszennyezés), amelyek megoldása érdekében a kutatók és a fejlett országok a természeti források jobb kiaknázására töreksenek. A tudomány és az új energiaforrások (pl.: az atomenergia) felhasználásának intenzív fejlődése azt mutatja, hogy a jelenlegi fejlettségi szinten lehetséges van a természeti erők hatásának eddiginél biztonságosabb előrejelzésére (az időjárási jelenségek a meteorológiai műholdakkal megfigyelhetők), sőt korlátozott mértékben mód van a természeti jelenségek ellenőrzésére és az emberiség érdekében történő irányítására is. Ezeknek a lehetőségeknek a kiaknázására irányuló törekvések során vált ismertté a *geofizikai hadviselés fogalma*, amely a szakértők szerint nem más, mint a természeti jelenségek feletti uralommal, azok módosításával vagy pontos előrelátásával előnyös helyzet kialakítása a katonai műveletek sikere érdekében.

A geofizikai hadviselés eszközeinek és módszereinek fejlesztése érdekében folytatott *kutatások alapvető célja* a földön vagy a világűrben felhalmozódott energiaforrások aktivizálásához szükséges eszközök és módszerek kidolgozása, az alábbi három követelmény alapján:

- az energia felhasználása gazdaságos legyen;
- az előidézett folyamat hatását korlátozni lehessen egy meghatározott területre és
- biztosítani lehessen az előidézett folyamatok felhasználását a saját katonai erők által.

A kutatásoknál az ún. trigger-elvet alkalmazzák, ami alatt az alacsonyabb energia szintű impulzussal egy magasabb energia szintű reakció előidézését értik. A geofizikai háború esetén úgy érvényesül ez az elv, hogy mesterségesen és irányítottan előidézik a természeti jelenségek egyensúlyának felbomlását, amelynek következtében felszabadul a természetben felhalmozott energia. A geofizikai hadviselésre olyan eszközöket, természeti tényezőket lehet felhasználni, illetve kihasználni, amelyek lehetővé teszik az alábbi jelenségek kiváltását, vagy az aktivitásuk megszüntetését:

- a ködök előidézése vagy a ködképződés megakadályozása (feloszlata);
- a csapadékkihullás előidézése vagy megszüntetése;
- a trópusi ciklonok hatásának irányítása;
- a sarki jégtaaró felolvasztása;
- a magasabb légrétegek összetételének megváltoztatása;
- az atmoszferikus ózonréteg összetételének megbontása;
- a sugárzások szabályozása a nap felszínén;
- földrengések és tengerrengések kiváltása;
- nagyméretű tűzvészek előidézése és irányítása;
- az agyi elektromos hullámokkal folyó művelet.

A köd következtében a vízszintes látási viszonyok csökkennek. A ködképzés előfeltétele a közel 100%-os relatív páratartalom, és ezért nincs lehetőség kis kiterjedésű mesterséges ködképződésre. A mesterséges ködképzéshez alkalmazott eszközök a vízpárolgás meggyorsításának elvén hatnak és fordítva, a ködképzés megakadályozására alkalmazott eszközökkel megakadályozzák a párolgást azzal, hogy befedik a víz felületét. A fedőrétegben lévő anyagok hatására még 2 m-es hullámok és 9 m/sec. sebességű szelek mellett is csökken a párolgás 50—60%-kal. Azok a területek alkalmasak nagy kiterjedésű ködképzésre, ahol a különböző hőmérsékletű tengeri áramlások keverednek. Ilyen terület pl.: az Új-Foundland övezete (évente 80 napon át van köd), a La Manche-csatorna övezete (évi 40 ködös nap) stb. Ezenkívül harcászati méretekben bizonyos évszakokban (tavasz, ősz, tél) is tudnak ködképződést előidézni a hegyekben, a folyók mellett, a tavak és a mocsarak körzetében. A ködképzés alkalmazásának általános jellegzetessége az, hogy veszélytelen, nincs mellékhatása és nem okoz tartós változást a természetben. Harcászati vonatkozásban a ködök alkalmasak a saját erők tevékenységének álcázására, valamint az ellenség megfigyelőképességének csökkentésére.

A csapadékkihullás előidézése vagy megszüntetése területén az utóbbi két-három évtized során jelentős eredmények születtek. Hadműveleti-harcászati előnyei nyilvánvalóak, de hadászati méretű felhasználásra is alkalmas. A mesterségesen előidézett felhőszakadások tisztító hatást válthatnak ki a természetben, árvizeket, földcsuszamlásokat okozhatnak és kiterjedésükben gyakran katasztrófák méreteit vehetik fel.

Az esőfelhők aktivizálásával párhuzamosan kutatják a szárazság mesterséges előidézésének a lehetőségeit is. A szárazságot úgy lehetne előidézni, ha a felhőket a kijelölt körzetbe való érkezés előtt aktivizálják.

Az eső és a szárazság harcászati és hadászati méretekben is kihasználható. Harcászati vonatkozásban az esők helyi árvizek létrehozásával az ellenség előnyomulását lassíthatják, támadási ütemét csökkenthetik, hadászati vonatkozásban pe-

dig a mezőgazdasági termékek megsemmisítésére használható fel nagy területeken (országokban).

A trópusi ciklonok hatása irányítható. Földünk egyenlítői övezete a trópusi ciklonok sajátos generátorának szerepét tölti be. A ciklonok egyenként több száz atombomba-erejű energiát képviselnek. Az egyenlítői övezet tengerei felett évente 20—30 ciklon keletkezik. Az északi féltekén a ciklonok július—október, a déli féltekén pedig január—február hónapokban uralkodnak. A ciklonok átmérője 400—700 km, sebessége 15—20 km/óra, a ciklon belsejében körforgást végző szelek (a tájfun, a hurrikán) sebessége pedig 115—350 km/óra. A ciklon áramlásának ideje 5—20 nap, miközben 700 ezer—7 millió km² nagyságú területen éreztetni hatását. A ciklon mellékhatásaként nagy mennyiségű csapadék (1000 mm-ig) eshet, és a tengereken óriás méretű hullámok keletkeznek, amelyek többszörösre növelik a szél erejét. Az ismertett ciklonhatások, valamint az a tény, hogy a gyakorlatban már egyszer sikerült eltéríteni egy ciklon irányát (az amerikai Stormfury kísérletsorozatban), arra enged következtetni, hogy folytatódnak a kutatások a ciklonok katonai felhasználása érdekében.

A ciklonok elsősorban az ellenség haditengerészeti támaszpontjai és parti berendezései elleni támadásra használhatók fel. A mozgó úszóegységek elleni felhasználásuk ennél korlátozottabb. A ciklon romboló hatása többszörösen nagyobb az atombombánál, de tekintettel arra, hogy évente legfeljebb 20—30 ciklon keletkezik, így előfordulásuk korlátozott volta miatt tömegesen nem használhatók fel. A ciklon flottatámaszpontok elleni felhasználásával hadászati eredményeket lehet elérni, mert nagy veszteségeket okozhat a hajóállományban és a kikötői berendezésekben.

Az Északi-sarkvidék területe 26 000 000 km², a Déli-sarkvidék területének nagysága pedig 14 000 000 km² (ennek 95%-a jég réteggel fedett szárazföld). E két sarkvidéki területen nagy jég- és hótartalékok halmozódtak fel és jelentős befolyást gyakorolnak a föld időjárási viszonyaira. A geofizikai hadviselés szempontjából vizsgálták a nagy kiterjedésű jégmezők olvasztásának, valamint a nagy terjedelmű gleccserek darabolásának lehetőségét.

A kutatók megállapították, hogy a sarkvidéki területeken lévő jégmezők felső rétegeinek olvasztását meg lehet gyorsítani finom szénporral való befedéssel, ami hatványozná a nap hőenergiáját. Hatására meggyorsulna a párolgás és nagy víztömegek alakulnának ki, amelyek előidéznék az éghajlat változását és fokozatosan növekedne az óceánok vízszintje. A jégtömegek felhasználásának gyorsabb módja a gleccserek darabolása és jégtáblák létrehozása. Ha mesterségesen meggyorsítanak a jégmezők darabolását a sarkvidékeken, jelentősen megnövekedne a jéghegyek száma, a tengeri áramlatok ezeket nagy távolságokra szállítanák, és veszélyeztetnék a hajózást. A Titanic hajó katasztrófája, ahol több mint 1500 fő fulladt a vízbe, mutatja a jéghegyek által keletkezett veszély nagyságát.

A nagy jégmezők darabolására és az úszó jéghegyek kialakítására a hagyományosak mellett atomrobbanó eszközök is felhasználhatók, ezáltal az eddiginél sokkal nagyobb jéghegyek is kialakíthatók. A ciklonoktól eltérően, amelyek a 26° földrajzi szélességig hatnak, az úszó jéghegyek mind az északi, mind a déli féltekén nagyobb területen lennének felhasználhatók.

A magasabb légrétegek és az ozonréteg összetételének megváltoztatása során a maga-

sabb légrétegekből és az ózonrétegekből rakéták felhasználásával különböző anyagokat távolítanak el, ami megváltoztatja a különböző kozmikus sugarak áthatolhatóságát az atmoszférán.

Köztudomású, hogy a sztratoszferikus ózonréteg teszi lehetővé az élet fennmaradását a földön azért, hogy felfogja a nap ibolyántúli sugárzásának nagy részét. Ennek a rétegnek egy ilyen beavatkozást követő, általános csökkenéséből származó károsodása azonban kétélű fegyver, mert egyaránt kihat mind az akciót kiváltó, mind a többi félre. Ennek a műveletnek az a rendeltetése, hogy felmelegedést vagy lehűlést keltsen, attól függően, hogy melyik változás lenne előnyös a tervezett hadművelet sikeres végrehajtásához.

Sugárzások szabályozása a nap felszínén: a kutatók szerint a távoli jövőben (ami esetleg már nem is olyan távoli) a rakétatechnika fejlődésével és az igen nagy hatóerejű nukleáris robbantások kikísérletezésével, feltehetően lehetővé válik a nap felszínén bizonyos instabilitás keltése, hasonlóan azokhoz a természeti jelenségekhez, amelyek a napfelszíni kitöréseket kiváltják.

A föld színén és belsejében végbemenő geológiai folyamatok következtében a földkéreg egyes részei állandó feszültség alatt vannak. Amikor felbomlik az egyensúly a feszültséget lekötő erők között, a föld belsejében kb. 50 km mélységben lévő gócok szerkezeti változására kerül sor. Ilyenkor nagy hosszúságú repedések keletkeznek, gyakran kontinensekre kiterjedő rombolások kíséretében. A földkéreg repedésének folyamata a földgolyó egész hosszában húzódó szeizmikus vonalak mentén megy végbe. A hatalmas méretű földrengések rombolóerejét jól mutatják a szomorú feljegyzések: az 1737-es indiai földrengésnek 300 ezer, az 1956-os a kínai földrengésnek pedig 830 ezer áldozata volt. A földrengések katonai célú felhasználásával foglalkozó kutatók szerint földalatti atomrobbantásokkal az említett szeizmikus vonalak mentén romboló hatású földmozgásokat lehet előidézni a föld felső rétegeiben.

A tengerrengésnek két típusa van: az egyik fajtát a tengerek alatti szeizmikus rengések váltják ki, a másik fajtát pedig azok a gravimetrikus energia felszabadulások okozzák, amelyek gigantikus mennyiségű üledékes kőzetek vagy sziklák megcsúszásából erednek. Ezek az üledékes kőzetek vagy kősziklák a kontinentális platók lépcsőzetes szegélyét képezik. Megcsúszásuknak a tengerárazon kívül kisebb szeizmikus lökési konzekvenciái is lehetnek. Ez a második típusú tengerrengés könnyen kiváltható mesterséges úton is, kellően megtervezett tengeralatti (nukleáris) robbantási sorozat révén.

A „felperzselt föld” módszert gyakran alkalmazták az elmúlt korok háborúiban, főleg az élőlények és a termés felégetése, az ellenség kiéheztetése céljából. A tűzvészek szelektív felhasználásával kapcsolatban olyan nézetek alakultak ki, hogy a tűzvésszel a teljes vegetációt kell megsemmisíteni kopár területek létrehozása és az ellenség álcázásának megnehezítése céljából.

A támadás célpontja rendszerint az erdő, amely igen gyúlékony, ha a talaj nedvességtartalma nem nagyobb 25%-nál. Európa területének 28%-át, Afrika 27%-át, Ázsia 21%-át, Dél-Amerika 50%-át, az Egyesült Államok 30%-át és Kanada területének 35%-át erdők borítják. Ezek a számadatok mutatják, hogy lehetőség van kontinens méretű tűzvészek előidézésére is. A tűzvész felhasználását katonai célokra egyes szakértők „gazdaságos” módszernek tekintik, mert egyszerű az előidézése és terjesztéséhez nem kell újabb energiát felhasználni.

Az új gyújtóanyagok, kazettás gyújtóbombák és a lombtalanító szerek alkalmazásával lehetővé vált a nagy kiterjedésű erdők megsemmisítése. A nagyméretű tűz-
 zek óriási fáklýakként funkcionálnak, amelyeknek központjában a fokozott oxigén-
 fogyasztás és a levegő felmelegedése következtében keletkezett vertikális légáram-
 lat miatt vákuum jön létre, amely a perifériákon 200 km/óra sebességű, az epicen-
 trum felé mozgó tűzviharokat okoz. Ilyen jelenséget tapasztaltak a 2. világháború
 során gyújtóbombákkal végrehajtott légitámadások következtében néhány német
 és japán városban.

A geofizikai hadviselés potenciális eszközei közé kell sorolni az *agyhullámok manipulálásával* járó módszert is. Ezzel a módszerrel nem akarnak romboló hatást gyakorolni a környezetre és fizikailag megsemmisíteni az élőlényeket. Célja az ellen-
 ség élőerőinek semlegesítése, az emberi agy leblokkolása útján. Az ezt a módszert
 ismertető irodalomból megállapítható, hogy erre a célra a légkörben (a felhőkben)
 felgyülemlett elektromos energiát kívánják felhasználni, erre a legalkalmasabbnak
 az egyenlítői övezetet tekintik.

A kaliforniai agykutató intézetben folytatott kísérleteknél megállapították,
 hogy meghatározott frekvencia alkalmazása az emberek rosszzullétét idézte elő már
 az 1—2 Volt/cm² télerősség mellett. Amikor a télerősséget több száz Volt/cm²-re nö-
 velték, a kísérletnek alávetett ember mintegy 15 percre elveszítette az ítéletképessé-
 gét. Ennek a módszernek alkalmazását a geofizikai háború módszereként a legtávo-
 labb megoldhatónak tekintik. Nem zárják ki viszont annak lehetőségét, hogy a követ-
 kező években eredményeket érjenek el a felhőkben végbemenő fizikai folyamatok ku-
 tatása terén. Hangsúlyozzák, hogy nagy fontosságú a sugárzás helyének kiválasztása.
 A földgömbnek az ellenkező oldalán kell megjelölni a sugárzás helyét, ahhoz a helyhez
 viszonyítva, ahol semlegesíteni kívánják az élőerőt (pl.: ha a sugárzás forrása Brazília
 egyenlítői övezetében van, akkor Indonézia ellen tudnak hatni).

Az elmondottakból meg lehet állapítani: a geofizikai hadviseléssel kapcsolatos
 kutatások egy része arra irányul, hogy a természetben meglévő „tömegpusztító esz-
 közöket” a jövőben gazdaságosabban és nagyobb hatásfokkal alkalmazzák. Ezek-
 nek a „természetes tömegpusztító eszközök”-nek a forrásai a világűrben, a légkör-
 ben és a bolygónkon találhatók. Az említett eljárások és módszerek egy része olyan
 hihetetlennek hat, mintha a tudományos-fantasztikus regényekből származna. Az
 indokínai háború tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy az említettek nemcsak
 laboratóriumi feltételezések és kísérletek, és nem csupán a fantázia szüleményei,
 hanem a geofizikai hadviselés első eszközeiként már alkalmazták is.

A Varsói Szerződés és a Szovjetunió felbomlásával jelentősen csökkent a kato-
 nai szembenállás intenzitása az euroatlanti térségben. A volt VSZ-tagállamok és a
 NATO közötti együttműködés pozitív irányban fejlődik, amely igen sok területen
 a régi ellenségek baráti összefogásával (pl.: „Partnership for Peace” programban)
 jár. E pozitív folyamat mellett még az euroatlanti térségben sem oldódott fel min-
 den politikai és katonai feszültség. Nem teljesen világos Oroszország és a szovjet
 utódállamok jövője: itt birodalmi törekvésekkel és fegyveres összecsapásokkal ta-
 lálkozhatunk számos helyen, még ma is. Nem világos és nem biztató számos latin-
 amerikai, afrikai és közel-keleti ország helyzete és jövője sem. Rengeteg az olyan
 feszültségforrás, amely katonai konfliktusokba torkollik és torkolhat a jövőben. Tu-

domásul kell vennünk azt, hogy a katonai erőnek, a fegyvereknek és a katonai műveleteknek még nem mond búcsút a világ többsége. Emellett arról sem lehet megfedkezni, hogy a katonai áru, mindenekelőtt a fegyver igen keresett cikk a nemzetközi piacon. Ha pedig létezik a piac igénye, akkor annak kielégítésére is akad vállalkozó. S nemcsak a régi eszközökre és módszerekre van igény, hanem egyre újabbakra, a korábbiaknál hatásosabbakra, amelyek nehezen felderíthetők, az ellenfél számára ismeretlenek, tehát meglepő hatásúak és a saját erőket nem veszélyeztetik.

Nemzetközi katonai szakértők egybehangzó véleménye szerint a világ vezető katonai hatalmai nem mondanak le arról, hogy megtartsák uralkodó pozícióikat a legújabb harci eszközök és eljárások kifejlesztésében. Úgy értékelhető, hogy a kozmikus hadviselés csillagászati összegeket igénylő eszközeinek gyors kifejlesztése helyett* a lényegesen kisebb ráfordítást igénylő, új típusú eszközökre és módszerekre fordítják figyelmüket. Bár nagy titoktartás övezi ezeket a programokat, azt mégis tudjuk, hogy lényegében három nagy területen: a pszichológiai, a technológiai és a geofizikai hadviselés területén folyik a megfelelő eszközök és eljárások fejlesztése.

Az eszközök és eljárások egy részét már kipróbálták az utóbbi évek fegyveres konfliktusaiban, legfőképpen Indokínában és az 1991. évi Öböl-háborúban. Nagyobb részük fejlesztése tovább folyik, és megjelenésükkel csak a XXI. század elején kell számolni.

A Magyar Köztársaság függetlenségét és területi integritását biztosító fegyveres erő felkészítése során célszerű figyelembe venni a tanulmányban ismertetetteket. A jövő hadviselés eszközeinek és eljárásainak megismerése, az ellenük alkalmazandó védelem részletkérdéseinek kidolgozása fontos része a készülő átfogó haderőreformnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1.) Developing Battlefield Technologies in the 1990's; National Defense University, Washington, 1993. aug.
- 2.) Robert D. Kaplan: The Coming Anarchy. The Atlantic Monthly, 1994. febr.
- 3.) John B. Alexander: The New Mental Battlefield. Military Review, 1980. dec. pp. 47—54.
- 4.) Henry—William Dick: The New Soviet Psychic Discoveries. Prentice—Hall Inc., Englewood Cliffs, N. J. 1978.
- 5.) Kőszegvári Tibor: „A sugár- vagy irányított energiafegyverek”. ZMKA katonapolitikai tájékoztató 1985/1. sz.
- 6.) Rabocsaja Tribuna, 1994. aug. 5.

* Reagan amerikai elnök 1983-ban meghirdetett „csillagháborús” tervei nem kapták meg a törvényhozók részéről a szükséges pénzügyi támogatást.

Jakus János

A harccsoportok alkalmazása a dandár harctevékenységi körzetében

A gépesített lövészdandár részére védelemben általában 20—40 km széles és 20—30 km mély harctevékenységi körzetet jelölnek ki. Ezek a méretek a korábbiakhoz viszonyítva kétszeresére nőttek, ugyanakkor a harcot megvívó kötelék szervezete és lehetőségei lényegesen nem változtak. Mindebből következik, hogy lényegesen nagyobb feladat és felelősség hárul a dandárra, ezért törekedni kell a rendelkezésre álló erők, eszközök rugalmasabb elhelyezésére. A harctevékenységi körzet megnövekedett nagysága megköveteli, hogy a dandár az erős elsőlépcső, valamint az összefegyvernemi tartalék mellett rendelkezzen olyan erővel, amelyet gyorsan képes alkalmazni váratlan feladatok megoldására. Ezt az úgynevezett harccsoportok is elláthatnák. A szerző az ezzel kapcsolatos újszerű kérdéseket világítja meg.

A harccsoport a védelmi hadművelet (harc) során a gépesített lövész-, illetve harc-kocsidandár állományából létrehozott olyan megerősített gl. (hk.) -alegység, amely gyorsan, bármely helyzetben, viszonylag önállóan, a főerőktől távol, az alkalmazó kötelék érdekében harcászati feladatokat old meg. Ezek lehetnek:

- fontos irány lezárása az „utolsó pillanatban”;
- a betört ellenség dd.-szintű vezetési pontjának megsemmisítése;
- bekerítésben lévő erők felmentése;
- tűzszakasz foglalása az ellenség páncéloscsoportosításának váratlan betörése ellen;
- egyéb váratlan feladatok végrehajtása.

A harccsoport állománya: megerősített gépesített lövész (harckocsi) -század, melynek összetétele, megerősítése a feladattól függően változhat. A megerősítésnél minden esetben figyelembe kell venni, hogy a harccsoport képes legyen a harc önálló megvívására, ugyanakkor megőrizze mozgékonyágát. A megerősítés mértékét meghatározza az alkalmazó dandár helye, szerepe a hadtest hadművelati felépítésében, a támadó fél várható tevékenysége, a terep jellege és a támogatás mértéke.

A harckocsiszázad erejű harccsoport szervezetnek sémája a következő oldalon.

A harccsoportot megerősítő alegységek feladatai

Az önjáró tüzerűteg parancsnoka a harccsoport parancsnoka mellett tartózkodik az előrevonás és a harc megvívása idején. Az üteg az előrevonás ideje alatt felkészül az ellenség váratlanul megjelent céljainak pusztítására.

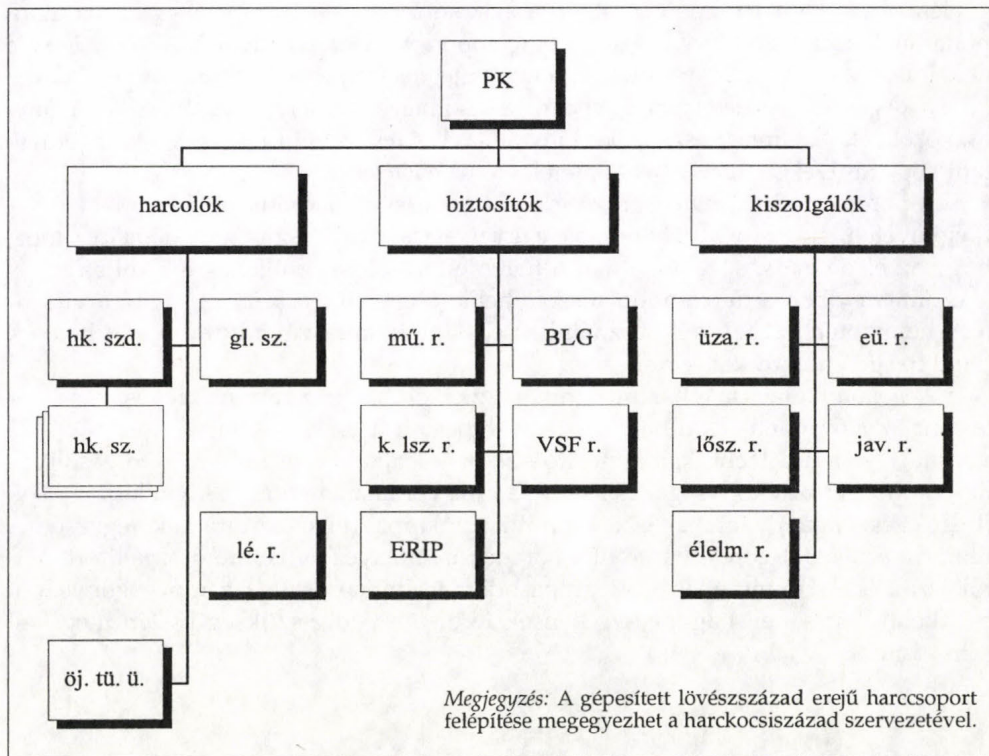
Az önjáró tüzerűteg a harcfelderítő járőr szakasz ellenséggel való találkozásakor tüzelőállás-körletet foglal. Az üteg tüzeit — a harccsoportparancsnok parancsai alapján — az üteg parancsnoka vezeti. Amennyiben a harccsoport harcát támogatja a gépesített lövész- (harckocsi) dandár tüzérsége, a szükséges céladatokat az üteg parancsnoka határozza meg.

A tüzerűteg feladatait úgy kell meghatározni, hogy az ellenség legfontosabb objektumait pusztítsa. Ezek lehetnek vezetési pontok, páncéltörő és tüzéreszközök, valamint páncélozott eszközök. A harccsoport feladatától függően az ütegnek fel kell készülnie merev zárótűz lövésével a szárnyak biztosítására is.

Az önjáró lövegekbe bemálházott lőszerrel az üteg a célok jellegétől függően, két-három cél pusztítására képes, ezért célszerű külön lőszerszállításra egy gépkocsit beosztani a harccsoport állományába, így pusztítási képessége eléri a négy-hat célt.

Az IGLA légvédelmi lövészraj alkalmazásánál és feladatai megoldásánál sajátos-ságként jelentkezik, hogy rendszeresített vezetési eszközei nem teszik lehetővé a célmegjelölést és a tűz vezetését, ezért a célok felderítését és megsemmisítését önállóan kell végrehajtania.

A légvédelmi lövészraj feladata az előrevonás és a harc megvívása idején a harccsoport oltalmazása. Ennek megfelelően az előrevonás alatt a főerők élén, harcban pedig a főerők mögött, a harccsoport parancsnoka mellett hajtják végre feladataikat. A légvédelmi lövészrajt jól alkalmazhatjuk az ellenség helikoptereinek meg-

semmisítésére. Alapvető szabályként kell elfogadni, hogy tűzharcot csak az egyértelműen felismert és a harccsoportot támadó légi eszközök ellen folytathat.

A *műszaki alegységek* a harctevékenység előkészítése időszakában részt vesznek az összpontosítási körlet felderítésében, az erődítési munkákban, az álcázásban és az utak berendezésében. Amennyiben a harccsoportnak feladatul szabják a harctevékenységi körzet mélységében támpontok elfoglalását, úgy részt vesznek az erődítési és a műszaki zárás munkáiban.

A harccsoport előrevonása idején végrehajtják a mozgás biztosítását és az akadályelhárítást. A harc megvívása időszakában átjárót nyitnak az akadályrendszeren és aknamező telepítésével felkészülnek a szárnyak biztosítására, valamint utak, hidak rombolására. Összességében a megerősítő műszaki alegységek feladata: műszaki felderítés, műszaki zárás, akadályelhárítás, átjárónyitás.

A *vegyivédelmi alegységek* feladata az esetlegesen jelentkező vegyi-radiológiai szennyeződések felderítése. A mobil harccsoport vegyibiztosításában részt vesznek a dandár harctevékenységi körzetében működő hadtestsztintű bemérő és vegyi-sugárfelderítő őrök is, amelyek a hadtest sugárértékelő központján keresztül biztosítják az információt a kiküldő dandár részére. Esetleges szennyeződés esetén a részleges mentesítést a saját rendszeresített eszközeivel hajtják végre, a teljes mentesítés a legközelebb települt mentesítőállomáson történik.

Az *anyagitechnikai biztosító alegységek* feladata a harccsoport folyamatos ellátása lőszerrel, üzemanyaggal, élelmiszerekkel és az egészségügyi biztosítás végrehajtása. Figyelembe véve a harccsoport alkalmazásának körülményeit, az anyagi eszközök utánpótlásának korlátozott lehetőségeit, a harccsoportot a várható alkalmazás teljes idejére el kell látni a szükséges készletekkel. Ennek megfelelően már a megszervezés időszakában kiegészítő készletet kell létrehozni, elsősorban a személyi állományánál és a harc-eszközöknél. Az anyagi eszközök utánszállítását a helyzettől függően végre lehet hajtani gépjárműveken, illetve helikopterek igénybevételével.

A harccsoport várható egészségügyi veszteségei elérhetik a 15—20%-ot és ez megköveteli, hogy a segélynyújtás eggyel alacsonyabb szinten valósuljon meg, hogy az első orvosi segélyben már a harccsoportnál részesüljenek a sérültek.

Amennyiben a harccsoport részére helikopter szállítja ki az anyagot, a visszatérő helikoptereket fel kell használni a sebesültek hátraszállítására. A sérülteket a dandársegélyhelyre kell vinni.

A *javítóraj* feladata a harci technikai eszközök harchoz történő előkészítése, valamint az előrevonás és a harc alatt meghibásodott eszközök kijavítása. A VT-72 vontató — mint technikai biztosítóeszköz — alkalmazása nem befolyásolja a harccsoport mozgékonyágát és lehetővé teszi vontatás-mentésen kívül kisjavítások (hegesztés, vágás) végrehajtását, valamint tolólapal műszaki munkák végzését. A rendszeresített felszerelésen kívül a harckocsin elhelyezhető előre összeállított javítókészlet is. Amennyiben a meghibásodott technikai eszköz a mozgékonyágot csökkentti, hátra kell hagyni, az ellenség területén pedig szükség esetén meg kell semmisíteni.

A harccsoport tevékenységének előkészítése

Század erejű harccsoportot a hadtestparancsnok engedélye alapján lehet létrehozni, figyelembe véve az ellenség várható tevékenységét, a terep jellegét és hatását a harc megvívására.

A harccsoport tevékenységének megtervezése a kiküldő parancsnoknak és a harccsoport parancsnokának külön-külön egyaránt feladata.

A kiküldő parancsnok a feladat tisztázása és a helyzet megítélése során határozza meg a harccsoport alkalmazásának rendjét és feladatát. A harccsoport parancsnoka a feladat vétele után térképen tanulmányozza a harctevékenység körzetét, kiemelt figyelmet fordítva a járható irányokra, a saját alegységek védőkörleteire, valamint az ellenség deszantolására alkalmas körzetekre, ezek alapján megtervezi a harccsoport tevékenységét, majd jelenti elgondolását.

A harccsoport alkalmazására vonatkozóan a dandár parancsnoka intézkedésében meghatározza az ellenség várható tevékenységét, a harccsoport állományát, összetételét és a támogatás mértékét, a menetvonalakat és az előremozgás megkezdésének idejét, a harc megvívásának módját és azt az objektumot vagy terepszakaszt, melyet meg kell tartani, illetve meg kell semmisíteni. Az együttműködésen belül meghatározza az előremozgás ütemének megfelelően a támogatás mértékét és rendjét, az együttműködő kötelékek helyét és tevékenységét, a tűzkorlátozás terepszakaszait és a tűzmentes körleteket, az egyesülés terepszakaszát és a kölcsönös felismerés jeleit, valamint az összeköttetés rendjét.

A harccsoport alkalmazási terve tartalmazza a harccsoport felkészítésével, kijuttatásával, biztosításával és a harc megvívásával kapcsolatos feladatokat. Az alkalmazási terv kidolgozása 1:50 000-es méretarányú térképen grafikus és szöveges formában történik. A térkép tartalmazza az ellenségről szóló adatokat, saját csapatok helyzetét, az ellenséges légideszantok kirakására alkalmas körzeteket, a fontosabb járható irányokat, az összpontosítási körletet, a várható feladatokat és azok megoldásának módjait, a menetvonalat a különböző irányokban történő alkalmazásra. A szöveges melléklet tartalmazza a harccsoport tevékenységével kapcsolatos utasításokat, a harcbiztosítás alapvető kérdéseit, a biztosításra, támogatásra, alkalmazásra és az összeköttetésre vonatkozó intézkedéseket, a kölcsönös felismerés jeleit és jelzéseit, valamint az előre elkészíthető számvetéseket. A harccsoport alkalmazási terve az alkalmazó törzs harci okmánya, melyet a törzsfőnök ír alá és a parancsnok hagyja jóvá.

A harccsoport és a dandár harcrendi elemei között az együttműködést az alkalmazó parancsnok szervezi meg, melyen részt vesznek a biztosításban, a támogatásban és az oltalmazásban érintett fegyvernemi főnökök és a harccsoport parancsnoka. Az együttműködés megszervezése magába foglalja az összefegyvernemi és fegyvernemi alegységek közös, egybehangolt tevékenységének meghatározását feladatok, terepszakaszok és időpontok szerint a harccsoport kijuttatása és a harc megvívása időszakára. Az együttműködést meg kell szervezni, hogy biztosítva legyen a kijuttatás a harctevékenység várható helyére és a feladat eredményes végrehajtása.

A harchoz történő felkészülés időszakában a feladatok egy részét a harccsoport már az előzetes intézkedés alapján elvégezheti, melyet később a harcintézkedés vétele után csak pontosítani kell. Így például feltölthetik az anyagi készleteket, a fel-

adatnak megfelelően előkészíthetik a harci technikai eszközöket, pontosíthatják a deszantok kirakására alkalmas körzeteket, elkészíthetik a számvetéseket a várható alkalmazás területére. Pontosíthatják és szemrevételezhetik az előrevonási utakat, létrehozhatják a híradó rendszert, és a helyzetnek megfelelően rendszabályokat fogantathatnak.

A harccsoport felkészítését különböző viszonyok között lehet végrehajtani. Így például lehet a veszélyeztetettség időszakában vagy a harctevékenységek folyamán. A parancsnoki munka módszerét és sorrendjét a kialakult helyzet, a harcfeladat jellege és a készenlét eléréséig rendelkezésre álló idő, a dandárparancsnok munkamódszere határozza meg. A munka szervezésének és módszerének minden körülmények között biztosítani kell: a folyamatos vezetést, az időben történő kikerkeztést és a feladat sikeres megoldását.

A harccsoport összpontosítási körletben készül fel feladatai végrehajtására. Az összpontosítási körletnek biztosítani kell a személyi állomány, a fegyverzet és a harci technika rejtett és széttagolt elhelyezését, az álcázási feltételeket, az alegységek gyors gyülekeztetését és megfelelő irányú mozgását. Helyét úgy kell kijelölni, hogy lehetőség nyíljon bármely irányú mozgásra. Kiterjedése 2—4 km²-ig terjedhet.

A felkészítés során gyakoroltatni kell a különböző akadályok leküzdését, az ellenség gyors és rejtett megközelítését, a harcrend gyors felvételét és az ellenség megsemmisítésének módjait. A felkészülés időszakában kiemelt figyelmet kell fordítani a műszaki feladatok végrehajtására. A mobil harccsoportnak nemcsak az összpontosítási körletet kell műszakilag kiépíteni, de elő kell készítenie tűzszakaszokat és támpontokat a védelem mélységében.

A harccsoport sikeres alkalmazásának egyik legfontosabb előfeltétele az időbeni felderítés, a gyors helyzetértékelés és az időbeni riasztás. A harctevékenységi körzetben alkalmazott ellenséges légideszantok, légimozgékonyágú csapatok felderítését a dandár harcrendi elemei által létrehozott szervezetszerű és nem szervezetszerű felderítő szervek hajtják végre. Az adatok gyűjtését, értékelését és feldolgozását a dandár törzsfőnökének vezetésével a hadművelleti alosztály végzi, és tesz javaslatot a parancsnoknak. A dandárparancsnok pontosítja elhatározását, és intézkedik a feladat végrehajtására.

A harccsoport parancsnoka a feladat vételekor megkezdni annak tisztázását, végrehajtja a helyzetmegítélést, meghozza elhatározását és jelenti a parancsnoknak. A feladattisztázás során a harccsoport parancsnoka értelmezi az előljáró parancsnok elgondolását a harc megvívására és a harccsoport feladatára. Mindezek alapján következtetéseket von le az előrevonás rendjére, a harcrendre, a feladat végrehajtásának módjára és a feladat teljesítése utáni tevékenységre.

A helyzetmegítélés során értékeli az ellenség elhelyezkedését, erejét, összetételét és várható tevékenységét. Felméri saját harci lehetőségeit, helyét, szerepét a dandár harcrendjében, azoknak a harcrendi elemeknek a hatását, amelyek befolyással lehetnek a tevékenység sikerére és az együttműködés rendjére. A radiológiai helyzet értékelése során felméri, hogy az előremozgás útvonalán, illetve a harctevékenység körzetében elhelyezkedő vegyi üzemek, raktárak esetleges rombolása milyen hatást gyakorolhat a feladat teljesítésére.

A terep tanulmányozása során kiemelt figyelmet kell fordítani az előrevonási

útvonal(-ak) tanulmányozására, különös tekintettel a nehezen járható útszakaszokra, valamint az ellenséggel való találkozás várható terepszakaszára.

A feladattisztázás és a helyzetértékelés után pontosítja számvetéseit és meg hozza elhatározását, melyet jelent a dandár parancsnokának. Az elhatározás jóvá hagyása után pontosítja az alárendeltek feladatát.

A fenti feladatok látszólag sok időt vesznek igénybe, ezek zömét azonban már a harc előkészítésének időszakában el lehet és el is kell végezni, így a parancsnoknak általában csak pontosítania kell elhatározását, ezáltal időt nyer a kialakult helyzetre történő gyors reagálásra.

A harccsoport harcának megvívása

A harccsoport az előremozgás során — kihasználva a terep adta lehetőségeket — a lehető legrövidebb útvonalon, messzemenően szem előtt tartva az álcázási rendszabályokat, a lehető legnagyobb sebességgel halad a meghatározott terepszakasz irányába. Sikeres tevékenysége nagymértékben függ a menetrend felépítésétől és a harcbiztosítás megszervezésétől. Előrevonás alatt célszerű a menetrendet a következőképpen felépíteni: harcfelderítő járőrszakasz (esetünkben gépesített lövészszakasz), PK, előretolt repülőirányító pont, IGLA raj, műszaki utászraj, BLG raj, önjáró tűzerűteg, vegyi-sugár felderítőraj, gépesített lövész(harcokosi) -század, könnyű-lángszórós szakasz, lőszeres gépkocsik, javítóraj, utóőrs (gépesített lövészszakasz).

A harccsoport parancsnoka az előrevonás ideje alatt az előőrs állományából terepkereső harcjárművet küld ki azzal a feladattal, hogy időben felderítse az ellenség tartózkodási helyét, valamint az előrevonási útvonalon a természetes és mesterséges akadályokat. A terepkereső harcjármű kiküldési távolságát meghatározza a terep jellege, arra kell törekedni, hogy a látótávolság és a tűzösszeköttetés biztosítva legyen.

Az ellenség kisebb erejű kötelékeivel való találkozás esetén a biztosító erők azokat megsemmisítik. A harccsoport parancsnokának az előrevonás alatt a főerők élén kell tartózkodni és biztosítania kell a rejtett, gyors ütemű előremozgást, valamint a terepakadályok gyors leküzdését. Az előrevonás ideje alatt az őt kiküldő parancsnokkal rádióon szolgálati vételen összeköttetést tart és csak rendkívüli esetben forgalmazhat.

A biztosító erőknek kell megteremtteniük a harccsoport főerői számára a meghatározott objektumhoz, illetve terepszakaszhoz a kiérkezés feltételeit.

Amennyiben a helyzet megkívánja, a harccsoport részei az adott körzetbe légi szállítással is kijuttathatók. Ezek az alegységek (megerősített gépesített lövészszakaszok) időben történő kiérkezésükkel megakadályozzák az ellenség tényerését és biztosítják a főerők sikeres harcba lépését.

Az előőrs szakasz- és rohamterezszakaszra kiérkezéskor szétbontakozik, és biztosítja a főerők harcbevételét.

A harccsoport parancsnoka kijelöli a tájékozódási pontokat, röviden pontosítja az alegységek részére korábban megszabott feladatokat és tüzelési sávokat.

A megerősítő önjáró tűzerűteg és a támogató tűzéréség megkezdí az ellenség pusztítását, a műszaki utászraj, amennyiben szükséges, átjárókat nyit.

A főerők menetből szétbontakoznak harcrendbe és váratlanul, hátból vagy

szármából megkezdik a rohamot. A biztosító erő, amikor a harckocsik áthaladtak harcrendjén, csatlakozik a rohamhoz, ez idő alatt a harci helikopterek csapást mérnek az ellenség páncélozott harceszközeire.

A harccsoport az összes rendelkezésére álló fegyver tüzével és aktív tevékenységgel pusztítja az ellenséget, megakadályozza, hogy kedvező terepszakaszon megkapaszkodjon, vagy szervezeten visszavonuljon.

Amennyiben a harccsoport nagyobb erejű ellenséggel kerül harcba, és azt nem tudja megsemmisíteni, kedvező terepszakaszt foglal, megakadályozza az ellenség térnyerését, és kedvező feltételt teremt a főerők harcbevételéhez.

A harccsoport harcfeladatának teljesítése az ellenség meghatározott csoportosításának szétverésével, egy objektum, körlet vagy terepszakasz birtokbavételével és a főerők beérkezéséig folytatott aktív harctevékenységgel fejeződik be.

A harcfeladat teljesítése után a harccsoport feltölti az anyagi készleteket, majd felkészül újabb feladat megoldására.

A védelmi hadművelet (harc) csak abban az esetben lesz sikeres, ha időben felkészítjük a parancsnokokat és a tőrseket a harc megtervezésére és megszervezésére, valamint az alegységeket a harc megvívására.

A harccsoport feladatai és ezek végrehajtásának körülményei eltérnek a normál (klasszikus) körülményektől, ezért mind a parancsnokoktól, mind pedig a személyi állománytól nagyobb igénybevételt, kiváló fizikai erőnlétet és bátorságot követel. Már a békekiképzés során meg kell tanítani a katonákat a közelharc fogásaira, különféle speciális eszközök használatára és a műszaki feladatok gyors végrehajtására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Prusa: A védelem tegnap és ma; 1968, ZKK. Bp.

Az MH szárazföldi haderőnemének harcszabályzata, I. rész hadtest, dandár

Az MH ideiglenes hadműveleti utasítása

Tábori Törzsszolgálat II. rész

Marlin, David W.—Dashawetz, Stanislaus: Az alkalmi harccsoport és a légi—földi csata: páncélos és gépesített harccsoportok harci lehetőségei. (Army 1983. 12. sz.)

A mobil harccsoportok alkalmazásáról (SZCSP szerzői kollektívája)

Vasvári Tibor

A légvédelmi és repülőcsapatok anyagi-technikai biztosítása

Térségünkben megnövekedett az előre nehezen prognosztizálható konfliktusok valószínűsége, melyek megelőzésére és elhárítására a légvédelmi és a repülőcsapatoknak is fel kell készülniük.¹ A szerző a válságkezelésre kijelölt légvédelmi és repülőerők feladataival, alkalmazásuk változataival és az anyagi-technikai biztosításuk néhány kérdésével foglalkozik. Következtetéseiben hangsúlyozza, hogy a veszélyek elhárításában ezek az erők önállóan vagy a szárazföldi csapatokkal együttműködve fontos feladatokat látnak el.

A regionális konfliktusok elhárításában a légvédelemnek kettős feladata lehet: egyrészt meg kell szigorítani a légtérellenőrzést; másrészt oltalmazni kell az érintett határszakasz megerősítésére kirendelt határvédelmi és más szárazföldi alegységeket, továbbá a veszélyeztetett térségben levő objektumokat egy esetleges légi csapással szemben. Feladatot kaphatnak a szállítórepülő (helikopterek), a légimozgékonyágú alegységek vagy az anyagi eszközök szállítására is. A légvédelmi és repülőcsapatok feladatai a veszélyeztetettség nagyságától függően változhatnak.

A légtérellenőrzés megszigorításának célja az országhatár körzetében történő repülések fokozottabb ellenőrzése, a légi határsértések időbeni felfedése és a légvédelmi készségi erők riasztása. Válságkörzetekben fokozott mértékben következhetnek be légi határsértések, mivel az ilyen térségben általában is gyakoribbak a katonai repülések, főleg ha az országhatár közelében harcok folynak, így a véletlen határsértések lehetősége megnő. Repülések folyhatnak légi felderítési feladattal is. Korlátozott célú légítámadásokra is sor kerülhet, rendszerint kis repülési magasságon, esetleg kis sebességű egyes gépekkel vagy géppárokkal. Ezek azonban nagy kockázattal járnak, mivel magukban hordozzák a konfliktus elmélyülésének a lehetőségét. Ezeknek a légicsapásoknak a célpontjai lehetnek: határőrizeti vagy határbiztosító alegységek, az embargó biztosítást ellenőrző személyek és létesítmények, a szárazföldi csapatok és a légvédelem harcrendi elemei, közlekedési csomópontok és más objektumok. Ilyen légítámadásnak lehet az a célja, hogy az adott országot bekényszerítse a konfliktusba.

A feladatok végrehajtásának módjai

A légvédelem előtt álló feladatok végrehajtásának alapvetően két módja van: a légvédelmi készségi erők alkalmazása békediszlokációból vagy a kijelölt alegységek

(esetleg egységek) kikülönítése a légvédelem megerősítésére. A válsággóccok kialakulásának kezdeti időszakában az első megoldás látszik célszerűnek, mivel a légvédelmi csapatok ekkor békeharcrendjükben települnek, itt lehet tehát az első intézkedéseket foganatosítani. Módjai lehetnek: intézkedések a készütségi szolgálat feszelesebb ellátására és a kijelölt haditechnikai eszközök készütségi fokának növelésére. Amennyiben a veszélyeztetettség növekedése indokolja, sor kerülhet az ügyeletes készütségi erők és eszközök szelektív növelésére és bizonyos harcckészütséget növelő rendszabályok bevezetésére.

A készütségi erőknek a csapatok békediszlokációjában történő növelésével azonban csak részben lehet kedvező eredményeket elérni. A harcászati repülőcsapatok vonatkozásában elérhető a kívánt eredmény, mivel a rendszeresített vadászrepülőgépek az ország bármely térségében bármikor eredményesen harcba vethetők. Egyedül a veszélyeztetett körzetbe történő kirepülés ideje hátráltathatja a sikeres alkalmazást.

A légvédelmirakéta-készütségi erők harcba lépésére igen gyorsan sor kerülhet, de alkalmazásuknak a kis és a közepes hatótávolságú rakétakomplexumok esetében határt szab a megsemmisítési zónájuk korlátozott kiterjedése.

A rádiótechnikai készütségi erők esetében más a helyzet. A rádiólokációs felderítés jelenlegi rendszerében nehezen valósíthatók meg olyan követelmények, amelyek biztosítanak valamely veszélyeztetett térségben pl. 500 m körüli magasságon az összefüggő rádiólokációs teret és a folyamatos felderítést. Az információfeldolgozás és -továbbítás késedelme is káros lehet.

A leírtakból következik, hogy a veszélyeztetett térségek légvédelmének megszervezése általában légvédelmi alegységek áttelepítésével, ideiglenes harcrendi elemek létrehozásával valósítható meg. Ezt támasztják alá a balkáni háborúban szerzett tapasztalatok is.

Az ideiglenes harcrendi elemek telepítésének célja a légvédelmi rendszer kiterjesztése és megerősítése a válságkörzetekben, az ott megoldandó feladatoknak megfelelően. Az ideiglenes harcrendi elemek mennyisége és összetétele mindig a konkrét helyzettől és feladattól függ. A veszélyeztetett határszakasz átrepülésének és a térségben folyó repülések fokozottabb rádiótechnikai ellenőrzésére szükségessé válhat az összefüggő rádiólokációs tér térbeli paramétereinek és minőségi mutatóinak növelése. Ennek érdekében — felderítő és magasságmérő rádiólokátorok összevonásával — rádiólokációs csoportok létrehozása és telepítése indokolt lehet az országhatár közelében. Elsősorban kis magasságú felderítésre alkalmas rádiólokátorokat célszerű kijelölni. A létrehozott mérőpontokról biztosítani kell a felderítési adatok közvetlen továbbításának lehetőségeit a kijelölt légvédelmi rakéta- és repülővezetési pontokra, esetleg vadászirányító pontokra. Ha szükséges, kisegítő vadászirányító pontot kell telepíteni valamelyik, erre a feladatra alkalmas mérőállásba.

A harcászati repülőcsapatok alkalmazását elősegítheti repülőalegységek áttelepítése hadműveleti vagy kisegítő repülőterekre. Ez utóbbi létrehozható használatból kivont korábbi katonai vagy polgári repülőtereken is, a szükséges berendezések és anyagi készletek telepítése után. Alapvető módszer azonban a repülőckészütségi szolgálat megerősítése, a feladathoz igazodó összetételének biztosítása. A kis sebességű és kis magasságú légi célok elleni harchoz szükség lehet harci vagy fegyveres

helikopterek bevonására is a repülőkészültségi rendszerbe. Ezeket a harcászati repülőkészültségi erőkkkel együtt célszerű telepíteni.

A kijelölt objektumok és a körzetben levő repülőterek, továbbá a térségbe települt határbiztosító és más rendeltetésű csapatok légvédelmi oltalmazása céljából sor kerülhet a mobil légvédelmi rakétaütegek vagy -osztályok előrevonására és telepítésére. Az egyes harcrendi elemeket megerősíthetik közeli hatótávolságú és kézi légvédelmi rakétákkal felszerelt alegységekkel.

A csapat- és anyagszállításokat a szállítórepülő- és -helikopter-alegységek rendszerint állandó repülőtereikről hajtják végre, de rövid időszakokra kitelepíthetők az alkalmazási körzetekbe is.

A légvédelmi és repülőcsapatok anyagi-technikai biztosítása

A békediszlokációban maradó, de megnövelt feladatokat végrehajtó csapatok anyagi-technikai ellátásában nem szükséges változtatni. A megnövekedett feladatok miatti nagyobb anyagfelhasználás pótlását kell csupán megoldani.

A kikülnöített alegységek anyagi-technikai biztosítása és ellátása általában a Magyar Honvédség integrált anyagi-technikai biztosítási rendszerében valósul meg.²

A válságkörzetbe telepített alegységek fegyvernemi anyagi-technikai biztosítása érdekében azonban több, szokásostól eltérő rendszabályt is kell foganatosítani.

Az anyagi-technikai biztosítást három ütemre célszerű bontani: a békediszlokációban a készenlét elérése érdekében végrehajtandó feladatokra, a manőverek végrehajtására és az alkalmazás időszakára.

A meghatározott feladatra való készenlét elérése érdekében:

- a haditechnikai eszközök harci alkalmazásra történő felkészítése érdekében és a hadrafoghatóság folyamatos fenntartására a kijelölt alegységeket speciális szakjavító állománnyal erősíthetik meg;
- végrehajtják az új alkalmazási körzet szemrevételezését és az anyagi-technikai felderítést, melynek során pontosítják az előzetesen tervezett feladatokat;
- a kijelölt katonai szervezetek szervezetszerű technikai eszközein felül az előre nem látható feladatokra és a meghibásodott technikai eszközök kiváltására, továbbá a folyamatos üzemeltetés feltételeinek biztosítására tartalék technikai eszközöket jelölnek ki és készítik fel;
- a kijelölt katonai szervezetek anyagi-technikai biztosító állományát a békeállomány átcsoportosításával a feladathoz szükséges létszámmra töltik fel és gyorsított ütemben végrehajtják ezek felkészítését;
- létrehozzák a manőverek feltételrendszerét;
- a csapatkészletekből vagy azok elégtelensége esetén a kiképzési készletekből kiegészítő készleteket hoznak létre, végrehajtják a szükséges átcsoportosításokat, felhalmozásokat és átalárendeléseket, majd a hadinormákban nem szereplő anyagokból szintén kiegészítő készletet képeznek;
- külön meghatározott helyeken speciális készleteket hozna létre a bázislaktanyákban nem tárolt anyagokból és technikai eszközökből (pl. repülőhajtóanyagok);
- azokon a repülőtereken, ahol különböző repülőnemekhez tartozó repülőszervezeteket alkalmaznak, az együttes kiszolgálási feladatokban részt vevő

állományt felkészítik és kiegészítik a technikai eszközöket. A repülést kiszolgáló eszközökön végrehajtják a soron következő technikai kiszolgálás kiemelt műveleteit. A javításban levő haditechnikai eszközöket gyorsított ütemben megjavítják és visszaszállítják a csapatokhoz.

Az alkalmazás időszakában meg kell oldani a helyi ellátást biztosító szerződések megkötését, szállító kapacitás biztosítását az anyagok utanszállítására és az időjárási viszonyoknak megfelelő kiegészítő anyagi és technikai ellátást, esetleg a szélsőséges időjárási viszonyoknak megfelelő technikai kiszolgálást. Az anyagi-technikai biztosítás szakirányítása érdekében célszerű a kikülönített operatív vezetési csoportokba szaktiszteket kijelölni.

Az ATB-szervezetek és a feladat végrehajtásában részt vevő más haderőnemi és fegyvernemi csapatok, ellátóbázisok és polgári szervek közötti együttműködés tartalmát az általános helyzetre vonatkozó információcserén kívül az ellátás és a kiszolgálás mennyiségi, időbeni és hely szerinti mutatóinak egyeztetése, a szolgáltatások megvalósításának konkretizálása, a technikai és a műszaki mentésben való részvétel, valamint más, előre nem látható feladatokról való tájékoztatás képezi. Az együttműködés gyakorlati megvalósulása közös előjárói intézkedések alapján, jogkör szerinti szerződéses rendszerben és a területileg illetékes önkormányzati vagy védelmi bizottsági határozatoknak megfelelően történik. Nagy szerepe van a kezdeményezőkézségnek, a megvalósításra való kölcsönös törekvésnek és a helyi lehetőségek kihasználásának.

Következtetések

1. A kialakult helyi válságok katonai eszközökkel történő kezelése során felmerülhet a veszélyeztetett térségben a légvédelem megerősítése kijelölt rádiótechnikai, légvédelmi rakéta- és esetleg repülőalegységek áttelepítése útján. A hadijátékokon és a gyakorlatokon szerzett tapasztalatok arra utalnak, hogy ezen szervezetek anyagi-technikai biztosításának régebbi, úgynevezett hátországi megközelítésű szemléletét célszerű felülvizsgálni, az új helyzethez igazítani. A feladatnak megfelelő erő- és eszközképzés és mobilitás elengedhetetlen. Egyfajta megoldási lehetőség kínálkozik a fegyvernemi harcászati magasabbegységek szintjén az ilyen feladatra alkalmas háttér létrehozására, amennyiben biztosítva van az így képzett alegységek, anyagok és eszközök bármely veszélyeztetett körzetben való gyors alkalmazhatósága.
2. A hadműveleti vagy kiegészítő, esetleg szükségrepülőterek igénybevétele szempontjából a speciális ellátást igénylő biztosítási területek kérdésköre új megvilágításba kerül. Magánvállalkozásban üzemelő vagy használaton kívüli repülőtér is kijelölhető hadműveleti repülőtér céljára. Üzemelésbe vétele feltételezi több ellátási és kiszolgálási lehetőség helyszíni meglétét, az anyagi eszközök átcsoportosítását és a repüléskiszolgálás egyfajta helyi rendszerének létrehozását. Szükségessé válhat bizonyos helyszíni anyagok, berendezések és felszerelések igénybevétele, bevonása a kiszolgálás rendszerébe. Ezek előkészítése és a hiányzó elemek létrehozása, a fel- és leszállópályák esetleges javítása és megtisztítása szükségessé teszi a repülőtér-előkészítő műszaki zászlóaljak mobilizálását és felkészítését. Az ilyen esetekre való felkészülés felveti a rájuk vonatkozó szabályozás kidolgozásának szükségességét is.

Bolgár Judit

A képessé tevő vezetői magatartás pszichológiai és pedagógiai vonatkozásai

Az emberi erőforrással történő hatékony gazdálkodás, a személyközpontú vezetés lélektani kérdései a kiképzés eredményességének és hatékonyságának alapvető feltételei, és mint ilyenek: napjaink fontos kérdései. A Magyar Honvédség és az egész társadalom jelenlegi helyzetében figyelembe kell venni a vezetést támogató azon pszichológiai és pedagógiai eredményeket, amelyek a szervezet gazdaságos és hatékony működtetésének feltételei. A Magyar Hadtudományi Társaság kiképzési szakosztálya Az általános és katonai vezetőképzés célja, tartalma, szinterei és lehetőségei címmel rendezett konferencia keretében tekintette át e fontos témakör elméleti és gyakorlati kérdéseit. A szerző a témához kapcsolódó korreferátumát némi rövidítéssel, szerkesztett formában az alábbiakban közöljük.

A katonai vezetői, parancsnoki munka az általánosan leírt vezetői tevékenységtől abban is eltér, hogy egy adott, meghatározott, jól körülírt és korlátozott szervezeti struktúrában és hierarchiában kell megvalósulnia, a vezető ezt nem változtathatja meg, de tevékenységéért, hatékonyságáért felelős. A célok kitűzésekor is felsőbb szinten alapvetően meghatározott feladat-, illetve funkciórendszerben gondolkozhat, a feladat végrehajtását végző személyi állomány cseréjére — objektív okokból — igen korlátozott a lehetősége. A feladatokat is a központilag biztosított anyagi, tárgyi és személyi erőforrások felhasználásával kell végrehajtania. A parancsnok vezetői tevékenysége elsősorban tehát a szervezet működtetését jelenti, vagyis azt, hogy a felsőbb szint által megszabott feladatokat, az ahhoz biztosított erőforrások felhasználásával magas színvonalon hajtsa végre, biztosítva a szervezet működőképességét, vagyis harcképességét, az állomány hadrafoghatóságát.

Ezt a Bundeswehr számára írt vezetési segédkönyv az alábbiak szerint fogalmazza meg: „...a katonai vezetés úgy írható le, mint a mindenkori helyzet követelményeinek figyelembevételével lezajló, más emberek viselkedésére gyakorolt iránymutató, szabályozó és dinamikus ráhatás, amelynek során anyagi, valamint lelki-szellemi eszközök alkalmazásával meg kell valósítani egy célkitűzést.”¹

A szervezés- és vezetéstudomány egész történetén végighúzódik az a dilemma, ami napjaink katonai vezetésére is jellemző, hogy igazából mi a vezetői hatékonyság

1. Csapatpszichológia, Zrínyi Kiadó, 1993. 16. old.

megvalósításának eredményes útja, a szervezetet és az embert egyaránt eltárgyasító, elszemélytelenítő racionális, bürokratikus elvekre épülő modell, vagy inkább az emberi viszonyok (human relations) tanának „humanisztikus” modellje, amely kiemelt jelentőséget tulajdonít az interperszonális kapcsolatoknak, a tevékenységgel kapcsolatos emocionális, motivációs jellemzőknek.

A szervezés- és vezetéstudomány úgynevezett „klasszikus” iskolája és a későbbi human relations irányzat is a szervezetet egyaránt zárt társadalmi struktúrának tekinti. A két iskola abban különbözik egymástól, hogy a belső hatékonyság optimalizálására a klasszikus iskola a csoport, a szervezet ésszerű strukturálását, a későbbi iskola pedig az ösztönzők ügyes alkalmazását, vagyis a célarányos motiválást tartja elsődlegesen fontosnak — függetlenül a szervezet társadalmi környezetétől és feladatától.

A katonai szervezetet — a környezettel való kölcsönhatás függvényében zárt, hierarchikus szervezeti struktúrája ellenére — *nyitott szervezetenként kell vizsgálni*, hiszen a társadalom, az ország védelmi szervezeteként különös figyelemmel kell lennie annak helyzetére, elvárásaira, s csak ezekhez alkalmazkodva, a helyzetet a maga valóságában ismerve képes feladatának megfelelni, a rendelkezésére álló erőforrásokat hatékonyan működtetni. Az állampolgárok sorkatonai szolgálata pedig szükségszerűen állandó társadalmi kapcsolatot és kontrollt jelent.

A humán erőforrásokkal való hatékony gazdálkodásnak a klasszikus iskolák által kiemelten kezelt két mutatója: *egyrészt* az elvégzett munka határfoka, annak mennyiségi és minőségi mutatói, *másrészt* a szervezet tagjainak motivációs affektív jellemzői, a szervezet tagjaihoz, illetve a tevékenységhez fűződő attitűdje, értékelő beállítódása.

A humán erőforrásokkal való gazdálkodás intézményeinek a szervezeti struktúrában meghatározott helyük és funkciójuk van. A végrehajtás céljára szolgálnak az ún. személyügyi, szociálpolitikai, humánpolitikai, mentálhigiénés vagy egészségügyi, valamint munkavédelmi alrendszer.

A gazdálkodás főbb elemei részben tartalmában, részben metodikájában hagyományosan jelen vannak a Magyar Honvédség szervezetében is, hatékonyságuk azonban javítandó és javítható. Ez elsősorban szemléletbeli, másodsorban szervezeti változtatást igényel.

Célszerű kiválasztás az alkalmasságvizsgálatok alapján

A Magyar Honvédség minden állománycsoportja állományba vételekor valamilyen pályavagy munkaalkalmassági vizsgálaton vesz részt. Ezeknek az alkalmasságvizsgálatoknak kettős célja van. Egyrészt kiválasztani a képzés-kiképzés hatékonysága és gazdaságossága érdekében az arra legrátermettebbeket, illetve a kevésbé alkalmasakat alkalmatlanokat szelektálni; másrészt a személy védelme érdekében a feladatra alkalmatlanokat megóvni a maradandóan károsító megterheléstől.

Az alkalmasságvizsgálatokat, illetve a sorállomány sorozását az egészségügyi szolgálat szakmai (és szervezeti) irányításával működő sorozóbizottságok végzik, illetve a Honvéd Alkalmasságvizsgáló Intézet. Emellett működnek bizonyos célalkalmasságvizsgálatok: ezek vagy konkrét feladatra történő kiválasztást jelentenek, vagy olyan speciális célvizsgálatok, amelyeket csak az adott szervezet kompetens elvégezni. Jelenlegi vizsgálati rendszereink egyre nagyobb figyelmet szentelnek az ún. pszichofiziológiai vagy pszi-

chológiai alkalmasság, illetve alkalmatlanság megállapításának, bár ennek metodikája és előrejelző értéke még kevésbé kiforrott, mint a több évtizedes tapasztalatra épülő és a katonai vezetés által is respektált egészségügyi alkalmasságvizsgálaté. Egyelőre tehát az egészségügyi alkalmasság vagy alkalmatlanság döntő lehet egy beosztás elnyeréséhez, a pszichológiai alkalmasság-alkalmatlanság csak „mellékes” szempont.

A pszichológiai alkalmasság-alkalmatlanság megállapításával kapcsolatos *bizalmatlanságnak, averzióknak több oka lehet*, ezek közül az alábbiak figyelemre méltóak:

- a lélektani tényező jelentőségének lebecsülése, a bizalmatlanság, vagyis annak hangsúlyozása, hogy a katonai szervezet feladataiból és felépítéséből adódóan eleve nem vehet figyelembe pszichés („lelkiző”) tényezőzt;
- a pszichológia tudománya, illetve a beosztási alkalmasságvizsgálati rendszer nem eléggé kidolgozott ahhoz, hogy nagyobb biztonsággal tudjon (bármilyen bonyolult vizsgálatok alapján is) megállapítani alkalmasságot, mint egy rutinos, „jó emberismerő” katonai vezető;
- a pszichológiai vizsgálatok túlságosan idő- és eszközigényesek, a kapott információ értéke nincs arányban a ráfordított anyagi és időmennyiséggel;
- a pszichológus megállapításaival, véleményével, javaslataival inkább aláás-sa, mint elősegíti a vezetői tekintély „érvényesülését”, ezért önmagában is konfliktushordozó.

A fenti ellenérvek sajnálatos módon napjainkban is gyakran elhangzanak, így a pszichológiai kiválasztási rendszernek gyakran nincs is módjában létjogosultságát bizonyítani. A célirányos, differenciális kiválasztási rendszer tehát továbbra is az egészség—betegség kategóriákba kénytelen működni, s a „megfelelő embert a megfelelő helyre” elvét a vezetői vagy munkalkalmassági kiválasztási rendszer objektív és szubjektív okokból nem tudja teljesíteni. A tapasztalatok azt mutatják, hogy bármiféle *alkalmasságvizsgálatnak* (legyen az akár szakmai, pszichológiai vagy egészségügyi) *csak akkor van a vezető vagy parancsnok számára nyilvánvaló értelme, ha ez a minimálisan szükségesnél nagyobb létszám minőségi kiválasztását szolgálja*. Amennyiben a rendelkezésre álló létszám a szükséges minimumot sem fedezi, a parancsnok hajlik a mennyiségi szemléletre, mondván: még mindig jobb egy kedvezőtlen adottságokkal rendelkező személyt képezni, kiképezni, mint csökkent létszámbra tervezni a feladatokat. Ilyenkor a vezető nem számol azzal, hogy a gyenge képességű, problematikus, pszichológiailag alkalmatlan beosztott állomány képzése, kiképzése sokkal nagyobb terhet ró a velük foglalkozó állományra, arról nem beszélve, hogy a képzést, kiképzést az arra pszichikailag alkalmatlan állománnyal a kívánt minőségben szinte lehetetlen végrehajtani.

A várható feladat elvégzésére pszichikailag kevésbé vagy nem alkalmas személy kiképzése mind a kiképzést, képzést „elszenvedő”, mind a kiképző, a képzést végző személy számára fokozott stresszhelyzetet, konfliktushelyzetet, esetleg pszichikai károsodást jelent, vagyis a rendelkezésre álló emberi erőforrásokkal kétszeresen pazarlóan bánunk.

Természetesen előfordulhat, hogy a vezetőnek az alkalmasságvizsgáló szakemberek véleményének kikérése vagy meghallgatása után mérlegelni kell: a szervezet működése szempontjából melyik a kevésbé kedvezőtlen helyzet. Dönthet úgy is, hogy a számszerű, a mennyiségi mutatók előbbre valók, mint a minőségi jellemzők,

de döntésének ekkor is a szakmai vélemény tiszteletben tartásán és az emberi érték megóvására, a stresszhatás lehető legbiztosabb elkerülésére törekvésen kell alapulnia. Ezt csak akkor képes megtenni, ha bízika a pszichológiai alkalmasságvizsgálat szakszerűségében, hitelességében és kompetenciájában. Ellenkező esetben ez a vezetési információs rendszerben torzító elemként fog megjelenni, ami a vezetési hatékonyság egészére negatívan fog hatni.

Összegezve tehát: a vezető akkor képes a rendelkezésére álló humán erőforrással hatékonyan gazdálkodni, ha nyitott a pszichológiai alkalmasságvizsgálatból nyerhető információkra, ha bízika a vezetés- és a szervezetsz pszichológia által kapható segítség hasznosságában, ha ismeri és elfogadja az állomány pszichológiai jellemzőiről megállapított szakmai mutatókat, és mindezek alapján az adott helyzetben lehetséges minőségi — és nem mennyiségi — optimumra törekszik.

Az oktatás, a képzés pedagógiai és pszichológiai szempontjai a hatékonyság javítása érdekében

„Az oktatási programok olyan mértékben hatékonyak, amennyiben az említett lépések a gyakorlatban kivihetők, a tanuláselméleti elvek teljesíthetők ...ha a felvétel alkalmával az új dolgozó meggyőződik a szervezet személytelenségéről, merevségéről, akkor a munkairányító oktatással szemben apatikus, defenzív álláspontot foglalhat el, s így sérelmet szenved a legfontosabb tanulási elvek egyike: a tanulónak legyen indítéka a tanulásra.”²

Az idézet termelőüzemekre, polgári intézményekre vonatkozik ugyan, de ez értelmezhető a katonai intézményrendszerre is.

Ha képzésben, illetve kiképzésben részt vevő katonaállomány — a képzés szintjétől és céljától függetlenül — nem kapja meg az oktatás során azt az információt és szocializációs magatartásmintát, amely felkelti érdeklődését, motiválja, hozzásegíteni a szakmai identitás kialakításához, akkor a hatások igen rossz lesz. Így van ez akkor is, ha az oktatás—képzés—kiképzés olyan szervezeti és tartalmi keretek között folyik, amely figyelmen kívül hagyja a tanulási folyamat pedagógiai és pszichológiai törvényszerűségeit, alapelveit, és kevés ismerettel rendelkezik az oktatási folyamatot „elszenvedő” állomány intellektuális, lélektani jellemzőiről.

Amennyiben viszont, az oktatási rendszer a valós helyzetre épülő, azt modellező, az állomány adottságait reálisan ismerő gyakorlatias oktatást nyújt, akkor az oktatásban részt vevő ember saját személyes adottságainak megfelelően gondolkozva, kellő önbizalommal nyitott módon közeledik a számára ismeretlen helyzetek, feladatok megoldásához, a tevékenység eredményes lesz.

Egy oktatási, képzési rendszertől nem várható el, hogy résztvevőjét minden várható feladat- és élethelyzetre felkészítse. Csak azt érheti el, hogy átadja a feladat végrehajtásához minimálisan szükséges ismeretet; és kifejleszti azt a maximális képesség- és készségrendszert, aminek birtokában problémamegoldó készséggel rendelkező személyként fog hozzá feladatai végrehajtásához, vagyis kedvező feltételeket és körülményeket biztosít a sikeres és eredményes pályaszocializációhoz. Erre a célra pedig

2 H. Schein: Szervezési lélektan, KJK; 1978. 64. old.

elsősorban a gyakorlatias, csoportmunkán alapuló önismereti és hatékonyságfejlesztő technikákra építő és rendszeres önellenőrzést és csoportvisszajelzést biztosító oktatási, képzési módszerek alkalmasak.

A képzés, a felkészítés szempontjából tehát különösen fontos, hogy a honvédség tiszthelyettes- és tisztképző intézményeiben fokozott hangsúly kerüljön a *pályaszocializációra*. Az ezen intézményekből kikerülő 20–22 éves fiatalok ugyanis vezetői gyakorlat nélkül kerülnek olyan vezetői szerepbe, amelynek eredményes megvalósítása komoly emberismeretet, vezetői rutint, rátermettséget igényelne, s csak később, a kellő gyakorlat után kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy nem kell az embervezetés, a sorállomány kiképzésének nehéz és felelősségteljes munkájával foglalkozniuk. A jelenlegi létszám- és feltöltöttségi viszonyok között az is előfordulhat, hogy a kezdő fiatal tiszt vezetői gyakorlat nélkül kerül a csapatvezetési hierarchia magasabb fokára, ahol a vezetési gondok, problémák bonyolultabbak, tehát több tapasztalatra volna szüksége ezek megoldásához. Ha pedig a katonai tanintézetek nem adnak megfelelő muníciót, pszichológiai ismeretet, önismeretet, vezetési technikai felkészítést a várható feladatok megoldásához, konfliktusok kezeléséhez, akkor a humán erőforrások kétszeresen is elpazarlódnak.

A negatív tapasztalatok, a sorozatos kudarcélmények hatására a fiatal tiszt inkább konfliktuskerülő vagy a helyzetből kilépni szándékozó, feszültségvárító magatartási stratégiát elsajátító „vezetővé” válhat, a kedvezőtlen szocializáció következtében pedig a rábízott állomány munkavégző képességével is alacsony határfokkal, „pazarlóan” gazdálkodik.

Hatékony gazdálkodás a humán erőforrással: a képessé tétel

A vezetéslelektan alapkonceptiója szerint minden vezetőnek előfeltevései vannak beosztott állományával kapcsolatban. Akár tudatosak ezek az előfeltevések, akár nem, ezek átfogó elméletként hatva közrejátszanak döntéseiben, meghatározzák személyes munkakapcsolatait a feljebbvalóval, az egyenrangú munkatárssal és az alárendeltekkel. Működési hatékonysága annak függvénye, hogy a tapasztalati valóság és előfeltevései mennyire egyeztethetők össze.

A vezetéslelektan a vezetői tevékenységgel kapcsolatban az *előfeltevéseket 4 csoportba sorolja*:

- a racionális-gazdasági ember,
- a társas igényű ember,
- az önmegvalósító ember,
- a komplex ember.

Nem cél e helyütt a vezetés előfeltevéseit részletesen ismertetni és elemezni. Röviden azonban annyit meg kell jegyezni, hogy a vezetői előfeltevések mindegyikének meghatározott, velejáró vezetési stratégiája van.

- A *racionális-gazdasági ember*modellel dolgozó vezetőtípus a hangsúlyt elsősorban a hatékony feladatteljesítésre helyezi, hatékonyságjavítási törekvéseiben elsősorban a szervezettel, annak működési jellemzőivel foglalkozik.
- A *társas igényű ember*modellel dolgozó vezető elsősorban alárendeltjei igényeivel, azok érzelmeivel és késztetéseivel foglalkozik. Megérti beosztottjai igényeit,

érzéseit és méltányos velük szemben. Mindenekelőtt az emberi viszonyok (human relations) fontosak számára.

- Az önmegvalósító embermodellel dolgozó vezető elsősorban az ember motivációs szükségleti hierarchiájára helyezi a hangsúlyt. A maslow-i szükséglet-hierarchia modelljében az önmegvalósító ember vezetői stratégiáját szükségleteire építi, vagyis az emberek foglalkoztatásának fő szempontja, hogy azok képességeit próbára tegye, értelmes munkát adjon a számukra.
- A komplex embermodellel dolgozó vezető vezetési elve az, hogy az ember sokkal összetettebb annál, semhogy egyszerűen racionális-gazdasági, társas igényű vagy önmegvalósító jelzővel jellemezhetnénk. Nemcsak önmagán belül összetett egyéniség, hanem másoktól is különbözik saját komplexitásának mintázatában. A fenti vezetési elv stratégiája szerint a sikeres és hatékony vezetőnek jó diagnosztának, problémaérzékenynek, rugalmasnak kell lennie. A komplex ember modelljével dolgozó vezető arra helyezi a hangsúlyt, hogy beosztottjai legyenek képesek a szervezet működtetéséből adódó feladatokat önállóan „felfedezni” és hatékonyan, öntevékenyen megoldani. Vagyis az ilyen embermodellel dolgozó vezető csak közvetett módon biztosítja szervezete működőképességét. Ő a beosztottaival való foglalkozás eredményeként teszi őket „képessé” arra, hogy a szervezetet eredményesen működtessék.

Ez a fajta motiválás sokkal eredményesebb, mint a hagyományos, ún. jutalmazás-büntetésre építő ösztönzőrendszer, mert ez az utóbbi motivációs folyamat csak addig hat, amíg a kondíció fennáll. Annak megszűntével a magatartás is leáll. A képessé tétel ezzel szemben nem rövid ideig tartó kondíciót alakít ki, hanem az egész személyiséget formálja, s az ösztönző rendszert a személyiség belső ösztönző rendszerévé fejleszti ki.

Az alábbiak jól mutatják a két vezető-vezetési motívum közötti különbséget (W. D. Hitt ábrája és teminusai alapján)³

Jellemző vezetési motívumrendszer a hagyományos (A) pedagógiai, illetve a képessé tevő (B) koncepció alapján

A motíváció tartalma

A	B
Végrehajtásra ösztönző vezetés	Átalakító vezetés
Mézesmadzag—bot módszer	Képessé tétel
Az embert „gyalogként” kezeli	Az embert személyiségként kezeli
Eredmény: ezzel arányos erőfeszítés	Eredmény: legnagyobb erőfeszítés

³ W. D. Hitt: A mestervezető, OMIKK, 1990. 454. old.

A képessé tétel belső motivációs rendszere

Mint megállapítottuk, a képessé tétel folyamatán, tulajdonképpen az embernek a „jobbik énjére” való felemelés értendő. Bizonyos személyiség-lélektani iskolák szerint minden személy három különböző énképet hordoz tudatában: *a múltbéli ént* — vagyis az önképét arról, milyen volt a múltban; *a jelenlegi ént* — vagyis amilyennek jelen pillanatban látja magát; *a lehetséges jövőbeli ént* — amivé válhat. A jövőbeli én két változatban lehet a tudatban: a kívánt vagy kíváncsatos jövőbeli én, és a nem kívánt jövőbeli én változataként. A vezető diagnosztikus képességei alapján képes megállapítani, hogy milyen távol van a jelenlegi én a kívánt jövőbeli éntől; pedagógiai-pszichológiai érzéke és képessége alapján pedig — az ún. segítő kapcsolat kialakításával — hozzájárul a pozitív átalakuláshoz.

Tulajdonképpen ez a lényege az átalakító vagy képessé tevő vezetésnek. Nézzük meg, *milyen módon segíthet a vezető az átalakulásban!* Ehhez röviden tekintsük át Maslow szükséglet-hierarchia modelljét.

A motivációról alkotott elgondolását Maslow a következőképpen fogalmazta meg: „A motiváció eredeti kritériuma — amelyet most is minden emberi lény alkalmaz, kivéve a magatartás-pszichológusokat — szubjektív. Motivált vagyok, ha vágyat, igényt, sóvárgást, kíváncságot vagy hiányt érzek”...⁴

Maslow a motivációt szükségletként nevezte meg, és azt vette alapul, hogy léteznek az egész emberiség számára közös szükségletek. Ezek velünk születettek, minden emberben fellelhetőek és hierarchikus rendben kapcsolódnak egymáshoz. Ha az egyik szükséglet kielégült, ez nem megnyugváshoz, hanem a magasabb szükségletek tudatosításához, ébredéséhez vezet. A hierarchia csúcán az önmegvalósítás szükséglete van. A lelkiileg egészséges személy fokozatosan emelkedik a hierarchiában. A lelki működés zavara viszont a hierarchia egy alacsonyabb fokán való megmaradást okoz.

Az alapvető szükségletek ötfokozatú hierarchiája:

1. biológiai szükségletek: az oxigén, a víz, az étel, a pihenés stb. szükséglete;
2. biztonsági szükségletek: a stabilitás, a függőség, a védelem, a rend, a törvény, a korlátok oltalmazó ereje iránti szükséglet;
3. kötődési szükséglet: a bensőséges emberi kapcsolatok és a csoportban, illetve a családban való hely iránti igény;
4. önértékelési szükséglet: az önbecsülés és a mások általi értékelés szükséglete;
5. önmegvalósítás: vágy az én kitejesítésére, hogy az ember azzá legyen, amivé lenni képes.

A hatékony és humánus vezetővé váláshoz — a maslow-i szükséglet-hierarchiára építve — W. D. Hitt az alábbi 25 gyakorlati irányelvet ajánlja figyelembe venni.

Biológiai szükségletek terén

1. Alakítson ki jó fizikai környezetet: a környezet fizikai jellemzőinek illeszkednie kell a munkavégzés sajátosságaihoz, segítenie kell a tevékeny, jó minőségű munkát.

⁴ Maslow: A létezés pszichológiája felé;

2. Szüntesse meg a balesetveszélyt: fordítson különös gondot a munkakörnyezet biztonságára, a baleseti veszélyforrások megszüntetésére, vegye komolyan az ember védelmét szolgáló munkavédelmi utasítások betartását.
3. Akadályozza meg a személyek közötti túl nagy feszültség kialakulását. Egy közepes feszültség kedvezően hathat a teljesítmény alakulására, de túl nagy pszichikai feszültségben dolgozni: idő előtt telítődéshez, kiegészítéshez vezet.
4. Biztosítsa állománya számára szabad időt és a szabadságot. A megfelelő regenerálódás szükséges feltétele a munkavégző képesség huzamos ideig történő megtartásának.
5. Tekintse fontos feladatának állománya fizikai és pszichikai egészségvédelmét. A jó pszichofizikai állapotban lévő állomány kevésbé hajlamos a megbetegedésre és a munkamegterhelés elviselésével kapcsolatban edzetté válik. Ezért nagyon fontos az intézményi testnevelés valóságos végrehajtása.

Biztonsági szükségletek terén

6. A munkakövetelmények és a munkatársak képességeit hozza összhangba. Ha az ember munkakövetelményei meghaladják képességeit, akkor nyugtalan lesz és szorongani fog. Ha a munka tartalma lényegesen alatta van képességeinek, akkor először az unalomtól, később a fölöslegesség érzésétől szenved.
7. Pontosán tájékoztassa munkatársait elvárásairól. A beosztottaknak joguk van tudni az elvárásokat, a követelményeket, a szabályokat és azt, hogy milyen kritériumok alapján bírálják el őket. Ez biztonságot és ambíciót adhat a munka minőségi elvégzésére.
8. Rendszeresen és tisztességesen adjon visszajelzést a beosztottak teljesítményéről. A visszajelzés a tanulást és a motivációt is befolyásolta, ezért alapvetően fontos a tevékenység mennyiségi és minőségi mutatóira nézve. A negatív visszajelzésnek is megvan a funkciója a tanulásban és a motivációban. A legrosszabb, ha a beosztott semmiféle egyértelmű visszajelzést nem kap munkájáról.
9. Alakítsa ki vagy ésszerűsítse szervezete ösztönzési rendszerét. Törekedjen arra, hogy egyértelmű kapcsolat legyen a fizetés és a teljesítmény között. Ez csökkentheti a belső protekcionizmus révén való előrehaladás veszélyét is.
10. Törekedjen arra, hogy a munkahelyi biztonságérzet elsősorban a teljesítmény mennyiségi és minőségi mutatóitól függjön. Alakítson ki olyan optimális modellt, amely a beosztottakat a fokozottabb teljesítmény elérésére ösztönzi.

Kötődési szükségletek terén

11. Alakítson ki csapatmunkát, vonja be beosztottait a célok kialakításába, tervezésébe. Ezáltal a vezető céljai és tervei közös csoportcélokká és tervekké válnak. Az én-tudatból mi-tudat lesz.
12. Vonja be szakembereit a közös problémamegoldásba. Ha az emberek részt vesznek a szervezeti problémák áttekintésében és közösen fejtenek ki erőt ezek megoldására, akkor a beosztottak belsőleg motiváltabbak lesznek a megoldásra, mint ha utasítják őket. Megkapják ugyanis a problémamegoldással járó intellektuális élményszerzés lehetőségét.
13. Vonja be a csoport tagjait a döntéshozatalba. A hatékony döntés (melyet sike-

resen végrehajtanak) a döntés minősége és a végrehajtók általi elfogadás szor-
zatának függvénye.

14. Vonja be beosztottait a szervezeti egység által produkált teljesítmények fel-
vizsgálatába. Ezzel megnyerheti őket arra, hogy ha eljön a módosítások vég-
rehajtásának ideje, munkatársai motiválva lesznek a megoldás kivitelezésében.
15. Vonja be beosztottait a szervezet fejlesztésébe. „Dolgozzák ki közösen a haté-
konyság és a stratégia cél modelljét. Válaszoljanak közösen az alábbi kérdésekre:
a./ milyen csapattá, szervezetté, csoporttá szeretnénk válni? b./ milyen csapat,
szervezet, csoport vagyunk most? c./ milyen eltérések vannak a mostani és a kí-
vánt állapot között? d./ milyen specifikus eljárásokkal csökkenthetjük az eltéré-
seket? Fordítson figyelmet arra, hogy az értékes javaslatok meg is valósuljanak.

Önértékelési szükségletek terén

16. Becsülje meg beosztottait; kezeljen mindenkit méltósággal és megbecsüléssel
— Kant útmutatása szerint: „Úgy kezeld embereidet, mintha saját maga lenne
a cél, sohasem úgy, mintha csak eszköz lenne valamilyen magasabb célhoz!”
17. Láttassa beosztottaival: hogyan kapcsolódik munkájuk a nagyobb szervezeti
célokhoz. A tapasztalat szerint a jelentéktelen munka végzésére is motiválha-
tók az emberek, ha tudják, hogy ezzel a távlati célok megvalósításában működ-
nek közre. Szívesebben vagyunk akkor apró csavar a gépezetben, ha tudjuk,
hogy ez a csavar is szükséges a gép működéséhez.
18. Támogassa a beosztottakban az önálló munkamódra, kezdeményezésre való
törekvést. Amilyen mértékben a beosztott átérzi, hogy szabályozhatja és írá-
nyíthatja munkáját, olyan mértékben fog erősödni önértékelése és felelős-
ség-tudata a végzett munka iránt. Így az ellenőrzés feladata is kevesebb ter-
het ró a vezetőre.
19. Kérje ki beosztottai véleményét, forduljon hozzájuk ötletekért. Ezáltal az öné-
rtékelés növekszik és a munkakedv is fokozódik. Fontos hogy ezt a vezető hi-
telesen, őszintén tegye és valódi elismerést nyilvánítson a jó és használható öt-
letekért, a vezetés támogatásáért.
20. Méltánylási rendszerében helyezze előtérbe a pozitív megerősítést az averzív
kondicionálással szemben. A „sasszemű hibakereső” vezető nagyon hatékony
beosztottai demotiválásában. Ez nem jelenti azt természetesen, hogy szemet
kell hunynia a munkavégzési fogyatékosságok, a gyenge teljesítmény és fe-
gyelmezetlenség fölött. De ezeket nem elkülönítve, hanem az összteljesítmény
függvényében kell értékelnie.

Önmegvalósítási szükségletek terén

21. Mutasson személyes érdeklődést beosztottai szakmai és egzisztenciális fejlődé-
se iránt. Legyen érdeklődésében őszinte és empatikus, ez talán időrabló tevő-
kenység, de a munkára ösztönzésben kamatostul megtérül.
22. Ismerje meg beosztottai egyéni céljait, egyéni ambícióit. Tudja meg: beosztottai
mit akarnak tenni, mit akarnak elérni, mivé akarnak válni, miért várnak elis-
merést. Ezek ismeretében sok segítséget kaphat ahhoz, hogy kialakítsa beosz-
tottai ideális énképét.

23. Tegye lehetővé újonnan jött beosztottjának a feladatra való felkészítését és begyakorlását, és gondoskodjon is erről. A munkával kapcsolatban adjon kellő tájékoztatást, adjon jó gyakorlati tanácsokat, legyen nyílt a munkáról való tájékoztatásban.
24. Gondoskodjon továbbképzési, oktatási és gyakorlási lehetőségről. Ismerve a beosztottak hosszú távú céljait, törekedjen megfelelően kiválasztani és biztosítani azon oktatási-képzési formákat, tanfolyamokat, amelyek egyaránt segítik az embereket céljaik elérésben és a szervezetet a hatékony munkavégző képésben. Vegye figyelembe, hogy nem elég a tanfolyamon való részvételi jogot biztosítani, a szükséges anyagi feltételeket is meg kell teremteni.
25. Segítsen a pályatervezésben, az esetleges pályakorrekcióban, a szükséges konstruktív életvezetés kialakításában. Bár a fentiek mindenkor az egyén kompetenciájába tartoznak, ezzel bizonyíthatja, hogy vezetőként nemcsak a munkahelyi beosztott, hanem az egész ember iránt érdeklődik.

Ezen irányelvek betartása komoly feladatot és empátikus odafigyelést és kreativitást igényel a vezetőtől. Sohasem hagyhatja figyelmen kívül azt az arany szabályt, hogy *„amit nem kívánsz magadnak, ne tedd embertársaddal!”* Eredményképpen viszont nagy valószínűséggel jó vezetési mutatókat, saját magával szemben elégedettséget, környezetéből pozitív visszajelzést, hatékony és jó csapatmunkát, összességében a kreatív átalakítás önmegvalósító élményét élheti át.

IRODALOM

- 1.) Gordon W. Allport: A személyiség alakulása; Gondolat, 1980.
- 2.) Michael Argyle: Munkahelyi szociálpszichológia; Mg.-i Kiadó, 1981.
- 3.) Ruth Bang: A segítő kapcsolat; Tankönyvkiadó, 1980.
- 4.) Dr. Bolgár Judit: A pszichotechnika alkalmazása az alkalmasság és a várható magatartás megítélésében; Tanulmány, 1992.
- 5.) Dr. Bolgár Judit: A totális intézményrendszer konfliktuskeltő hatásainak pszichológiai megközelítése; Szakértői tanulmányok, ZMKA szociológia tanszék, 1992.
- 6.) Csapatpszichológia; Zrínyi Kiadó, 1993.
- 7.) Csepeli György: Vonzalmak és kapcsolatok; Kozmosz Könyvek, 1987.
- 8.) Josef Dittli: Az emberközponitú vezetés elemei; Allgemeine Schweizerische Militärzetischrift.
- 9.) Dr. Ernst Frieze: Problémás személyiségek, felismerésük és kezelésük; Truppendienst 1985. 2. sz.
- 10.) G. C. Gardner: Csoportközponitú vezetés; Military Review 1987, 3. sz.
- 11.) Jean M. Guio: Szervezetek és magatartásuk; KJK, 1984.
- 12.) William D. Hitt. A mestervezető; OMIKK, 1990.
- 13.) Ladó László: Szervezésemélet és módszertan; KJK, 1986.
- 14.) V. Levi: Az önismeret művészete; Gondolat, 1985.
- 15.) Haire Mason: Pszichológia vezetőknek; Mg.-i Kiadó, 1969.
- 16.) E. E. Schein: Szervezéslélektan; KJK, 1978.
- 17.) Dr. Szabó János: Humán konfliktusok a Magyar Honvédségben; Tanulmány, 1982.
- 18.) Vezetés, szervezés I—II. Aula könyvek, 1991.
- 19.) P. Watzlawick és tsai.: A problémák keletkezésének és megoldásának elvei; Gondolat, 1990.

Martinkó József

Arányok és hangsúlyok a tisztképzésben

A Magyar Honvédség reformjának fontos részét képezi a parancsnokképzés, ezen belül a főiskolai képzés és a tisztképzés átalakítása, új rendjének, rendszerének kidolgozása. A szerző, aki tanszékvezetőhelyettesként nap mint nap átéli a gondokat, mélyenszántóan bemutatja a tisztképzés helyzetét, s keresi a maga és társai helyét, szerepét a feladatok megoldásában. Nem kis iróniával arra is rámutat, hogy vannak akik helyzetüknél, lehetőségüknél fogva többet tehetnének azért, hogy a tisztt — saját fogalmazásában —: „... katonailag jólképzett, jó fizikumú, jó tartású (...), viselkedni tudó, vezetői-szervezői kvalitással rendelkező, erkölcsileg magas szintű, idegen nyelven kommunikáló, jogismerő, értelmiségi életmódot folytató, profi szakember” — legyen.

Jó lenne, ha Einstein néhány percre feltámadna és megoldaná az idő és tér jelenleg konzervatív dimenzióiban megoldhatatlan problémánkat: hogyan lehet hatezer tanórát tanítani négyezer tanóra alatt. Hogy lehet több követelménynek eleget tenni záros időkeretben úgy, hogy ne szenvedjen egyik se csorbát.

Ez a kérdés a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán vetődött fel a parancsnokképzés reformja során. Többen azt mondták, hogy kár ezen munkálkodni hiszen a tisztképzés átfogó stratégiai kérdéseiben nincs döntés. Jelenleg sem ezen munkálkodnak az arra hivatottak, hanem a saját szervezetük szervezésével. Én azt vallo magammal, nem kell előljárói kinyilatkoztatásokra várni, lehet néhány kérdést előre is kidolgozni, remélve az előljárói toleranciát. Az igaz, hogy jó lenne, ha néhány kérdésben legalább jogi tisztázottság volna, például a felsőoktatási törvény és a honvédelmi törvény egymásnak ellentmondó részeiben vagy a hivatásos katona oktató és a főiskolai hallgató jogállásában stb.

Visszatérve alapkérdésünkhöz, a probléma abból adódik hogy a parancsnokképzésben nehéz olyan polgári szakot találni (vagy nem is lehet), amely jól megfelelné a katonai képzésnek. Jelenleg evidencia (vagy nem az?), hogy a végző tisztnak polgári diplomát kell adni. Ez most alapérdek, mert ez a polgári diploma teszi az intézményt főiskolává, viszont jelenleg a képzés katonai része nem rendelkezik főiskolai szintű legitimitással. Azt, hogy valaki gépesített lövész, harckocsizó, felderítőtiszt, ezt a képesítést nem tartalmazza sem a FEOR-94 (foglalkozások egységes országos rendszere), sem az OKJ (Országos Képzési Jegyzék). Sokak szerint ez a polgári szak biztosít a civil világban presztízt a tisztképzés számára, és jelent vonzerőt a hozzánk jelentkezők számára. A már megjelent Felsőoktatási Felvételi Tájékoztató 1995 tartalmazza az új szociálpedagógia szakot szakpárban külön-külön a fegyvernemi

szakokkal. Ez a külső érdeklődő közvélemény számára ad bizonyos publikus legitimitást, de a jogi helyzeten nem változtat. Hacsak nem fogadunk el egy furcsa fikciót, és az MKM és a HM által 1991-ben közösen aláírt, Képesítési követelményeket nem tekintjük jogfolytonosnak azzal a megjegyzéssel, hogy annak csak a polgári képesítési része változott, a katonai része nem. A tiszti szakképzés főiskolai legitimitását az 1993. évi felsőoktatási törvény adhatja, amely az állami főiskolák közt sorolja fel a KLKF-et. De ezek erőltetett magyarázatok és 1998-ig, az akkreditációig tarthatók. Megoldást a fegyvernemek szakalapítása adhat. Hogy alakult ki ez az ex lex helyzet? Az egy bonyolult folyamat áttekintése után értelmezhető.

Az egész kérdés jobb megértéséhez egy kis *problématörténeti visszatekintés* szükséges. Az 1990/91-es tanévben, amikor áttértünk (visszatértünk) a négyéves képzésre, nálunk, a főiskolán szakváltás zajlott le a parancsnoki szakokon: az addigi harcjármű-üzemeltető üzemmérnökképzésről áttértünk a járműgépész üzemmérnök-tanárképzésre (ami a FEOR-93-ban mérnök-tanár elnevezésre változott). Ezt a változtatást a polgári életben nem vagy nehezen hasznosítható képesítés tarthatatlanságának felismerése szülte. Azt, hogy a parancsnokképzésben nem technikai képzést kell folytatni, hanem humán képzést, az a jelzés indította, hogy a csapatoknál a parancsnokoknak nem elsősorban technikai gondjaik, hanem emberi gondjaik vannak, hiszen elsősorban emberekkel foglalkoznak. Ennek a meleg víz feltalálásával egyenértékű gondolatnak birtokosai voltak már a tisztképzés több mint száz éve során az elődök is, hogyan felejtődött ez el a hároméves képzésben, ki tud erre ma már választ adni? A megoldás magyar módra nem volt teljes értékű. A mérnök-tanár képzés a győri Széchenyi István Közlekedési Főiskola tantervének adaptációján alapult, amely sokkal jobban az egyéni munkára alapozó képzés mellet is — négy év alatt — mintegy 3600 órát szán erre az összetett képzésre. Ennyi időnk a polgári diplomára természetesen soha nem volt.

A kompromisszumos megoldás következtében ma már, amikor az első végzősök kibocsátása előtt állunk: sem teljes értékű parancsnok, sem piacképes járműgépészmérnök, sem tanári mesterséget magabiztosan birtokló mérnök-tanár nem lesz a végzett tisztből. Ezzel nem azt mondtam, hogy nem lesz jó tiszt belőle, és nem is az oktatómunkát minősítettem, sőt azt sem mondtam hogy nem lesz jó papírja, jó diplomája a végzettnek. Mindössze azt állítom, hogy mivel minden követelmény jelentősen csorbult, ezért a polgári végzettség a gyakorlat próbáját nem állja meg, vagy csak egyes esetekben állja meg. Ennek egyik oka a lehetetlen vállalkozásban, egy polgári képzési időkeretbe a tisztképzést is belezsúfoló képzésben és járműgépészmérnök-tanár képzés feltételhiányában keresendő (nincs a képzéshez szükséges mérőműszerpark, labor, műhely, informatikai támogatottság, média stb.) A képzésre ma már mintegy 4800 órát fordítunk négy év alatt, ami félévenként kéthetes vizsgaidőszakkal és ettől az évtől kezdve csak öthetes nyári szünettel, napi hat tanórával és mintegy 15%-nyi 7—8-ik tanórával párosul. Ez a képzés rendkívül tanárigényes, így a főiskolának állandó a tanárhiánya. Nagyfokú a tanárok óra és túlóraterhelése, miközben a hallgatólétszámra vetített tanár—diák arány az országosnál sokkal jobb: 1:4,5. A mérnök-tanári szakot 1998-ban várhatóan így akkreditálni nem tudjuk. Az akkreditáció nem veszi figyelembe a mi katonai profilunkat és nehézségeinket, csak a polgári szakképesítési követelmények megítélésével és teljesítésével foglalkozik.

Főiskolánkon ez a felismerés 1993-ban született, ekkor kezdtünk el vizsgálni más irányban. Hogy a humánképzés irányában kell váltanunk, az az érintett tan-székek egyetértésén alapuló közmegegyezés volt. A parancsnokképzéshez legjobban valamely pedagógus szak illeszthető, erre már volt kedvező példa a hatvanas-hetvenes években. Megvizsgáltuk a számításba vehető egyszakos tanárképzést (földrajz, technika, testnevelés, nyelvszakok) más-más ok miatt, de végezetül egyik sem adott megoldást. Ez az út járhatatlannak bizonyult az egy szak viszonylag magas óraigénye (3300 óra) miatt is. A nem tanári szakképesítést adó változatok közül a szociálpedagógia szak tűnt a szakváltásra egyedül alkalmasnak. A parancsnokképzésben a szak mintegy fele jól beépül, mintegy negyede pedig jó transzferszeret tölthet be a parancsnoki attitűd formálásában. A szociális attitűd nehezen illeszthető a parancsnoki erőszak és menedzseri attitűdjéhez, ezért ez lesz a szakmai kihívás a képzésben az oktató tanári állománynak. A szociálpedagógia — mint önálló szak — óraigénye 2200 óra, ez elfogadható (az órák mintegy fele az általános tisztképzésbe beszámítható társadalomtudományi blokk, az informatika, a testnevelés, a gyakorlati blokk).

A szakindítási kérelmünk már közel egy éve járja a nagyon rázós egyeztetési, engedélyeztetési útját. Jelenleg, az MKM-engedély kiadása előtt, már csak egy fórum van: az Országos Akkreditációs Bizottság. A Művelődési Közlönyben a szakindítási engedély közzététele ez év őszén várható. A szakindítás eddig öt HM- és MH-szintet és fórumot, valamint négy civil szakértő és véleményező grémiumot járt be, minek során kétszer kellett kisebb-nagyobb javítást eszközölni rajta. Ezt azért írom le, hogy akikben olyan illúzió él, miszerint menetközben majd csak lehet a követelményeken lazítani, azok azt felejtsek el. Ma már kőkemény követelményeket írnak elő a szakképzést folytatóknak és azt be kívánják vasalni, legkésőbb 1998-ban (és ebben nem a HM diktál). Ha nem tudunk eleget tenni, azt mondják a civilek: nem kell ezt a képzést folytatni, nem lehet diplomát kiadni.

A tanszéki egyeztetések utáni makroarányok a következőképpen alakultak: az értelmiségi képzésre (az általános tiszt felkészítés részeként) jut az összdíó 30%-a, kifejezetten a polgári képzésre az összdíó 24%-a, a tiszt szakfelkészítésre az összdíó 46%-a. Az arányok végtelenül torzak, a polgári diploma húzta megint a rövidebbet. Igaz, hogy beszámítható a társadalomtudományi blokk, de nem a polgári diploma igénye szerinti tartalommal (viszont nem számítható be a hadtörténelem). Beszámítható tantárgy az informatika és a testnevelés egy része rekreáció néven, valamint a szakdolgozati konzultációs igény. A szociálpedagógia nagyon gyakorlatra alapozó szak: az összdíó 50%-ában határozta meg a képesítési követelmény az elmélet és gyakorlat arányát. Ezt úgy tudjuk teljesíteni, hogy terephelyszínek tekintjük a hadsereget és egyéni szociálpedagógiai gyakorlatnak tudjuk be a csapatgyakorlatot. Ez a megoldás csak akkor jó, ha a hallgatónak módja lesz a gyakorlás mellett szociálpedagógiai gyakorlatokat is végezni (itt sok kérdőjel merül fel). A kompromisszumok működésére és a sok kérdőjel megválaszolására a mai toleranciaszint mellett nem lehet sok illúziónk. Ha a képzést a civil gyakorlatnak megfelelően két-szakosnak fogjuk fel, akkor egy 4600 órás négyéves képzésben elméletileg szakonként 50—50% idővel számolhatunk (ezért van a szociálpedagógia szak képesítésében minimum 2200 óra meghatározva). Gyakorlatilag ebből mindig lejjön a közös

blokk, ami 10—20%. A polgári életben kisebb jelentősége van ennek, a kredit rendszer vagy a szabad sáv vagy a fakultáció sokat lazít ezen a nálunk jellemző statikus formán. Sokkal kevesebb időt szánnak a nyelvképzésre, kb. 150—160 órát, ezt is lehetőségként. A polgári életben követelmény, magánügy: hol és mikor sajátítja el a nyelvet, a lényeg, hogy a diplomaátadás előtt legyen meg. A tapasztalat eddig kedvező, mert a jelentkezők 60—70%-a eleve hozza a középiskolából, ha másért nem, az érte járó pluszpontokért. Ha nem sikerül az utolsó év végére, akkor sincs gond, mert általában a következő fél-egy év alatt megszerzik a nyelvvizsgát a hallgatók. Az idegennyelv-oktatáshoz való viszonyunkat kellene felülvizsgálnunk: a főiskolának és a hallgatóknak egyaránt. Nem a követelmények bundázását jelenti, ha az állami nyelvvizsga anyagának és követelményeinek megfelelő főiskolai vizsgánkat tekintjük elégséges követelménynek. Igaz, ez még nem legitim, mert ilyen joga a főiskolának nincs, nem hatalmazták fel állami nyelvvizsgáztatásra. Ha viszont az intézményi vizsgabizottságnak lenne egy tagja, aki tagja egyben az állami nyelvvizsgabizottságnak is, akkor igen nagy lehetősége lehetne a formális legitimitásnak. Másrészt: bármennyire siralmas a hallgatók induló szintje, akkor is emelni kell a követelményeket legalább a középfokú nyelvvizsga szintjére, mert ez biztosít kommunikációs minimumot. Az 1995-ben kezdők négy év múlva bizonyosan szembe-sülnek a NATO-csatlakozás követelményeivel, és ez idegen nyelvi alapozás nélkül nem képzelhető el.

Mi ma a helyzet, milyen alapról indul az új képzés?

Szerintem nem túl biztató a helyzet, nem elégséges az alap. Nem ismerem közvetlenül a hadsereg helyzetét, csak áttételesen, mert itt a főiskolán polgári tárgyakat oktató katonaként nincs közvetlen kapcsolat a csapatokkal, de úgy látom: közel hasonló helyzetben vagyunk, a döntések késnek és nincs semmire pénz. A leépülés az egyetlen biztos tényező. A legnagyobb bűn, hogy a mi bizonytalan helyzetünk átsugárzik a hallgatókra, és a pályakötődésük már a kezdeti állapotban romlik.

A belső helyzetünk nem nagyon kedvez a szakváltásnak (de ez még nem tragikus), ami a legbosszantóbb: ehhez még magunk is jócskán hozzájárulunk. Mert hogy az oktatáshoz egyes esetekben nincs meg a szükséges tanári létszám, azt jeleztük az előjárónak, ennek felelősége nem minket terhel. De hogy nem tudunk saját ügyeinkben előrelépni, annak már mi is okozói vagyunk!

A tananyagok, de az ezeket képviselő tanszékek sem egyenrangúak. Formálisan ez a tanszékvezetők állománytáblás rendfokozatában is kifejezésre jut. Van elsőrendű tananyag és másodrendű, a katonai tárgyak zöme az elsőhöz tartozik, a polgári tárgyak a másodikhoz soroltatnak — függetlenül attól, hogy az záróvizsgatárgy-e, vagy oklevelet minősít-e. Ez a sorrend csak a megítélésben és a szokásjogban van meg, leírva sehol sincs, ezért veszélyes: egy fantommal nem lehet szembeállni. Az alapszaknak kikiáltott fegyvernemi szakok az egész képzés során erőfőlényükkel jócskán visszaélnek. Mintha az egész képzésért ők lennének a felelősek. Ez érvényesül a felvételi döntésekben, ahol a polgári szak követelménye háttérbe szorul, a mennyiségi feltöltésre törekvő fegyvernemi szaktanszéki döntésekben. Sok hallgató, sok óra, nagy tanszék, nagyobb beleszólási jog stb. Az óratervezést is a fegyvernemi tanszék végzi—igaz egy formális egyeztetési aktus közbeiktatásával.

Így mindig az ő ritmusuk és igényük dönti el, hol helyezkedik el a polgári szak órája. Az a jelszó, hogy ez elsősorban katonaiskola és másodsorban polgári szakképzést folytató felsőoktatási intézmény, ami kétségkívül így is van.

Ez tapasztalható a hallgatókkal szembeni bánásmódban, ahol inkább sorkatonai szintű a velük való együttműködés, mintsem kooperatív. Nem kezelik őket felnőttként, leendő kollégaként, nincs beleszólási lehetőségük az életükbe a tanulmányaikba. Minden kiszámított és túlszervezett, inkább elszenvedik diákéveiket, semhogy élveznék azokat. Nem kapnak lehetőséget a döntések meghozatalában, mások döntenek helyettük, kiskorúsítva vannak. És a „nagy pedagógus főnökeik” azt várják tőlük, hogy az avatás utáni másodpercben ennek ellenére már felelősségteljes harcvezetők, parancsnokok legyenek. Az önkormányzati testületük csak álműködésre vannak létrehozva, komoly döntésre nincs lehetőségük. A főiskolatanács — amelyben törvény által meghatározott képviseleti arányuk van — nem működik a felsőoktatási törvény szerinti módon, mert ez ellentétes lenne a honvédelmi törvénnyel és az érvényes szolgálati szabályzattal. A hallgatói éveik alatt elkopik a teljesítmény értéke, mert azt látják: enélkül is boldogulnak, ha nem az első vizsgán akkor a második vagy harmadik vizsgán úgy is átmennek. Ha másként, nem egyedi méltányosságból, mert kell a hallgató.

Az ésszerűtlenül rövid vizsgaidőszakban sincs vizsga láz, a főiskola hétvégeken teljesen kiürül, és csak minden második hallgató visz haza tankönyvet, az is csak a saját lelkiismerete megnyugtatósára, de a legtöbb ki sem nyitja. A főiskola a hétköznapiakban sem tanuláskonform: nincsenek csendes tanulóhelyek, a tantermek zárva, a könyvtár csak rövid ideig van nyitva; sok a felesleges szolgálat, a napirend „munkaidőben” működik, nem csoda, hogy a megszállott sportolókat kivéve a tanórák után mindenki menekül ki, a városba. Önálló feladatot igen átgondoltan lehet csak adni, mert rögtön számot kell vetni a nem teljesítőkkal, akik más tagozatszintű vagy egyéb elfoglaltságra hivatkoznak. A hallgatói tagozat szolgálati előjárója a hallgatóknak, diszfunkcionális szervezete a főiskolának, mert nem a tanulásban érdekelt, hanem a szolgálati előjárók grémiumaként a napirend szerinti élet és a katonai rend és fegyelem fenntartásában. Ez arra készíti a hallgatót, hogy lavírozzon a tanszékek és a kedvezményt adó vagy azt megvonó tagozat között. Az a tapasztalat, hogy ezt a helyzetet már az első év végén átlátják a hallgatók, és a jók egyrésze elmegy a főiskoláról, a sorkatonai szolgálati ideje ügyis letelt. Egyes szakokon feldúsul a közepesek és a gyengék aránya, és nem lehet csodálni hogy az oktatás módszere de színvonala is leszáll az emeltszintű szakközépiskolákéra. Nincs központi évfolyamszintű előadás és szeminarizációs rendszer még azokban a tárgyakban sem, ahol lehetne, szinte teljesen ismeretlen az önálló témafeldolgozás.

A tanári munka színvonaláról nehéz nyilatkozni. Egyetlen tanár munkájában sokszor keveredik a tisztképzés, a tiszthelyettesképzés és a tartalékos tisztképzés; néha a tanfolyami képzés. A főiskolai követelményeknek a polgári tanárok egésze, a katonatanárok 25—30%-a (vagy ha az akadémiai végzettséget egyetemi végzettségnek tekintem, a pedagógiai végzettséget párhuzamosan nem kérem számon, esetleg eltekintek a nyelvvizsgától vagy a tudományos fokozatra való aspirálástól, akkor a 90—95%) megfelel. Nem a tanári oldal a főiskola gyenge pontja. Nem rövid idő alatt ugyan, de ez a tanári kar képes a követelmények szintjén teljesíteni, ha ez

az igény felmerül és lehetőséget kapnak a felzárkózásra. A gyenge pont a különböző vezetői szintek eltérő érdekrendszer, az átláthatatlan, kusza szervezet, az információk és a felelősségkörök keveredése.

A főiskolai vezetés legnagyobb hibája, hogy csak szavakban fontos a tanulmányi munka, de az életben minden fontosabb ennél. Csak az év végi parancsnoki jelentés arányait vagy a hangsúlyokat figyelve, ez rögtön látható.

A sokszor emlegetett pénzsűke mellett érdemes lenne megvizsgálni, mennyi jut közvetlenül az oktatásra, azt hiszem ez is bizonyítaná azt, hogy máshova irányul a figyelem. Igaz, nagyon keveredik a tiszthelyettes-oktatás, a tartalékosképzés a főiskolai oktatással. Ez nehezíti a tisztánlátást. Sokszor úgy tűnik: a parancsnokot holdudvarként körülvevők elzárják az oktatás gondjaitól, ha még érdekelné is, akkor sincs sem ideje sem módja ezzel a szintjének megfelelően foglalkozni, ellátják őt a körülvevők elegendő másod- és harmadrendű információval. A főiskola működése inkább egy laktanyához hasonló, néha a légköre is, mintsem egy jó hagyományú felsőoktatási intézményé. Általában mindenki azzal foglalkozik, amihez ért, és azokat a dolgokat preferálja, ami látványos és rövid távon megoldható. Az oktatás nem ilyen. Nincsenek szakmai tisztázó fórumok, nincsenek színvonalas viták, tudományos szimpóziumok az ellentmondások okairól és a kiútról. Sokszor hivatkozunk arra, hogy nincs önállóságunk, közben az előjáró sokkal nagyobb teret adott, mint bármikor, mivel önmaga identitásával volt elfoglalva, de ezzel az önállósággal nem tudtunk mit kezdeni.

Elszálltak az évek, a szervezet most is ugyanolyan tehetetlen gólem, mint annak előtte volt, a problémák is arról szólnak, mint annak előtte, a stílus is hasonló. A főiskola külső képe jó, a látvány tökéletes, nem hiába jár ide annyi külföldi delegáció. A felszín alatt minden elvásik, kit érdekel, az előjárót biztosan nem. Aki tehetne valamit, az nem jár ide, de ha eljön, a protokollon kívül biztosan nem áll szóba a tanárokkal vagy a hallgatókkal. Akinek nincs elegendő hatalma és meglehetősen jól ismeri a gondokat, az meg nem akar magának rosszat azzal, hogy felvállalja a problémáinkat. Mert még hibázhat, és akkor saját pozícióját vesztheti. Azokban a körökben pedig mindenki nyeresre játszik.

A formálódó új képzésben néhány, számomra érthetelen, kövült fétistől nem akarnak megszabadulni. Ilyenek pl. az alapkiképzés a főiskolai tanulmányi időkeret terhel, ugyancsak nem érthető, hogy a jogosítványszerzés mennyiben főiskolai tananyag. Érthetetlen, hogy egy-egy félév a hallgatók indexében két vagy két és fél oldalt is betölt, annyi a tantárgy. Igaz jó pár közöttük néhány órás tárgy. Komoly civil felsőoktatási intézményt kiver a víz, ha továbbtanulási szándék esetén be akarja azonosítani. Hasonló gondot fog okozni, hogy a képzés formálisan kétszakos: az egyik a szakalapított legitim polgári szak (mérnök-tanári vagy a szociálpedagógusi vagy a mérnöki), a másik a tiszti szak lenne, de ilyet nem szakalapítottak, és elsőfokúnak is csak az intézmény szintje alapján lehetne tartani, de ez fikció. Ha nem főiskolai szintű a tisztképzés, akkor a tantárgy is, vizsgarendszere is illegális az indexben, erről állami főiskolai oklevelet sem állíthat ki a főiskola, legfeljebb egy betétlapot. Ez nem ad abszurd állítás, csak a helyzetből levont következtetés. És nem volna jó, ha ezt állapítaná meg 1998-ban az akkreditációs bizottság, mert akkor már nem sokat lehet tenni.

Másik fétis a *idegennyelv-képzés*. Erre sok időt fordítunk, azaz csak óraszámban és a hasonló polgári főiskolákkal összehasonlítva tűnik soknak az 500 óra. A motiválatlan hallgatók jó részének viszont ez is kevés az alapfokú nyelvvizsgához, amit a képzési követelmény előír. Így luxusnak és meddő erőfeszítésnek tűnik ez az óraszám. Pedig a NATO-hoz való csatlakozás egyik feltétele a tiszt állomány idegen nyelvi (angol) kommunikációs képessége. Ha ez csak a képzés utáni intenzív tanfolyammal érhető el, akkor kár erre ennyit szánni a szűk főiskolai időkeretből. Másrészt a felvételi követelményekkel kell ezen igény teljesülését megalapozni.

Egy másik görcs a *katonai alapozás* kényszeréből fakad. Erre a főiskola nem a legalkalmasabb terep. Senki nem cáfolja ennek szükségességét, sőt a jelenleginél még jobb minőségű is lehetne, de a hely problémás és a képzésben a súlya sem főiskolai. Ezért hasznosabb lenne a főiskolát keresztfélével kezdeni, előtte egy jó csapathelyszínen a katonai alapozást és más előképzést profi módon elvégeztetni (mint a régebbi korokban), aztán hagyni a képzést főiskolai stílusban folytatódni. A tantárgyak száma is csökkenthető, ha átgondoljuk a tartalmakat; ha nem vagyunk maximalisták; ha merünk tantárgyblokkokban tanítani; ha kellő önmérsékletet, alázatot, toleranciát tanúsítunk; ha az egész képzés reális céljából indulunk ki; ha élünk önállóságunkkal és nem kérjük ki lépten nyomon az előjárói tanácsot (mert az szükségszerűen maximalista, neki nem drága semmi). Ilyen egyszerű ez és ezért szinte megvalósíthatatlan, mert ehhez koncepció kell, felelősségvállalás és felelősségérzet az egészért.

A legutolsó egyeztetés után kialakult 28 tantárgy már közelít a megoldáshoz. A képzést hosszabb távra kell kialakítani (legalább négy év egy ciklusra), mert a jelenlegi négy évfolyam egyike sem olyan, mint a másik volt az évenkénti változtatások miatt. A tantervelmélet nagyon szigorú szabályokat fogalmaz meg a készítőkkal szemben, ezért nem érhető, hogy ez mégis miért keveredik nálunk. Ha kétszakos képzés folyik, akkor nincs fő szak és annak alárendelt alszak, mert minden szaknak megvan a saját belső logikája, azt megtörni egy másik miatt nem lehet, mert céljait az így nem tudja megvalósítani. Az külön furcsa hogy a fő szaknak kikiáltott fegyvernemi képzés veszi a döntőbíró bátorságát, és más tudományterület tantárgyi stuktúrájába és oktatási sorrendjébe szól bele anélkül, hogy saját elképzelését közreadná. Legrosszabb egy ilyen egyeztetés során az agresszivitással párosuló félműveltség. Sokszor messze nem az oktatásról van szó. Ilyenkor lenne szükség egy előjárói döntésre.

Mit is jelent a szociálpedagógiai képzés?

Ez a képzési forma Magyarországon 5–6 éves múltra tekinthet vissza. A sokkal régebbi szociálismunkás-képzést átemelték az iskola falai közzé, és az egyéb szakképzett pedagógusstátuszon megjelent a szociálpedagógus, mint tanácsadó tanár. Ezt a képesítést az az igény hozta létre, hogy a tanulási problémák igen jelentős arányban szociális eredetűek, s ezt szakértelemmel kell kezelni. Az önkormányzatok család- és gyermekvédelmi feladatai is igényelték ezt a képesítést. Ugyancsak a megszűnt kollégiumi nevelőtanári képzést is tudja pótolni a szociálpedagógia. Először az esztergomi tanítóképző kezdte el, ma az országban nyolc főiskolán folyik ilyen jellegű képzés. Ezek általában tanárképzők vagy tanítóképzők, de van óvóképző is. Mindig szakpárban szervezik a képzést, más tanári vagy tanítói, óvónői képzéssel

együtt. Önálló képzést a képesítési feltétel megenged, de a szakmai kompetencia miatt és az alkalmazási esély növelése érdekében a szakpárosítást javasolja. Valószínű a KLKF lesz az első, amely a szakot nem tanári szakpárban indítja. Hogy a leendő parancsnok mit tud kezdeni ezzel a képesítéssel, ez nagy kérdés! Úgy gondoljuk, hogy két szerepről van szó. Az egyik a parancsnok, aki domináns, dönt és parancsot ad. Ezt a kiképzés, a gyakorlatok és a gyakorlások, a szolgálatok stb. alatt korlátozás nélkül alkalmaznia kell. A másik attitűd, a szociális, elsősorban a konfliktusszituációban, a konfliktusmegoldás során kell hogy érvényesüljön. A kettő nem keverhető, mert az mindkettőt gyengíti, egymás hatását kioltja. Hogy ez egy emberben, egy személyiségben hogy fog megférni, ez is nagy kérdés. Úgy gondoljuk, ha ezt a képzés során hozzáértően kezeljük, és jól tudjuk szakmailag megvalósítani, az hatásos lesz. Ezért kellenek speciális képesítésű tanárok a szakindításhoz, ezért kell a hagyományos pedagógiától eltérni.

A szak nagy haszna hogy emberhez értő parancsnokok fognak kikerülni a főiskoláról. A képzés négy nagy tantárgyblokkra épül, ebből három elméleti blokk (szociálpedagógia elmélet, pedagógia, pszichológia), egy gyakorlati blokk (szociálpedagógiai gyakorlatok). A négy tantárgyblokkon belül 27 tantárgycsoport van. A hallgatók a képzés felét szociális intézeti, kríziskezelői, iskolai gyakorlaton és a csapatoknál a csapatgyakorlat alatt végzett szociálpedagógiai gyakorlattal töltik. A gyakorlatok egy része tréning, ahol kezelni akarjuk a lelki nyomást, ki akarjuk alakítani a megfelelő motivációt és attitűdöt. Látható a feladat nehézsége, és láthatók buktatói is, de egy jó tanári karral és támogató környezettel megoldható. A kezdet sajnos nem biztató, a támogató környezet enyhén szólva nincs meg, és az alapfeltételek sincsenek biztosítva.

Úgy gondoltam, hogy a legnagyobb harc a civil szakemberekkel lesz, de ezt mintegy másfél év alatt sikeresen meg lehetett vívni. Ők szakértelemmel és empátiásan álltak hozzá. Mivel megkapták a kellő garanciákat, támogatják elképzeléseinket. A kollégák (nem a pedagógia tanszékről beszélek) eleinte — a felderítő tanszékvezetőt kivéve — lelkesen támogatták, a vezetés nem avatkozott be. Ma, amikor meg kellene valósítani a szakváltást — minden eszközzel megpróbálják ellehetleníteni, visszaszorítani a polgári szakot. Ennek egy oka van: a régi katonai képzést nem újították meg tartalmilag. Ezért mindig az egyéb szakokkal és a polgári képzéssel foglalkoznak, a látszat megőrzése miatt, hogy ők dolgoznak. A felelősséget a beavatkozásért nem akarják vállalni, ezért már megvan a kijelölt bűnbak, aki elindította a szakváltást és aki szóhasználatuk szerint jégre vitte a főiskolát. Arra már senki nem emlékezik, hogy a szakindítási kérelemben 1996 van megjelölve, mint az indítás lehetséges időpontja, arról már senki nem tehet, hogy egy buzgó előljáró 1995-öt íratott alá a HM illetékesével. Így aztán lehetetlen időzavarba kerültünk. (Azóta az 1995-ös szakindítást az MKM visszavonta.) A polgári szak követelményeiből engedni ma már nem lehet, ezt a szak képesítési feltételei pontosan, normatív módon szabályozzák, a sajátosságokra csak a kötelező minimum felett adnak lehetőséget. Ezt azért teszik, hogy mindegy hol adták ki a diplomát, tanító képzőben vagy nálunk, a KLKF-n, mindenhol ugyanazt a képzettséget jelentse.

A tartalmi egyezést és a színvonalat a polgári képzőintézmények együttműködése során kontrollálják. Ezt a kontrollt az MKM a Tanárképzők Szövetsége szociálpe-

dagógiai szakbizottságán keresztül is gyakorolja. A hivatalos megmérés az 1998-as akkreditáció során fog megtörténni. Aki már látta az Akkreditációs Kézikönyvet, és ismeri a bizottságban dolgozó szakembereket, az teljes gőzzel igyekszik pótolni a meglévő hiányait. Emlékeztetőül érdemes felidézni: a szakváltás elé a kezdetekor az alábbi célokat tűztük ki:

- a tisztképzés tere növekedjék (a képzés minősége javuljon, profibb parancsnokok kerüljenek ki a csapatokhoz),
- a polgári képesítés követelményeinek eleget téve, javuljon az összhang a tisztképzéssel,
- csökkenjen a hallgatók leterheltsége (több idő maradjon az önfejlődésre, a főiskolai működésre, az önálló munkára), a csökkenés az összóramennyiség 10%-a legyen.

Ez a cél ma már látható módon nem teljesíthető, ennek oka a prioritások eltérő kezelésében, értelmezésében van. A szakváltás önmagában nem oldja meg a képzés alapproblémáit. Senki sem vitatkozik azon, hogy a képzés során elsősorban tisztté kell válnia a hallgatónak. De ennek árát nem a polgári képzésnek kell megfizetni! Olyan arányok alakultak ki, hogy pl. a fegyvernemi tisztképzésre jutó időkeret az összidő 46%-a, értelmiségi képzésre az összidő 30%-a, a polgári képzésre az összidő 24%-a (természetesen abszolút idővel számolva átfedések nélkül). Ez az arány nem jó, egyes követelmények radikális leértékelését okozza. Itt egy megoldás van: át kell nézni minden egyes érdekelt tanszéknek a teljes képzési struktúráját, kritikus szemmel vizsgálni a saját céljait és a megvalósításhoz szükséges tantárgy- és órakeretet. És mindezt saját szakmai főnökségével kell elsősorban egyeztetni. Nem biztos, hogy célravezető módszer más tanszék területén vizsgálgatni, mert az inkompetencia, és az eltérő érdekek miatt általában nem lehet jó megoldást találni, a képzés minőségéért viszont a felelősség nem kerül át a kezdeményezőhöz.

A tiszt a mai fogalmaink szerint katonailag jól képzett, jó fizikumú, jó tartású (alakias), viselkedni tudó, vezető-szervező kvalitással rendelkező, erkölcsileg magasszintű, idegennyelven kommunikáló, jogismerő, értelmiségi életmódot folytató, profi szakember. Ezért nagy óraszámban oktatni kell az ezt támogató tárgyakat. Sőt a szakváltással nem szabad kiönteni a fürdővízzel a gyermeket: mivel a technikai környezet nem változik, ezért nem hagyható el a technikai alapozás sem.

A fegyvernemi képzésre megint kellő teret kell szánni, hogy a tiszt gépesített lövésszé, harckocsizóvá, felderítővé, határőrré váljon. A követelmények nőnek a fegyvernemi szakképzés irányában is: a kisebb, de a minőséget megcélzó, a NATO felé törekvő hadsereg igényeiből kiindulva. Sőt az átmeneti időszakban, amíg a tiszthelyetteshiány a jellemző, a kiképzői feladatok is a tisztre hárulnak. A képzés alapját adó harcvezetői, harcbiztosítói, haditechnikai, fegyverzeti, együttműködői készségek magas szintje ma már elengedhetetlen. Ehhez járulnak hozzá az ENSZ- és NATO-ismeretek, az informatika és az idegennyelvű kommunikáció stb. Ehhez a képzésben kellő óraszámot és gyakorlóidőt kell biztosítani.

Ha minden indokolt igényt az optimumhoz közel akarnánk kielégíteni akkor négy év alatt mintegy 6000 órát kellene tanítani (ezért kellene a megoldáshoz Einstein!)

Ha minden lehetséges kompromisszumot kimerítünk — generális átgondolás nélkül — akkor a képzés a jelenlegihez hasonlóan alakul. A harmadik követel-

ményt, amit a szakváltás elé tűztünk, el kell felejtenünk, annak nem lehet eleget tenni. A következmény a jelenlegi dedós, középiskolához hasonló módszerű, felelősséget nem adó, minden időt lefoglaló, túlszabályzott, értékelésközpontú, önállóságot nem nyújtó, a fiatal számára testi-lelki fejlődést nem támogató, kis hatékonyságú rendszerhez vezet. Ez a rendszer, mivel mindent tanórán kíván „lerendezni” és nem épít a hallgatói öntevékenységre, rendkívül tanárigényes és maximalista. Inkább egy régi kaszárnnyára épített tisztképző, mint főiskola. Hogy az is maradjon, a főiskolán belül is van egy jelentős támogató rétege: a képesítéssel nem rendelkező (arra nem is törekvő) oktatói, vezetői állomány. Ők a változás elodázásában és a főiskolai működés elkerülésében érdekeltek. A másik vezetői középréteg sem veszélytelen, ők a változás élharcosai azért, hogy a tortából a legnagyobb szeletet hassítsák ki, nagy óraszám, új tanári státuszigények, nagy tanszék, nagy hatalom, személyes ambíciónak növekvő tér stb.

Ezért vagyunk akkora dilemma előtt, amit a főiskola önmaga megoldani nem tud (de a jelenlegi szakmai eljárói stáb sem, ezt az elmúlt évek alatt egzakt módon bizonyította). Egy igen magas szintű koncepcionális döntés kellene, mert bár a szociálpedagógiai polgári képzés jobb, mint az előző mérnök-tanár képzés, de a parancsnokképzés jelenlegi gondját nem oldja meg. A négyéves képzés keretében ezért több megoldás lehetséges:

- 1./ marad a civil diploma (a szociálpedagógia), de néhány katonai képzési területet a négy éves keretein kívül oldanánk meg. Fél év alapkiképzéssel és rajparancsnoki, kezelői kiképzéssel kezdődne a főiskola, és avatás után fél év konkrét beosztásban gyakorlással zárulna (ez úgy is csak a jelenlegi realitást legalizálná, amit a fiatal tiszt felkészítésekor a csapatok úgyis elvégeznek);
- 2./ ha a honvédtiszt képzettség reálisan két éven belül szakalapítható és 1997-ben a főiskolán indítható, akkor meg kell fontolni, hogy vállaljuk-e az áttérés költség-, státusz- és egyéb vonzatát, vagy a régi képzést folytatjuk az áttérésig;
- 3./ áttérünk az új szakra a szociálpedagógiára — mert onnan könnyebb a szakalapított honvédtiszt végzettségre áttérni — vállalva azt, hogy az első években igen vegyes lesz a képzés, és azt, hogy a szociálpedagógia két évfolyama katonai szempontból kompromisszumos lesz.

A honvédtiszt végzettség szakalapítása és főiskolai végzettségkénti elfogadtatása realitás. Ma a főiskolánk civil szakértőkkel megerősítve rendelkezik azzal a szellemi kapacitással, hogy a szakalapítást véghezvigye. Szereztünk a szociálpedagógiai szak szakindítása során olyan rutint, olyan tudást, amit jól tudnánk hasznosítani. A szakalapítás első fázisában ki kell dolgozni egy adott tudományághoz való csatlakozást, ez lehetne a szervezés- és vezetéstudomány. Ez a tudományterület jól illeszkedik a parancsnoki munkához, ma ez a fejlett világban komoly tudomány és képzési terület. Magyarországon is sok intézet és tanfolyam foglalkozik a vezetőképzéssel, igaz: főiskolai fokon és alapidiplomaként egyik sem. Ezért kellene szakalapítani ezt a képzést. A képzéshez jól csatlakozik az akadémiai és remélhetően a leendő hadtudományi egyetem képzése is. A szakalapítás során nemcsak az MKM engedélyét kell megszerezni, hanem a Munkaügyi Minisztériumét is, mert fel kell vetetni a honvédtiszt képzettségét a felsőfokú végzettséggel betölthető szakmák

közé, és menedzserdiplomaként kell identifikálni. A csak honvédségen belül érvényes zsákutcs végzettséget el kell kerülni, mert az a mobilitás akadály lehet, és csökkenti a pálya presztízsét.

*

Úgy tűnik, ez a tanulmány egy intézmény belügyét érinti csak. De ha valaki nyitottan olvassa, rájön, hogy az egész katonai képzést érinti, mert a probléma más oldalról jelentkezik az akadémiai képzésben, de a repülőtisztképzésben is. A koncepcióhiány, a szükséges döntések hiánya, a késedelmeskedés és a szükséges, de rossz kompromisszumok általános vákuumot okoznak, hatásuk túlnő egyetlen intézmény keretein. Most már úgy tűnik: a döntések, amelyek az egész tisztképzés jövőjét vannak hivatva meghatározni, nem késlekedhetnek, mert ellenkező esetben ellehetlenül a képzés, amelynek negatív hatása 10—15 évig érződni fog, és rövid idő alatt nem hozható helyre.

A tanulmány nem akarja az ítélkezés vagy az okoskodás ódiumát vállalni. Nyilván nem rendelkezem kellő információval, nem vagyok az első, sőt a második vezetői vonalban sem (hála istennek). De innen, békaperspektívából, a tanszék szintjéről, a tanárokkal egy vonalban, a hallgatókkal napi kapcsolatban a főiskola így fest. Nem érzem magam kibicnek, mert rólam is szó van.

Jó lenne, ha azok, akik érintve, vagy még rosszabb, megbántva érzik magukat, nem a viszontválaszra vagy a megtorlásra fordítanák becses energiájukat, hanem a jobbításra. Ez a tanulmány szakmai elkötelezettségből és egy kicsit a tehetelenség érzéséből fakadt. Szándékom szerint ez az írás senki ellen nem irányul, nem konkrét személyekről, hanem egy nézet, egy stílus ellen szól, amely mögött a vázolt helyzet, állapot áll. Azt a pedagógiai elvet követem, amely oktatási kérdésekben nem fogadja el a tekintélyelvét, csak a minőséget és a szakértelmet preferálja.

Turák János

A katonai-politikai és gazdasági feltételek hatása a védelemgazdaságra*

Az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltozás, valamint a Kelet-Közép-Európa térségében kialakult új politikai-gazdasági és katonai feltételrendszer minden összetevőjében módosította a védelem és a gazdaság kapcsolatrendjét. A szerző a honvédség feladatának és a katonai környezet térségünkben történt változásával összhangban mutatja be a rendszerváltás politikai és gazdasági következményeit és azok védelemgazdasági kihatásait.

A Kelet-Közép-Európa térségében bekövetkezett társadalmi, politikai változások jelentősen módosították a katonai erőviszonyokat, újraértékelést kívánva a fenyegetettség mértékének, jellegének, irányainak korábban kialakult rendszerében. A gazdasági rend alapvető változása — a magántulajdonon alapuló szociális piacgazdálkodásra történő átmenet — fokozatosan gyengíti az állam közvetlen gazdaságirányító szerepét, ugyanakkor több, mélyebb gyökerű ok (gazdasági szerkezet, alacsony színvonalú termelési feltételek, adósság stb.) miatt is jelentős visszaesést okozott a gazdaság teljesítőképességében. Mindezek jelentős befolyást gyakoroltak a védelemgazdaság korábban kialakult feltételrendszerére és lehetőségeire. A rendszerváltás főbb védelemgazdasági kihatásait ebből indítatva a következőkben foglalhatjuk össze.

A Magyar Honvédség feladatainak változása

Magyarország politikai katonai helyzetében több, korábban meghatározó tényező módosulását kell kiemelnünk. Ilyenek:

- a Varsói Szerződés és ezzel egy időben a szovjet világuralmi, internacionalista-katonai törekvés kiszolgálói kényszerének megszűnte, önálló, független haderő és katonapolitika kialakítása;
- a KGST feloszlásával a kialakult, merev és kötött szocialista hadiipari együttműködés megszűnése;
- az egypárti diktatúra helyett a plurális demokrácia kialakulása;
- a katonai-politikai együttműködés EU-, NATO-irányultságú kifejlesztésére való törekvés, ezzel együtt részvállalás az ENSZ katonai misszióiban;

* Az előadás elhangzott a hamburgi Bundeswehr-egyetem védelemgazdasági tanulmányi csoportjának, 1994. szeptember 5—7.

- a térségben meglevő, illetve megalakult új országokkal való katonai együttműködés kiépítése;
- a déli határainkon kirobbant etnikai indítású (részben gerilla) háború okozta feszültségek kezelése, a terrorizmus, a migráció és a maffiózócselekmények elhárításába való készenlét fokozása.

A címszószerűen jelzett változások mélyreható módosításokat generáltak a Magyar Honvédség feladataiban, melyek teljesítése megkívánta a honvédség irányításának, szervezésének, kiképzésének, harckészültségének és mozgósításának különböző mértékű változtatását. Mindez összességében jelentős védelemgazdasági kihatásokkal járt.

A Magyar Honvédséget — mint ismeretes — a Varsói Szerződés délnyugati frontjának támadó csoportosításában tervezték alkalmazni. Támadási feladatát — alkalmazásának fő változtatában — egy fő- és egy mellékirányban, mintegy 200–300 km széles sávban kellett volna kifejtenie és két támadó hadművelet után, többségében erdős-hegyes terepen, atom- és más tömegpusztító fegyverek alkalmazását is feltételezve, több száz kilométer távolságra kellett volna kijutnia.

A rendszerváltás gyökeres változást hozott ezen követelményekben. A szuverén Magyar Köztársaság biztonságpolitikájában a katonai erő csak végső biztosítékként került meghatározásra. A fegyveres erők fő feladata — az elégséges védelem elvén alapulva — a fegyveres agresszió visszatartásában, a betörő ellenség feltartóztatásában és a határokig történő visszavetésében lett meghatározva. Ez a feladata a korábbi, nagy távolságú támadás helyett az ország határain belül folytatandó — a mintegy 2000 km hosszúságú határt bármely irányból érő agressziót elhárító — védelmi jellegű harctevékenységet igényel. Ez a követelményváltás kihatott az MH létszámára és összetételére, szervezetére, fegyverzeti rendszerére, harckészültségi és mozgósítási rendszerére és tartalékolási rendjére, valamint a hadsereg településére (diszlokációjára).

Számszerűen mindez a következőkben jellemezhető:

- az MH létszáma az 1989. évi 150 000-ről 1993-ra 100 000 főre csökkent, amely létszámleépítés a további években is folytatódni fog;
- a támadó jelleg csökkentésének megfelelően a korábbi 6-ról 3-ra csökkent a harckocsidandárok száma, a CFE-megállapodásoknak megfelelően megkezdődött a limit feletti harckocsik, páncélozott szállító harcjárművek, tüzérségi és más eszközök megsemmisítése, végrehajtásra került a kis és a közepes hatótávú föld–föld rakéták teljes kivonása és megsemmisítése (ezen rakétaegységek és -alegységek egyidejű felszámolása mellett);
- megszüntettük a nagy távolságú ellátási feladatnak megfelelően szervezett tábori hadtápegységeket és -alegységeket, jelentősen csökkentek a VSZ követelmények szerint 90 közepes harci napra (termékcsoportok szerinti differenciáltsággal 60–20 napra) tervezett mozgósítási készletek, és előtérbe került az ország várható hadműveleti irányokban mozgósítható helyi erőforrásainak igénybevétele;
- jelentős módosulások történtek a szárazföldi hadsereg szervezetében (békeidőszakban katonai körzetparancsnokságok irányítják a területükön települt katonai szervezeteket), amely az ellátási rendszerben is módosításokat igényelt;
- a konkrét ellenségkép hiánya, az ország bármely irányból történő megvédelésére való felkészülés szükségessé tette a korábbi — nyugati irányultsággal települt — katonai szervezetek diszlokációjának egy, az ország területén

arányosabb elosztást biztosító elhelyezkedésre. Ez a ma még nem befejezett tevékenység nagyarányú építési és felújítási feladatokat és jelentős összegű szállítási kiadásokat igényelt. A diszlokációmódosítás, illetve szervezetfel-számolás következtében kiüresedett objektumok és gyakorlóterek értékesítésére vevő hiányában minimális lehetőség mutatkozik, így az üres objektumok állagmegőrzése, őrzése továbbra is jelentős megterhelést okoz.

Katonai környezetváltozás Magyarország térségében

Az 1989. évi társadalmi rendszerváltások Kelet-Közép-Európában is több új nemzetállam kialakulására vezettek. Csehszlovákia és Jugoszlávia, illetve a Szovjetunió felbomlása után Magyarország térségében a *katonai erőviszonyok* teljes újrarendeződését tapasztalhatjuk. Korábban Magyarország (Ausztriával együtt) a térség legkisebb népességű állama volt, hadereje is ennek megfelelően alulmaradt a mennyiségi összevetésekben.

Az új kisebb államok megalakulásával ezen erőviszonyok általában részünkre kedvezővé változtak, és a jugoszláv, valamint a nagyobb román haderőhöz viszonyítva is az elégséges védelemhez szükséges erőviszonyok fennállnak.

Magyarország északkeleti szomszédja, Ukrajna, kétségtelenül a térség túlsúlyos haderejét bírja, a korábbi Szovjetunióval szembeni, ma már értelmezhető erőviszony-mutatók alkalmazhatók ez irányban is.

Az új katonai erőviszonyok igazolják a honvédelmi alapelvekben előírt *elégséges védelem* realitását, természetesen nem koalíció elleni háború esetén. A Magyar Honvédség létszáma, szervezete, fegyverzete, kiképzése, anyagi-technikai biztosítása az ezen követelményeknek megfelelő átalakítás folyamatában van. Olyan — nem hosszú időtartamú — védelmi harctevékenységre készül fel, ami során az agresszor betörésének feltartóztatásával, esetleg az országhatárra való visszavetésével időt teremt a háborús konfliktus politikai rendezéséhez, és az agresszió ellen fellépő nemzetközi segítségnyújtás hasznosításához.

A biztonságpolitikai elveknek megfelelően a fegyveres védelem, a haderő alkalmazása csak végső esetben kerül előtérbe. A higgadt védelmi politikát igazolja a déli határrészen dúló háború esetleges kihatásai ellen hozott védelmi intézkedések jellege és mérete (fokozott felderítés és légvédelem, közvetlen katonai együttműködés kiépítése a jugoszláv féllel az atrocitások elkerülése érdekében, nem a honvédség, hanem a Határőrség megerősítése határőr-akciószázadok felállításával stb.). Mindez természetesen többletkiadásokat igényel, növeli az adott haderőnek és szakcsapatoknak az anyagi-technikai biztosítás iránti követelményeit.

A térségben (elsősorban az etnikai alapú háborús-polgárháborús kihatások miatt) számbavehető *alacsony intenzitású fegyveres tevékenységre* is fel kell készülni. Ezen újszerű követelmény teljesítésére új minőségű szervezeti egységek, az azonnali készségű légimozgékonyaságú alegységek kialakítása került napirendre. A kijelölt dandároknál ezen céllal felkészítendő alegységek felszerelése, kiképzése újszerű és többletkiadással jelentkező feladat.

Végül ki kell térnünk a magyar *légvédelem* új követelményeire, amelyek a korábbi (Kijev központú) szektorális védelmi feladattal szemben a minden irányú légtervédelemre felkészülést írják elő. Ez megkövetelte a rádiótechnikai és a légvédelmi csapatok diszlokációjának módosítását és szükségessé teszi a vadászpilóta-állomány korszerűsítését, fejlesztését. Mint közismert, a Magyar Honvédség nem ren-

delkezik külön szervezett, csapásmérésre képes légierővel. A harci repülők és helikopterek száma (az adósság fejében beszállított 28 db orosz MiG—29-es géppel együtt) alatta marad a CFE-elvárásokban szereplő limiteknek. Emiatt, valamint a szuverenitás által megnövekedett feladatok következtében a légvédelem fejlesztése a prioritások között szerepel.

A rendszerváltás belpolitikai és gazdasági következményei, védelemgazdasági hatásai

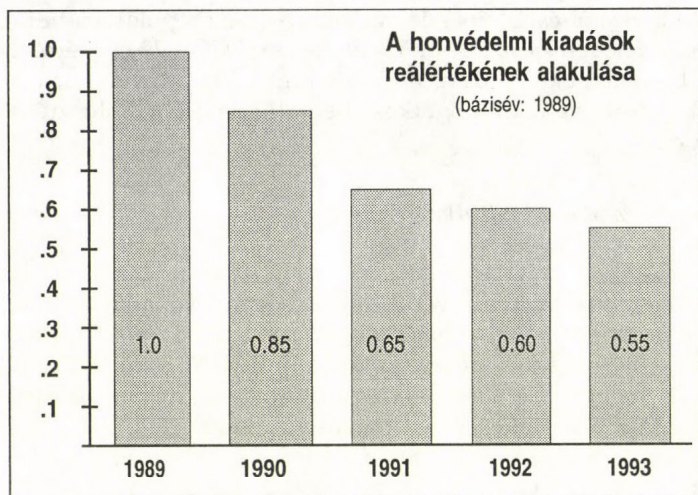
A változások közül politikai tartalmú, de a védelemgazdaságra vonatkozóan is nagy jelentőségű az a tény, hogy megszűnt a hadsereg közvetlen (egy-)pártirányítása, ezzel együtt megszűnt a honvédelem ügyeinek nyilvánosságtól való elzárása és különféle képpen preferált helyzete. A bekövetkezett változások néhány fontosabb védelemgazdasági kihatása a következőkben foglalható össze:

- a demokratikus irányítás jogi normáinak megfelelően a honvédelem feladatait és lehetőségeit a törvényhozás (Országgyűlés) határozza meg nyílt, többpárti vitában. Ez megköveteli a *honvédségi igények nyílt és jól elemzett prezentációját* mind a hadsereg fejlesztése és fenntartása, mind a (nem a honvédelmi tárcánál) realizálandó közvetett honvédelmi feladatok és kapcsolódó kiadások vonatkozásában;
- a honvédelmi kiadások mértékének meghatározásánál a nemzetgazdaság teherviselő képességét messzemenően figyelembe kell venni. Ismeretes, hogy a *magyar gazdaság teljesítőképessége* (GDP) az utóbbi 4 évben 20%-kal (ezen belül az ipari termelés 40%-kal) csökkent, tovább nőtt az ország külső eladósodása (az 1993. évi GDP 5,9%-a), az állami költségvetés éves hiánya ma már 20%-ot is elérhet. Ebben a helyzetben a közvetlen honvédelmi kiadások reálértékben 45%-kal csökkentek, ami ma már veszélyezteti ez előző pontokban összefoglalt honvédelmi feladatok maradéktalan ellátását.

A csökkenő reálértékű költségvetési támogatás negatív irányú torzítást okoz a közvetlen honvédelmi kiadások belső összetételében. A fejlesztési célú beszerzések arányának mintegy 5%-ra csökkenése a fizikai avulás pótlását sem biztosítja, így a hadsereg eszközparkja fokozatosan öregszik, és állandósuló ellátási hiányokkal történő együttélésre kényszeríti a személyi állományt.

A *honvédelmi kiadások* szükségessé vált növelését a közeljövőben sem lehet remélni. A kormányzati prioritások az államháztartás külső és belső egyensúlyára, a gazdaság élénkítésére, a tulajdonviszonyok átalakításának befejezésére és az életszínvonal lehetséges tartására (minimális emelésére) irányulnak, amit többek között az állami közkiadások jelentős visszafogásával terveznek megalapozni.

Ebben a gazdasági helyzetben a honvédelem prioritásával reálisan nem lehet számolni — szerencsére ennek szükségességét biztonságpolitikai elemzések sem igazolják. A honvédelem terén a követelmények és a lehetőségek megbomlott és folyamatosan romló viszonyát — a lehetőségek javításának hiányában — minden bizonnyal a követelményi oldal csökkentésével lehet korrigálni. Ezzel kapcsolatosan egyes módszerek (további létszámcsökkentés, objektumok, készletek felszabadítása, értékesítése, kiképzési-szolgálati idő rövidítése stb.) bevezetésére ma már konkrét intézkedések lépnek, részben már léptek is életbe. Ezen intézkedések — minden jóakarat ellenére is — szükségszerűen csökkentik a haderő képességeit, aminek biz-

Megnevezés	1989	1990	1991	1992	1993
A honvédelmi kiadások alakulása	1.0	1.09	1.13	1.27	1.35
Az infláció alakulása	1.0	1.28	1.73	2.12	2.45
A honvédelmi kiadások reálértéke	1.0	0.85	0.65	0.60	0.55

ma is állami tulajdoni többségben van, illetve több hadiipari vállalkozás állami tulajdonú egyszemélyes zárt részvénytársaságként működik), ennek ellenére a hadiipar korábbi rendszere országunkban lényegében összeomlott. A leromlás (külső jelei a csődök, a felszámolások, a szervezeti széttagolódás stb.) alapvető oka a megrendelések visszaesése, illetve tényleges megszűnése. Ez a helyzet két okra vezethető vissza.

- Az egyik: a már vázolt költségvetési támogatás csökkenése miatt a Magyar Honvédség haditechnikai eszközbeszerzése gyakorlatilag megszűnt, speciális hadiipari termék jövedelmező méretű megrendelésére egyszerűen nincs pénzügyi lehetőség.
- A másik: gyakorlatilag megszűnt a volt KGST-n belül megbízhatóan prosperáló hadiipari együttműködés. Ennek jelentőségét jól mutatja, hogy a legnagyobb teljesítményt nyújtó 1988-as év magyar hadiipari termelésének mintegy 80%-át exportáltuk, melyen belül a nem rubelirányú értékesítés a 10%-ot sem érte el.

A hadiipar helyzetének értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a magyar ipar jelentősebb súllyal nem rendelkezett. Tisztán hadiipari profilú vállalatok korábban (1955-től) sem működtek, a hadiipari termékeket más, profilazonos polgári termékkel együtt gyártó, úgynevezett „vegyes profilú” vállalatok gyártották. Az 50 fontosabb hadiipari terméket gyártó vállalat 18 000 fős létszáma mellett, a kooperációban érdekeltekkel együtt összesen mintegy 30 000 fő dolgozott a hadiipari termelés-szolgáltatásban, ennek részesedése az összipari teljesítményben 1988-ban sem haladta meg a 1,5%-ot. (Ugyanakkor a hadiipari export a legjövedelmezőbb külkereskedelmi területnek minősült.)

Hadiiparunk a Magyar Honvédség előrelátható lehetőségei mellett továbbra sem számíthat nagyobb mértékű megrendelésre. (Kivételt képezhetnek azon javító-szolgáltató üzemek, amelyek a haditechnika rendszerben tartásához szükséges ipari javítási,

tónságpolitikai ellentételezése az eddiginél eredményesebb, a térség stabilizálását jobban elősegítő külpolitika, valamint a nyugati integrációs rendszerbe történő mielőbbi és mind többreütő betagoiódás lehet.

A tulajdonviszonyok átalakítása (az állami tulajdon privatizálása) hazánkban jelentős előrehaladást ért el. Ma már a GDP mintegy 40%-át a magánvállalkozások adják. A privatizálás közvetlenül nem érintette főbb hadiipari üzemeket (ezek magyar része

felújítási, esetleg modernizálási tevékenységeket folytatnak.) A kitörés iránya a külkereskedelmi értékesítés, az új piacok szerzése, a régiék visszaszerzése, a nyugati hadiipari kooperációba való bekapcsolódás, illetve a volt szocialista partnerekkel az együttműködés felélesztése. A hadiipar és a honvédség vázolt helyzete meghatározza a magyar haditechnikai külkereskedelem helyzetét is, amelynek nehézségeit az e területen korábban fenntartott állami monopólium megszüntetése sem javította.

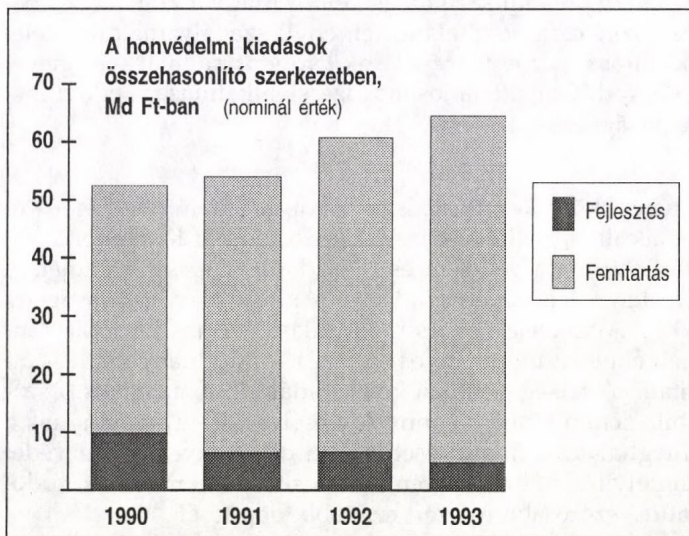
A rendszerváltás előtti hivatalos politika számolt a harmadik világháború kitörésének lehetőségével, és szovjet diktátumok, elvek és módszerek szerint viszonylag jelentős teret szentelt az ország, ezen belül a gazdaság háborús felkészítésére. Ennek megnyilvánulásai voltak: a háborús igénybevételre tervezett, békében nem működő, úgynevezett „hideg” gyártókapacitások kiépítése és fenntartása; a háborús célú állami és vállalati tartalékolás előírása és finanszírozása; az államigazgatás, a lakosság és részben a hadiipari termelés atomvédelmének részbeni biztosítása, az infrastruktúra háborús követelmények szerinti kiépítése stb.

A rendszerváltás után a biztonságpolitikai megfontolások nem igényelték, az ország gazdasági helyzete nem is tette lehetővé, hogy a gazdaság mozgósítási készségét a korábbi szinten tartsák. A gazdaságmozgósítási követelményrendszer újraértékelése alapján a minimális beavatkozás, valamint a követő tervezés elvei kerültek előtérbe. Ezek az ország mindenkor adott gazdasági lehetőségeire való maximális támaszkodást írják elő, megkövetelve a háborús igénybevételre számba vehető erőforrások folyamatos figyelemmel kísérését, igénybevételük jogi és szervezési feltételeinek precíz kiépítését, ugyanakkor jelentősebb beruházást vagy más ráfordítást igénylő külön felkészítési követelményt csak a minimálisan szükséges mértékben terveznek.

A gazdaság feltételrendszerében bekövetkezett változások leglényegesebbje, a szocialista piacgazdaságból a szociális piacgazdaságra történő áttérés. A szocialista pi-

acgazdaság 1968-tól 1990-ig működő rendszere lényegében maga is fokozódó átmenetet jelentett a direkt központi utasításokra alapuló tervgazdálkodásból a piaci ösztönzők (ár, adó, hitel, kamat, vám stb.) hatását is érvényesítő, de az állami beleszólást továbbra is szentesítő „szocialista” (kvázi) piacgazdaságba.

A korábbi rendszerben megkezdett, a direkt beavatkozást mindinkább csökkentő gazdaságirányítási gyakorlat kialakulása megkönnyítette a rend-

Megnevezés	1990	1991	1992	1993
Honvédelmi kiadások összesen Md Ft-ban	52,4	54	60,8	64,5
Fejlesztési és fenntartási költségek aránya	19:81	12:88	11:89	7,6:92,4

szerváltás egyik legfőbb jellemzőjének, a szabad piacgazdálkodásnak a kialakulását. (Ennek köszönhető, hogy Magyarországon más volt szocialista országoknál gyorsabban teremtődtek meg a külföldi tőke működésének feltételei, és a magas hazai vállalkozói szándék már korábbi magánvállalkozási tapasztalatokra is építhetett.) Ezen általános gazdasági-társadalmi pozitívumok mellett azonban a Magyar Honvédség korábbi, kivételezett gazdasági pozíciói leértékelődtek.

A korábbi rendszerben a honvédelem preferált helyzete ugyanis konkrét előnyöket biztosított a Magyar Honvédségnek az úgynevezett szocialista piacgazdaságban is.

Ilyen előnyök voltak:

- a szerződéskötési kényszer, (a honvédségi megrendeléseket a vállalatok csak kapacitáshiány vagy — később — ármegállapodás hiányára hivatkozva utasíthatták vissza, de ezen eseteket a volt Országos Tervhivatal illetékes bizottsága előtt igazolniuk kellett);
- a hadiipari termék árát a Hadiipari Árbizottság állapította meg kötelező jelleggel;
- a kijelölt vállalatok utasítással kötelezhetők voltak különféle gazdaságmozgósítási feladatok végrehajtására — a valós igényeknél kisebb térítés ellenében;
- az egyes gazdasági egységek honvédelmi többletterhek vállalására voltak kényszeríthetők nemcsak utasítások és más gazdasági kényszer (beruházási és egyéb hitelezés), hanem a vezető pozíciókba kinevezés és felmentés hatalmának gyakorlása útján is.

Az új gazdasági rendszerre az átállás csak rendkívüli, minősített időszakban (veszély, háború, katasztrófa) teszi lehetővé a honvédelmi érdek teljesítésére való kényszerítést, akkor is teljes körű anyagi kompenzáció ellenében. Békeidőszakban a honvédelem anyagi igényeinek preferáltsága megszűnt. A Magyar Honvédség beszerzéseit, pénzügyeit a nemzetgazdaság általános érvényű szabályainak megfelelően intézi, így a tenderek kiírása, versenytárgyalások lefolytatása, marketingtevékenység és más, a piacgazdálkodásban általános módszerek alkalmazása elkerülhetlenné vált a katonai-gazdasági szervezeteknél is.

*

Mint látható, az 1989–90-ben bekövetkezett rendszerváltozás, valamint a Kelet-Közép-Európa térségében kialakult új politikai-gazdasági és katonai feltételrendszer minden összetevőjében módosította a védelem és a gazdaság kapcsolatrendjét. A változások robbanásszerű üteme felkészületlenül érte a politikai, a gazdasági és részben a katonai vezetést is. A feltételek gyors módosulása azonnali operatív intézkedéseket követelt, amelyekhez a tudományos elemzés — idő hiányában — útmutatást nem tudott nyújtani. A térség politikai konszolidálódása, az egyes országokon belül kialakuló stabilizáció minden bizonnyal jó esélyt ad a tudománynak a gyakorlat utolérésére és meghaladására, ami esetünkben célszerűvé teszi a védelemgazdasági kutatások elmélyítését és az e téren hasznosítható nemzetközi tudományos együttműködés mind szorosabb és szervezettebb kiépítését.

A bűnözés, a bűnmegelőzés, a közrend és a közbiztonság

 Az első cikk képet ad arról, hogy a szakemberek miként értékelik a közrendet és a közbiztonságot, a bűnmegelőzés helyzetét, a rendőrség és az önkormányzat kapcsolatát, a második tájékoztató jellegű írás beszámol egy többnapos, fokozott közúti ellenőrzés tapasztalatairól és minősíti a közlekedési morált.

Komáromi István

Az elkövetkező évek egyik nagy kihívása a bűnözés*

Az elkövetkezendő évek nagy kihatásai a környezeti ártalmak, a gyógyíthatatlan betegségek és a bűnözés.

A közbiztonság olyan jogilag szabályzott társadalmi együttélést jelent, amelyben az egyes emberek személyét, javait védik az illetéktelen támadástól. Mára a bűnözés életérzéssé vált, az állampolgártól nem távoli dolog, őt, hozzátartozóját, ismerőseit érinti. A közbiztonság infrastruktúra is, azaz a gazdaság működésének üzemén kívüli előfeltétele. Befolyásolja a külföldi beruházásokat, az idegenforgalmat, de az őrző, biztonsági rendszerek miatt a termelési költségeket is. Magyarországon a bűnözés közel 80%-a vagyon elleni.

A korábbi évtizedekhez képest fokozódott a szervezettség, az erőszak és jellemzőbbek lettek a nemzetközi vonások. A szervezettség szótól nem kell félni: ez azt jelenti, hogy többen, foglalkozásszerűen, rendszeres vagyonszerzés céljából, megfelelő munkamegosztással és titoktartással teremtenek egzisztenciát maguknak és eközben igyekeznek minden döntéshozó és ellenőrző szervezetbe bejutni, vagy arra hatást gyakorolni. A magyar valóságban szembetaláljuk magunkat a szervezett prostitúcióval; a játékautomatákkal, az illegális, adózatlan jövedelmet hozó kereskedelemmel; a kábítószer-, a műkincs-, a fegyver-, az embercsempészettel; betöréssorozatokkal, védelmi zsarolásokkal; esetenkénti bérgyilkosságokkal; az ún. fehér-galléros és komoly gazdasági bűnözéssel.

* A Komárom-Esztergom megyei METESZ rendezésében lezajlott tanácskozáson elhangzott előadás.

A közrendről szólván elsősorban a nyílt utcai jogsértésekre gondolunk, arra, hogy az állampolgár mennyire élhet, dolgozhat, szórakozhat nyugodtan, mennyire kénytelen eltérni a nyilvános seftelést, az erőszakot. Az is a demokrácia ára, hogy a hivatalos személy elleni erőszak a korábbi évtizedekhez képest előtérbe került, rátámadnak a rendőrré is. Nagyon fontos és a bűnügyekkel azonos szinten kezelendő a közlekedési helyzet: nyugati járművekkel keleti utakon, keleti vezetési stílussal sok balesetet okozunk. Ezeknek óriási a gazdasági kihatásuk.

A bűnözésnek okai és feltételei vannak, mind makro-, mind mikroszinten. Makroszintű ok pl: a társadalmi környezet állapota, az igazságosság, a fejlettség, az ellátottság helyzete. Külön bizonyítás nélkül is belátható: nem mindegy, hogy ki, mikor és hova születik. A mikrokörnyezetbe tartozó oksági körülmény az egyes ember jellemét meghatározó tényezőkből (a család, az iskola, a munkahely és a baráti kapcsolatok) képezhető. A megelőzés nyilván akkor elsődleges jellegű, ha az előbb említett oksági szférákban tudunk változtatni. Másodlagos megelőzésnek nevezzük a felelősségre vonást, a felderítést, a rendőri kényszerítőeszközök és a helyzeti jellegű prevenció lehetőségeit. Ezek nem alkalmasak mély társadalmi problémák megoldására, ezért is másodlagosak. Az azonban tény, hogy a megelőzés szempontjából nem mindegy, kiderül-e ki a tettes, mit kap érte. A helyzeti jellegű prevenció két csoportra bontható. Az egyik ilyen az elkövetést kiváltó szituációk, alkalmak csökkentése (pl: tárgyak megerősítése, a hozzáférés megnehezítése, körültekintő pénzszállítás stb.). A másik az elfogás kockázatának növelése. Ez utóbbiba tartozik pl: a vagyonvédelmi tevékenység, a közterületi járőrözés, a polgárőri tevékenység, tehát a különböző felügyeleti formák.

Az eddigiekből kitűnik, hogy a bűnmegelőzés egy nagy feladathalmaz, melyből minden szervnek teljesítenie kell a maga részét. A rendőrség ebben szakszerű felderítéssel, elfogással és szignalizációkkal, propagandával vehet részt. Különös súlyt kell fektetni a bűnözés utánpótlási bázisaira, a gyermek- és fiatalkorúakra, a halmozottan hátrányos helyzetűekre és az alvilágra (visszaesőkre). Igen fontos, hogy a saját feladatát mindenki végezze el tisztességesen. Semmilyen társadalmasítási jelszóval és hurrával nem szabad elkendőzni az állami szervek tevékenységének hiányosságait. Ugyanakkor a társadalom aktív energiáit fel kell használni a közös célok érdekében.

Az elmúlt időszakban sikerült elérni, hogy a rendőrség politikailag semleges szervezetté váljon, amely a szabadságot nem korlátozza, hanem biztosítja a törvénytisztelő állampolgárok számára. Rendőrségünk nem konfrontálódik, hanem együttműködik a lakossággal. Óriási lépést tettünk előre a törvényességben is, hiszen a Parlament elfogadta a kétharmados 1994. évi XXXIV. tv.-t. Ez határozza meg, hogy a rendőrség az állampolgárok alapvető jogaiba milyen módon avatkozhat be. Gyakorlatilag végre mindenki nyílt szabályból tudhatja, hogy mire számíthat és mik a garanciális elemek.

Óriásit léptünk előre a rendőrképzésben. Ma már a rendőrnek érettségivel kell rendelkeznie és csak úgy intézkedhet, ha két évig tartó szakképzés keretében államilag elfogadott szakérettségit tesz. Ez a későbbiekben fogja a kedvező hatását egyre inkább éreztetni.

Nagyok a tartalékaink még a szervezet korszerűsítésében. Egységes, összen-

dőri szemléletű és megjelenésű, decentralizált, átfedésmentes, az automatikus belső koordinációt biztosító felépítésre van szükség, áttekinthető belső szabályozással, egységes információbázissal, egyértelmű felelősségi körökkel, hatáskörrel, csökkentett bürokráciával, kétirányú belső kommunikációval. Nagy kihívás a lakosságbarát eredménymérési és szakmai ösztönzési rendszer megteremtése. Igen fontos a profiltiszta feladatokra épülő, normatív alapú rendőri erő- és eszközelosztás. Új és korszerű, menedzszerszemléletű felfogásra van szükség a vezetésben.

Ha röviden össze akarjuk foglalni a rendőrség és az önkormányzat közötti kapcsolatrendszer, akkor megállapíthatjuk, hogy annak négy pillére van: *a véleményezés, a kezdeményezés, az együttműködés és a támogatás.*

A véleményezés alatt érjük pl: egy helyi rendőri szerv létrehozását, illetékességi területének megállapítását, kapitány, őrsparancsnok, körzeti megbízott kinevezését, az éves munkáról szóló beszámolót. Az önkormányzat tehát itt észrevételez, közvetít, visszacsatol. Egy aktív önkormányzat nyilván nemcsak véleményez, hanem kezdeményez is. Az érdekfeltáró laikus testület a végrehajtást a szakmai rendőri szervre bízta. Lehet ez bizonyos terület vagy időszak, fokozottabb közterületi ellenőrzés, rendezvénybiztosítás vagy egyéb kérdés. Az együttműködést az élet kényszeríti ki, elég ha utalok a bűnmegelőzés nevelési, szociális, településfejlesztési aspektusaira, a kölcsönös adatszolgáltatásra, a közlekedésszervezésre, a szabálysértési munkára, a talált tárgyakkal kapcsolatos eljárásra, a környezetkárosításokra, a hivatalos eljárásokban történő segítségnyújtásokra, az egészségügyi ellátásra, a térinformatikai fejlesztésekre, a riasztás-mentés feladataira vagy a vendéglátó-ipari egységek közös ellenőrzésére. A támogatás lehet erkölcsi vagy anyagi jellegű. Erkölcsi értékű egy pozitív nyilatkozat rendőri fellépés után, de ilyen a címer és a zászlóhasználat is. Anyagi téren az önkormányzatok főként alapítványokon keresztül segítenek, illetve lakásokat, épületeket, irodákat, technikai eszközöket biztosítanak, néhol rendőrök bérét fedezik ideiglenesen, illetve kiegészítő juttatást adnak. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv. III. fejezet 8—10. paragrafusa, ha nem is ilyen markáns csoportosításban de a fentieket tartalmazza kellő jogi nyelvezettel.

Talán külön említést érdemel még az ún. bűnmegelőzési és közbiztonsági bizottság. Helyet kaphat a bizottságban az önkormányzat, a bíró, az ügyész, a közlekedésben érintett „út, gép, ember” feltételt biztosító szervezet, a kereskedelmi ellenőrző szerv, a polgárőrség, a sportegyesület, a nevelési intézmény, illetve a helyileg fontos intézmények és vállalatok. A bizottság lényege az, hogy az egységes és osztatlan valóságról a sajátos szempontjai szerint megszerzett ismereteit mindenki átadja a többieknek, és ennek hatására a résztvevők a felelősségi körükben mindent koordináltan megtesznek a közös célért. Tehát célokat, súlypontokat határoznak meg, állást foglalnak és az eredményeket elemzik. Összegzésként azt lehet mondani, hogy nemcsak a rendőrségre, hanem a teljes tevékenységre igaz: *globálisan kell gondolkodni, de lokálisan cselekedni!*

Nádor István

Milyen a magyar közlekedési morál?

Sokan kételkednek abba, hogy a jelenlegi helyzetben javítható-e a közbiztonság, a rendőrség létszámának többszörözésével. Hogy a szakképzett rendőrök közúton tartózkodó csoportjainak sűrűsége és gyakorisága milyen eredményeket hozhat, azt az ország gerincén — Csongrád—Bács-Kiskun—Pest megye útjain — végzett háromnapos fokozott közúti ellenőrzés tanúsítja.

Az említett területet a szakemberek a közlekedésbiztonság szempontjából nemrég válságövezetté nyilvánították. A napi, a havi és az éves baleseti statisztikák ezt alá is támasztják, ugyanakkor megállapítható, hogy a forgalom egyszerűen kinőtte az úthálózatot. A három megye rendőr-főkapitányságainak összefogása és közös akciója azonban a közlekedők kultúrájának erkölcsi hiányosságait is feltárta.

A szervezők elgondolása az volt, hogy más-más napon tartsanak a megyék fokozott ellenőrzést a közterületen, ám a fogadó megye szakemberein kívül 50—50 főt biztosít a közutakra a másik két megye főkapitánysága is. Így egyszerre annyi rendőr lehet egy-egy megye útjain, amennyi szolgálatba állítására ma nem lenne lehetőség sehol.

Csongrád megyében az eredmények meghaladják a várakozást. Több mint 209 rendőr és segítő vett részt 97 járművel a végrehajtásban. A nyolc óra alatt 7000 közúti járművet vizsgáltak meg, ezek több mint felénél intézkedniük kellett. Nem alaptalan tehát a megállapítás: hazánk keleti és nyugati felének találkozásánál a szabálysértők aránya magasabb még a hazai átlagnál is. Adódik ez a helyi lakosság viszonylag alacsonyabb iskolai végzettségéből (51% csak általános iskolai végzettséggel rendelkezik, illetve ezen belül sokaknak csak a 4—7. osztály elvégzéséről van minősítésük). Az általános műveltség a közlekedési kultúrát is meghatározza.

Szabálysértési feljelentés 313 esetben történt, tehát feketenapjuk volt a jogosítvány vagy forgalmi engedély nélkül indulóknak, a lopott kocsival Jugoszlávia felé menekülőeknek.

Figyelemre méltó változás, hogy a közismerten alkoholkedvelő lakosság körében az alaposan felkészült rendőrök 800 szondát fuvattak meg, ám csupán 8 vezetőről állapították meg, hogy alkoholt fogyasztott. 131-en józanon léptek a gázpedálra úgy, hogy a kocsi sebessége meghaladta a 100 kilométert és a lakott területeken sem lassítottak 70—80 km/óra alá. Helyszíni bírságot 1402 főre vetettek ki 1663 400 forint értékben.

Hódmezővásárhelyen három Pest megyei és egy helyi rendőr besurranó tolvajt ért tetten. Két kecskeméti és két szegedi rendőr — az eligazítás során kapott információ alapján — betöréses lopás elkövetőit állította elő.

Már javában folyt az akció, amikor bejelentés érkezett arról, hogy egy nagy értékű személygépkocsit 10 perce loptak el Szeged belvárosából... Minden járőrközi hallotta, miről van szó. Fél órával a gépjárműlopás után feltartóztatták a 2 milliót érő kocsiban kényelmesen elterpeszkedő tolvajt.

Bács-Kiskun megyében a 8 órai ellenőrzés során 24 ittas járművezetőt találtak. Közülük többen tilos jelzésen haladtak át, biztonsági övet nem használtak, a világítást nem kapcsolták be és amikor felálltak a volán mellől, lehelletük sem volt ép-

pen tátralomnici. A legnagyobb magyar megyében 296 rendőr és 43 segítő vett részt a baleset-megelőzési munkában, 103 járművel. Ha valaki utána számol, rájön (amire a rendőri vezetők már korábban utaltak): a túl nagy akció nem lehet a jövő útja. Sok pénzbe kerül, és már csak emiatt sem ismételhető rendszeresen. Sokkal inkább ajánlott a megyehatárok menti kapitányságok szakmai kapcsolatának kiépítése, a szomszédos területek, az egyes közúti szakaszok átfedő ellenőrzése — állapították meg a három főkapitányság közlekedési osztályának vezetői azon a közös sajtóértekezleten, amit a tapasztalatokról tartottak.

A közlekedési erkölcs tovább lazulását jelzi, hogy egyre többen merészkednek a közútra járművükkel vezetői engedély nélkül. Csupán egyetlen akció során Bács-Kiskun megyében 42 állampolgárt találtak a volán mellett jogosítvány nélkül. Nem anyagi okok miatt nem tudják megszerezni a vezetői engedélyt — elsősorban pszichológiai, iskolai végzettségbeli okokra hivatkoznak —, illetve a rendőrség bevonta korábbi jogosítványukat. Túl drága az utánpótlás, az új vezetői engedély megszerzése, sokkal olcsóbbnak találják egyesek, ha jogosítvány nélkül ülnek kocsiba. Ebben az esetben ugyanis csak szabálysértésért vonható felelősségre.

A rendőrség magatartását jellemzi, hogy a szabálysértőket, a kisebb vétségek elkövetőit ezen a napon 800 alkalommal csupán figyelmeztették a szabályok betartására.

Pest megyében került sor a közös akcióorozat befejezésére. A korábbi tapasztalatok alapján maguk a rendőrök is kíváncsiak voltak, hogy a gyorsajtóknál is veszélyesebb engedély nélkül vezetők közül hányan akadnak fenn a járőrök hálóján. A 8 óra alatt 30 ilyen személyt állítottak fel a volán mellől. Nagyobb részük azt állította, hogy otthon felejtette jogosítványát, az intézkedő rendőrök azonban fél percen belül ellenőrizni tudták a számítógépközponton keresztül az állítások valóságtartalmát.

Huszonkét állampolgár ittasan vezetett. A nagy sebesség elérése az új és a használt nyugati kocsikkal nem bravúr. Megállni nehéz velük! Mégis 45 esetben kattant a fényképezőgép és fizettek helyszíni bírságot azok, akik csak mások számára tartják kötelező érvényűnek az előírásokat. A közúti ellenőrök 6 országgyűlési képviselőt is szabálytalanságon értek. A felvételek tanúsága szerint záróvonalat léptek át, a megengedettnél jóval nagyobb sebességgel haladtak és szabálytalanul előztek. Az összesítésnél derült ki, hogy két országgyűlési képviselőről van szó, akik sorozatosan haladtak el a főváros környékén a rendőrök ellenőrzési pontjai előtt. Az elmúlt évek politikacsínálójának közlekedési balesetsorozatai ismeretében elgondolkodtató: a képviselői mentelmi jog érvényességét nem kellene-e szűkíteni, hogy a közlekedési szabálysértések, helyszíni bírságok kiszabásától ne óvja meg a honatyákat és honatyákat.

Három lopott gépkocsi is előkerült és a három megye rendőrei 15 esetben értek tetten bűnelkövetőket. Annak ellenére, hogy a helyszíni bírság meghaladta a 2 millió forintot, az akció bekerülési költségét természetesen nem fedezi ennek többszöröse sem.

A magyar közlekedési erkölcs sokkal kialakulatlanabb, mint Európa legtöbb országában. A gyorsajtás elő-előfordul a határainkon túl is, de a jogosítvány nélküli, valamint alkoholos állapotban való vezetés ilyen arányban elképzelhetetlen. A nemrég vendégségben nálunk járt holland rendőrök véleménye szerint tudatos szabálysértést követ el az állampolgár, ha jogosítvány nélkül vagy ittasan ül volánhoz, ezért a jelenleginél súlyosabb mértékű lehetne a szankcionálás.

A három megye vezetői a közös sajtótájékoztatón azt is elmondták, hogy ezentúl a megyehatáron is hajtának végre közös akciókat a szomszédos rendőrkapitányságok, így a kevésbé ellenőrzött perifériák megszűnhetnek. A balesetek megelőzésében minden segítő, partner jelentkezését szívesen fogadják, ám az óvodák, az iskolák mainál lényegesen szakszerűbb baleset-megelőzési oktatása nem pótolható az ifjúság körében semmivel. A rendőrség és a helyi társadalom kapcsolatrendszerének kiépítése csak a rendőrkapitányságokon, őrsökön és más szolgálati helyeken lehetséges.

A megyék közös nagy akciói csak jelzésértékű eredményeket produkálhatnak. Ezek a jelzések ma még senkit nem vidítanak fel egyik gerincmegyében sem a Dunán—Tisza táján. Közlekedési válságövezetben élünk.

Rendkívül veszélyes, ha nem a legveszélyesebb útszakasz az E 5-ös autópályacsonk végétől a Kecskemétiig vezető autótút. Amíg a közlekedők szakmai tudása, erkölcsi tartása és felelősségérzete nem változik Magyarországon, addig csupán ez a tény a keményvalutát hozó külföldieket távol tarthatja a magyarországi utazástól, turizmustól. Magunk leszünk tehát saját kárunk okozói!

A Kiss Károly Hadtudományi Klub őszi rendezvényeiről

Szakmai-tudományos önbizalmunk erősítésével zártuk éves munkánk őszi időszakát, amit a vitafórumjelleg erősítése is fémjelzett.

Szeptemberben mindannyiunkat érdeklően került bemutatásra a Katonai Iroda helye, szerepe, működési rendje. *Dr. Pick Róbert vezérőrnagy* — alapító klubtársunk — ismertette számunkra a főhadsegédi szolgálat múltját, amelynek első szervezete II. Rákóczi Ferenc igénye szerint került kialakításra. A továbbiakban tájékoztatást kaptunk a Katonai Iroda megalakításának előzményeiről, a feladatokról, a működés rendjéről, valamint a honvédelem-közigazgatással összefüggő tevékenységekről.

Októberi rendezvényünkön élénk vitát indított *dr. Nagy Pál ezredes* bevezető előadása az elektronikai harc újszerű kérdéseiről, a jövő lehetőségeiről, mivel a témakörrel összefüggő minden korszerűsítés kiemelten szervezet- és pénzigényes. A vitázók véleménye megegyezett abban, hogy az elektronikai eszközrendszer nemzeti és szövetségi kompatibilitása szükségyszerűség.

A novemberben megtartott rendezvényünk látogatottsága kiemelkedően magas volt, hiszen tagságunkat, de az érdeklődőket is személyesen érintette a *dr. Svéd László o. ve-*

zérőrnagy által megtartott ismertetés a honvédegségügy helyzetéről, feladatairól. Az összefüggések, lehetőségek — korlátok — megvilágítását jól segítették a kivetített táblázatok, ábrák a gyógyítóintézeti rendszerünk jellemzőiről, tevékenységeiről.

A decemberi vitafórumon *dr. Czékus János ezredes* részletesen ismertette a doktori képzés korábbi és jelenlegi helyzetét, a jövőbeni követelményeket. A jobbitó szándékú vita során körvonalazódott a korábbi tudományos továbbképzési formában 1997-ig felkészülők problémája, nevezetesen, hogy eredményes védésük ellenére az oklevél már nem lesz érvényes, hiszen akkor már TMB sem lesz — a tudományos pótlék kifizetése, az archiválás módja további pontosításokat igényel. A tájékoztatás alapján valószínűsíthető, hogy 1995-ben az új doktori szabályzat szellemében beindul az új rendszerű tudományos továbbképzés a ZMKA bázisán.

December ünnepi eseménye a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán volt, amikor 16-án a Hadtudományi Klub nevében a kollégiumi névadó Kiss Károly honvéd ezredes emléktáblájánál az avató ünnepség részeként kószorú elhelyezésére is sor került.

V. V.

Molnár Károly

Az erkölcsi-fegyelmi helyzet és megítélésének nehézségei

A szerző több éven át foglalkozott a hadsereg erkölcsi-fegyelmi helyzetének elemzésével, számos szolgálati jellegű dokumentum és tudományos igényű írás foglalja össze ez irányú munkásságát. E cikkben értékeli, hogy a sajtó, a szakemberek és az erre hivatott különböző fórumok milyen mélységben foglalkoznak a hadsereg erkölcsi-fegyelmi helyzetével kapcsolatos kérdésekkel és melyekre nem keresnek választ. A modernizáció, a haderőreform új minőséget követel e területen is, a honvédség szellemi arculatának megváltozását, a belső szellemi-erkölcsi erő mozgósítása útján.

A fegyelemsértés fogalomkörbe sorolt, másként deviáns viselkedésformáknak is nevezett történések, jelenségek amellett, hogy minőségüket és mennyiségüket tekintve a hadsereg, a csapatok életében, tevékenységében a harckészültséget, a működőképességet nagymértékben befolyásoló, kiemelkedő jelentőségű mutatók, a szélesebb közvéleményben is az érdeklődés középpontjában állnak. A katonai szektor a korábbiaknál sokkal nagyobb mérvű nyitottsága jóvoltából — és nem utolsósorban a sajtó, a média hírérségének, nemritkán szenzációhajhászásának is betudhatóan — néhány éve egyre több, e témakörbe vágó információ kerül nyilvánosságra.

Ezek az információk zömmel negatívak, szinte kizárólag az élet árnyoldalait mutatják, hírértékük éppen abban rejlik, hogy súlyos konfliktusokról és tragikus következményeiről tudósítanak: fegyveres szökésekről, durvaságokról, az előjárók és az alárendeltek konfliktusairól, ember-

életet követelő balesetekről, öngyilkosságokról stb. közölnek híreket, többnyire rövid beszámolókat. Szinte mindig egyedi, kiragadott és „hírértékű” esetek ezek. Ami részint érthető és elfogadható: az okok, a körülmények, a szélesebb és mélyebb összefüggések, a tendenciák elemzése és bemutatása még a lehetséges szűk sávban is idegen a napi hírközlésre szorító sajtó műfajától. Így aztán nem jelentéktelen a veszély, hogy a valóságosnál kedvezőtlenebb kép alakul ki a katonákról, a hadseregről a polgári lakosság körében. Könnyen belátható, hogy ez árt a honvédség presztízsének, zavarja és aláássa a honvédség, a katonai vezetés iránti bizalmat. A kétségbeesés, a reménytelenség, a pesszimizmus érzetét és képzetét keltheti nemcsak a kívülálló polgári lakosságban, hanem az alsó és a középszintű katonai vezetőkben is. Mindazokban, akiknek nincs módja és lehetősége a folyamatok és a tendenciák áttekintésére, megismerésére és értékelésére.

Feltehetően ennek ellensúlyozására kezd kialakulni az a gyakorlat, hogy a katonai lapok és folyóiratok — ha nem sűrűbben, évenként legalább egyszer — átfogó tájékoztató írást jelentetnek meg a problémakörben, ahogy ez tavaly és ebben az évben is megtörtént.¹ A kezdeményezést, a reális tárgy- és szakszerű tájékoztatásra való törekvést csak elismerni és üdvözlölni lehet. A vele kapcsolatos fenntartások, kritikai észrevételek, javaslatok ezután következhetnek. Ugyanis mint mindent, ezt is lehetne jobban, alaposabban, szakszerűbben végezni elsősorban a szerzők, másrészt a lapok és folyóiratok szerkesztőségei lehetőségeinek jobb kihasználásával.

Írásomban mindenekelőtt a legutóbb közölt cikk kapcsán teszem meg észrevételeimet, persze utalva a korábbiakra is, mint olyasvalaki, aki annak idején, közel két évtizeden keresztül — egyrészt hivatalból, szolgálati és munkaköri köteleességként, részint tudományos érdeklődésétől indítatva — maga is a műfaj művelője volt.

Elsőként látszólag egyszerűnek tűnő fogyatéknak és hiányérzetemnek adok hangot. Azt még csak csak belátom, hogy az átfogó igényű elemzések nagyon sok fontos részletre nem tudnak kitérni, már csak feltehetően a szerkesztőségek által meghatározott terjedelmi korlátok miatt sem. Azt azonban nem tudom elfogadni, hogy ilyen súlyú problémakör közlési terjedelmét korlátozzák, miközben a folyóirat havonta mellékletet ad közre nem is mindig azonos jelentőségű és súlyú témakörben. Azt pedig végképp nem tudom hova tenni, hogy a részproblémák kifejtésében, megvitatásában miért nem vállalnak nagyobb szerepet a szakemberek: a szociológusok, a pszichológusok, a jogászok, valamint az etika művelői és oktatói, akik ma már

ugyancsak szép számban tevékenykednek a katonai tanintézetekben. Mintha „menekülnének” a konkrét és feszítő gondok és problémák vizsgálata és publikálása elől.

E szerzői kör írásainak, publicisztikáinak zöme egyfelől a felszín sűrűlő közvélemény-kutatások és a hozzájuk hasonló, ugyancsak a szorosabban vett erkölcsi-fegyelmi problémáktól távol eső kérdőíves felmérésekre adott válaszok adatainak megszámlálására, a számokkal való játszadozásra szorítkozik, másfelől a különféle, döntően nyugati szociológiai és pszichológiai elméletek és nézetek ismeretterjesztő szintű értelmezésére. Teszik ezt annak ellenére, hogy ez az adaptációs kísérlet évtizedekkel ezelőtt már megtörtént. Bizonyára azt gondolják: „a ma született gyermeknek minden új”. Ebben van valami, csak hát a „felöltöttekre” is tekintettel kell lenniük, meg arra is, hogy ezt az ismeretterjesztő feladatot a tanintézeti oktatásban, útmutató segédletekben kellene megoldani. Ám ha megoldják, felesleges ismételni a publicisztikákban, erre pazarolni a szűkös kereteket a lapokban és folyóiratokban. Egyébként is a tanintézeti jegyzet és előadás nem téveszthető össze a publicisztikával. Legalábbis a szerkesztőnek nem szabadna összetévesztenie, ezek teljesen különböző fajok.

Vegyünk még egy példát az elvont és öncélú elméletieskedésekre és a problémák melletti „elbeszélésre”. 1993 októberében tudományosnak nevezett konferenciát tartottak „Elméleti és szervezési támpontok feltárása a katonai vezetői felkészítés hatékonyságának növeléséhez” címmel.² A konferencián, ahol terjedősen szóltak az évszázad szinte valamennyi idetartozó elméletéről és szerzőjéről, a humán erőforrásokról, a háborús és a békevezetés közötti különbségekről, a vezetői tevékenység informati-

kai támogatásáról stb., szinte egyáltalán nem érintették sem a főreferátumban, sem a korreferátumokban és a hozzászólásokban az előjárók és az alárendeltek konfliktusainak, viszonyainak mibenlétét, az ebben a viszonyrendszerben szaporodó súlyos konfliktusok, bűncselekmények, fegyelemsértések problematikáját, amelyek a hivatkozott két átfogó elemzés, illetve cikk szerint egyre szaporodnak és súlyosbodnak.

Noha aligha lehet vitás — a valamennyire is művelt katonai környezetben semmiképp —, hogy a katonai vezetés, parancsnoklás lényegét kifejezetten katonai sajátosságban, a függelmi viszonyokban lehet döntően megragadni. Ki-kí mondja, írja a magáét, a katonák egy-egy csoportja — függően beosztásától és munkakörétől — egészen más-más érzékkel mást lát saját világából. Kérdés: a honvédség amúgy meglehetősen véges szellemi energiáit miért nem lehet jobban koncentrálni? Vajon kire, kikre hárul a feladat, hogy katonai világunk végletes szétदारabolása elé gátakat építsenek, megakadályozva a szellemi erők teljes szétforgácsolódását.

Az előzőeknél némileg bonyolultabb, munkaigényesebb a tendenciák reális megítéléséhez történő hozzájárulás, mert — mint mondtam — a napi hírközlés esetlegességeinek ellensúlyozása az átfogó és tudományos elemzésekre, vizsgálatokra hárul. Ehhez több módszer is rendelkezésre áll. Az egyik a statisztikai idősorok hosszabb intervallumban való bemutatása. Egy vagy egy-két év számszaki mutatóinak kiragadása vajmi keveset árulkodik ugyanis a tendenciákról, minthogy az ingadozások évenként nagyon jelentősek és ennyiben megtevesztők is lehetnek. Ugyanúgy táplálhatják a hurráoptimizmust, mint a pesszimizmust, a kilátástalanság szemléletét. Sőt az is előfordult, hogy míg az egyik mutató romlik az adott évben, a másikban

szembetűnő javulást észlelhetünk. Szintézisük kialakítása valóban nem könnyű feladat. Az utóbbi évben pl. (miként az a cikkből kiderül) szaporodtak a katonai bűncselekmények, de jelentősen mérsékldött a rendkívüli halálesetek száma. Amíg 1992-ben 62 katona (83,7 százalékszázalék) vesztette életét balesetek, öngyilkosságok és bűncselekmények következtében, addig 1993-ban jóval kevesebb (41 fő, 55,1 százalékszázalék).³ Az előző arány lényegében megegyezik a 80-as évtized magasnak mondható átlagával (84,1 százalékszázalék), az utóbbi viszont annál jóval kedvezőbb, melyhez hasonlóan alacsony arányt még sohasem regisztráltunk hadseregünk környezetében, legalábbis a 60-as évek közepe óta nem. Valószínűleg előtte sem.

A pontos mértékek és értékek kifejezésének másik eszköze: ha nemcsak az abszolút számokat említjük, hanem az arányokat (százalék, ezrelék, százezrelék) is jelezzük, hiszen mostanában a honvédség létszáma összességében és állománycsoportonként is időről időre jelentősen módosult, csökkent, ami a következő években is folytatódik. Nyilvánvalóan nem mindegy, hány katona közül kerül ki ugyanannyi elkövető, illetve rendkívüli haláleset. Sajnálatos és a reális megítélést akadályozza, hogy az átfogó elemzések, cikkek egyike sem tesz eleget ennek a követelménynek, többnyire csak az abszolút számokat közli, azt is csak egy-két évre vonatkozóan és csupán az elkövetők és a bűncselekmények, fegyelemsértések százalékos csökkenését vagy emelkedését jelzik. Ezért aztán nem tudhatjuk, hogy cselekménytípusonként és állománycsoportonként voltaképpen milyen tendenciák érvényesülnek, hogyan alakult az elkövetők és a jogerősen elítéltek aránya. Nem, mert elmulasztják a viszonyítást a megelőző több év, évtized azonos mutatóihoz. Nem biz-

tosítják a távlatos áttekintést, nem teszik lehetővé biztos ítéletek megalkotását, ami által az előrelátást is korlátozzák. Nem tudhatjuk, honnan hova, merre tartunk, fogalmunk sem lehet arról, van-e romlás vagy javulás a tendenciákban.

Harmadik eszközként az összehasonlítások egy további formáját emlitem. Nem elég azt ismernünk, hogy a katonák katonákra vonatkozó mutatók arányai hosszabb távon, sok éven keresztül hogyan viszonyulnak egymáshoz, az is fontos mércéje a megítélésnek, hogy ezek az arányok az adott időszakban hogyan viszonyulnak a megfelelő korú és nemű polgári lakossághoz, más fegyveres testületek, mi több, más hadseregek azonos mutatóihoz. Mielőtt ítélnünk, mérnünk kell! S bár a viselkedés- és magatartásformák mérése összetettebb feladat, mint a súly, a hosszúság vagy az idő mérése, végül is közelítő pontossággal megoldható. Mostanában divat a szakszerűségről beszélni, s pusztán erről van szó. S nem valami bűvészkedésről. Meg arról, hogy a tévedéseket, a voluntarizmust csak ez-úton-módon vagyunk képesek ha nem is megszüntetni, de valamelyest korlátozni. Olyan fontos kérdésekben, mint a hadsereg erkölcsi-fegyelmi helyzete, nem hagyatkozhatunk benyomásinkra, élményeinkre és a kiragadott példákra sem.

Nem táplálhatunk illúziókat, utópiákat sem kergethetünk: deviáns viselkedésformák mindig előfordultak, s ezután sem lesz másként. Pusztán az a kérdés, milyen arányban következnek be, kik, miért követik el őket, meg hogy feltűnnek-e új típusok és ez idáig ismeretlen indítékok. A változások észlelésére kell tehát a figyelmet összpontosítani, amelyek mostanában nagyszámúak, mélyrehatóak, gyorsak és váratlanok. Eleve felkészülni valamennyi kivédésére, megelőzésére nemcsak gyakorlatilag, hanem jórészt elméletileg

is megoldhatatlan feladat. Már az sem kis teljesítmény, ha az elemzők nem nagy késéssel tudják a módosulásokat jelezni, érzékelni.

Felmerül még egy-egy viselkedésforma teljes körű ismertetésének az igénye. Ha már a szerző említést tesz a fegyelmileg eltávolított tisztek számáról, szólnia kellett volna a zászlósokról és a tiszthelyettesekről is. Hiszen a fegyelmi lemorzsolódás mindig az utóbbiak körében volt nagyobb arányú. Az is több teret és figyelmet érdemelt volna, hogy miért „növekedett a különböző szenvedélybetegségek és egyéb mentálhigiénés ok miatt az egészségügyi intézetekben kezelt tisztek száma”. Hány főről van szó, és milyen szenvedélybetegségekről? Alkoholistákról, néhan drógosokról és egyáltalán érdemes-e őket kezelni, nem volna-e célszerű, ha rövid úton megválna tőlük a hadsereg? Óvakodni kéne attól, hogy az alegységeknél mutatkozó nagy — 30—40 százalékos — tiszt- és tiszthelyettesi hiányok miatt elvtelen engedményeket téve, a deviánsok, a pszichikailag és idegileg kiegyensúlyozatlan tisztek és tiszthelyettesek ismételten felhalmozódjanak a csapatoknál. Nem is távoli katonamúltunkban erre is találunk példát. A katonai vezetés hajlamos keseregni az alacsony presztízs és a pálya gyenge vonzereje miatt, elfeledkezve arról, hogy a deviánsok megtűrésével maga is sokat árt annak.

Azt sem értem, ha már őszintén szól a szerző az öngyilkosok számáról, miért nem értelmezi az öngyilkossági kísérleteket, miért nem közli számukat és arányukat. Megállapítja ugyan, hogy „nincs javulás, továbbra is magas az öngyilkossági kísérletek száma”, de hogy mennyi, milyen arányú, kik az elkövetők, s mit kezdenek velük, minderről semmit sem közöl velünk. Vélem: csak úgy, mint korábban, kevés kivétellel sor katonák az elkövetők, akiknek zömét to-

vábbra is alkalmatlannak minősítik és leszerelik különféle pszichiátriai kórkormák diagnosztizálását követően. Persze ez csak találgatás, ám nem járhatunk messze az igazságtól, ha más forrásokból tudjuk, hogy évenként változatlanul közel 4000 sorkatonát minősítenek alkalmatlanná, egyre nagyobb hányadukat pszichiátriai fogyatékoságok miatt. (Nemrégiben arról tájékoztattak, hogy ez évben már minden sorkötelest pszichológiai alkalmassági vizsgálatnak vetnek alá, ettől remélik, hogy jövőre a leszerelések száma jelentősen mérséklődni fog. Várjunk és reméljünk...)

Amikor a mennyiségi mutatók időben, valamint a szűkebb és tágabb katonai és társadalmi térben történő összehasonlításának szükségességét hangsúlyozzuk, elfogadom az ellenvetést: bár igaz, hogy a mennyiség átszaphat minőségbe, de minden minőség nem redukálható az „átsapásra”. Meg az a kifogás is helytálló, hogy az alegységek, az ezredek és a dandárok helyzetének, állapotának jellemzésénél, minősítésénél a nagy számok törvénye a súlyosabb devianciák vonatkozásában nem alkalmazható. Nem, mert az alegységek, csapatok többségénél éveken keresztül nem történik öngyilkosság, halálos baleset, súlyosabb bűncselekmény stb. Az *azonban* — gondolom — *elfogadható, hogy a főbb arányok, a tendenciák ismerete a csapatoknak is nyújt bizonyos támpontokat saját helyzetük megítéléséhez, s ami fontosabb: ráirányítja a figyelmüket az általában ható és létező gondokra, problémákra. Felhívja figyelmüket a védekezésre, a megelőzésre.*

Azon sem vitatkoznék, hogy vannak a katonai együttélésnek, a hadsereg erkölcsi-fegyelmi helyzetének olyan értékmérői, olyan esetei és jelenségei, amelyek *kis számban vagy egyedi mivoltukban is minőséget képviselnek.* Ilyenek

például az emberi kapcsolatokban, a függelmi viszonyokban előforduló *súlyos és durva konfliktusok, a szökések, a súlyos balesetek stb. De ide sorolhatók a hivatásos katonák, elsősorban a tisztek erkölcsi-fegyelmi magatartásának indikátorai, súlyos, egyedi esetei is.* A civil közvélemény, a sajtó is erre a legérzékenyebb. Elég itt utalni a korrupciós színezetű és más anyagi természetű visszaélésekre, amelyekre a hivatkozott elemzések a kelletténél és a szükségesnél is kevesebb figyelmet és teret fordítanak. A fentebb, más összefüggésben emlegetett szakemberek sem igen tudnak hozzájuk közel férközni, inkább „előremenekülnek”, a modernizációt fessegetik, többnyire meglehetősen homályosan és általánosan körülírva, pedig illelne tudni: az *erkölcsi-fegyelmi állapot tekintetében nem lehet „túlélésre” hagyatkozni.*

Ezen a területen időről időre szembesülni kell a problémákkal, keresni kell a megoldásokat. Mégpedig kinek-kinek a rendelkezésre álló eszközökkel. Itt a tennivalókat, a „fejlesztést” nem lehet akár csak a közeli jövőbe sem átutalni.

Nemcsak a mutatókra, az arányokra vonatkozó katonai és polgári összehasonlításokat nem nélkülözhetjük, de a *jelenről és a jövőről szóló ítéletek, prognózisok összevetése sem érdektelen.* Enélkül túlzónak tűnhetnek jelzőink. Például az olyanok, amelyek az átfogó elemzésekben is olvashatóak, s amelyek aggasztónak, nyugtalanítónak ítélnék bizonyos tendenciákat és jelenségeket. A civilek azonban ennél tovább mennek. A kriminológiai és kriminalisztikai szakember szerint *„A szabadsággal együttjár e kellemtelenség (a bűnözés), amelyben a legfontosabb, hogy meg kell tanulni együtt élni a bűnözéssel”.* Ez a szlogen visszhangszerűen ismétlődik. Kollégája még hozzáteszi: *„A bűnözés folyamatosan növekedik és egyre kiszolgáltatottabbak vagyunk emiatt.”* Az

ORFK vezetője pedig úgy ítéli meg, „hogy az európai szintű fejlődés, az annak megfelelő gazdaság kialakítása európai átlagnak megfelelő bűnözést is von maga után. Amire ez bekövetkezik, addigra kellően felkészült és felszerelt rendőrséggel kell rendelkeznie Magyarországnak, különben a gyenge láncszemet megtalálják a bűnözők.”

A legfőbb ügyész riasztó bűnözési hullámot emleget és aggasztónak tartja, „hogy amíg a felnőttkorú bűnelkövetők száma az elmúlt tíz évben körülbelül 50 százalékkal növekedett, addig a fiatalok esetében a növekedés elérte a 83 százalékot. Jelentősen nőtt a gyermekkorú elkövetők száma is.” A néhány hónapos amerikai tanulmányútról hazatért szabadelvű honatya talán megnyugtatósnak szánja mondandóját, avagy riogatni akar — ki tudja? —, amikor nyilatkozatában azt állítja: „Az amerikaiak fel vannak készítve, hogy együtt éljenek a bűnözéssel”. Úgy látszik, mi még nem eléggé, ezért tanácsolja: „Magyarországnak fel kell készülnie a bűnözés olyan jelenségeire, amik eddig ismeretlenek voltak.”

Önként adódik a kérdés: *hogyan tud mindezzel együtt élni a hadsereg? S ha nem tud vagy nem akar, akkor mit tud tenni kivédésére?* Láthatjuk: a távlatok nem sok jóval kecsegtetnek. A jóslásokból azt olvashatjuk ki, hogy a bűnözés és más devianciák növekedése irreverzibilis folyamat, amit rövid távon nemhogy visszafordítani, de még megfékezni, megállítani sincsenek esélyeink. *Logikus és szükségszerű, hogy a katonai vezetés nem törődik bele a káros folyamatok sorsszerűségébe, kivédhetlenségükbe. Velük nem számolni azonban több, mint bűn, hiba lenne.* Ilyenkor szokták mondani: helyzet van, cselekvéskényszer! — amit elodázni nem lehet. Alkalom és eszköz is adódik, kínálkozik a cselekvések számbavételére.

Napirenden van a *válságkezelési terv és a haderőreform* kidolgozása. Gondolom, ezek nem korlátozódnak a struktúra, a létszám és a szervezetek korrekcióira és más hasonló problémák megoldására. *Megfontolandó volna az is, hogy hatastanulmányok készüljenek, amelyek az említett nagy horderejű és hatású változásoknak a személyi állomány erkölcsi-fegyelmi magatartására gyakorolt közvetlen és közvetett, pozitív és negatív kisugárzásainak felmérésére vállalkoznának.* Javaslatokat téve, intézkedéseket kezdeményezve a kedvezőtlen hatások ellensúlyozására. Még ez esetben is előfordulhatnak latens és diszfunkcionális, tehát nem szándékolt és előre nem várt kellemetlen meglepetések. Igaz, kevesebb, de ez is valami. A kellemetlen meglepetések és a tendenciák rosszabbodásának kivédése végett mozgósítani kellene a tanszékek szakembereit, a *humánszolgálatot*, friss erőket bevonva a megoldások keresésébe. Semmiképpen sem szabad arra hagyatkozni, hogy majd mindent megold a katonák jogállásáról szóló törvény és a módosított Szolgálati Szabályzat. Már csak azért sem, mert ezek elfogadásának és kiadásának ideje bizonytalan. Hát még amire „működni” kezdenek és amikor már eredményeik is mutatkoznak...

Okulni lehet az elmúlt négy év tapasztalataiból, amikor is napirendre tűzték a katonaeтика kidolgozását, és bizton ígérték a jogállásról szóló törvényt, valamint vele összefüggően további problémák megoldását. Aztán minden maradt a régiben. Hitegették, áltatták a katonai és a szélesebb közvéleményt. *Még arra sem maradt ideje a vezetésnek, hogy a legégetőbb problémákban (pl. a botrányos, korrupciós ügyekben, illetve a velük kapcsolatos etikai kérdésekben, ha másban nem, legalább az összeférhetetlenség témakörében) állásfoglalást dolgozzon ki és adjon közre.*

Nemcsak cselekvési kényszer nyomása alatt van tehát a vezetés, hanem cselekvési köre is bőségesen adódik, nem utolsósorban az előző néhány évben történt bizonytalanságok, mulasztások jóvoltából. *Ahhoz persze, hogy a lehetőséggel a vezetés élni tudjon, rendkívüli szellemi erőfeszítésekre van szükség. Ki kell választania a problémák megoldásának sorrendjét, a célokban és eszközökben egyaránt meghatározni a prioritásokat, majd valamennyit beilleszteni a válságkezelési tervbe, és koncepciózusan megfogalmazni a haderő-reformban. Nem elméletek fabrikálása és értelmezése most a feladat, ám a jó értelemben vett pragmatizmus is mindenképpen hozzájárulást jelentene egyfajta katonai értékrend, a hadsereg- és a katonakép, a katonai identitás kialakulásához. S ez nem kevés! A társadalomban meglévő pluralista értékrend nem adaptálható minden további nélkül a katonai környezetbe. Ellenkezőleg, a különféle értékrendek egyféle szintéziseinek megalkotásával, a katonai értékrend viszonylagos autonómiájával úgy lehetne illeszkedni, integrálódni a pluralizmusba, hogy a katonai értékrend egyike volna az értékrendek sokaságának.*

Nem többről és nem is kevesebből van szó, mint a *honvédség szellemi arculatának megújulásáról, belső szellemi-erkölcsi erőinek mozgósításáról és meghatározásáról*. Meggyőződésem, ez is a modernizáció része, s ezért megkerülhetetlen feladat.

Ugyanis a modernizációt nem lehet szervezési, szervezeti, strukturális és mennyiségi mutatók korrekciójára redukálni. A nagyobb hatékonyságot — amit várázsszóként a modernizáció fő ismérvének tartanak — csupán formális és mennyiségi korrekciókból nem szabadna levezetni és elvárni. A modernizáció legfrissebb hazai, szociológiai és politológiai értelmezése az említetteknel gaz-

dagabb és tágabb fogalomkörben mozog. Egyik és első ismérvének tartják, hogy a szervesen „birodalmi” és központosító, a felelősséget és az önállóságot elkenő bürokratikus keret helyett olyan átfogó identitás jöjjön létre, amely a széles tömegek bevonására alkalmas és átélhető közösségi formáját adja a szellemi tájékozódás és eligazodás kereteinek. Ezek egyike a nemzeti identitás és a szociális igazságosság, a szolidaritás, melyek átalakult formájukban és ötvözve nélkülözhetetlenek a modernizáció magasabb, azaz mai fokán is. Ez azonban a „bevonásnak” és az „elfogadásnak” csak az egyik, a legáltalánosabb síkja, aminél valamivel konkrétabb, gyakorlatiasabb a foglalkozási ágak, a nagy szervezetek saját értékrendje szerinti azonosság, autonómiájuk és viszonylagos önállóságuk. Ezzel kapcsolatosan említik — mint fontos körülményt — az egyes alrendszerek, így a hadsereg funkcionális differenciálódását. Ezt tartják az innováció, a megújulás talán leglényegesebb feltételének, azt állítva, hogy a funkcionálisan elkülönített alrendszerek könnyebben tudnak kialakítani olyan mechanizmusokat, amelyek folyamatos „kicseréléseket” tudnak beiktatni az alrendszerek működésébe anélkül, hogy a rendszer, azaz a társadalom egészét zavarnák, vagy az zavarná őket és nagyobb robbanások, kataklizmák nélkül képesek átalakulni, megújulni. Némileg függetlenül a társadalom egészétől és más alrendszerektől. A hatékonyság mellett ez utóbbiak nélküli, az összeroppanást elkerülő, a működés fenntartását biztosító változtatásokat ítélik a szakemberek a sikeres modernizáció döntő ismérvének. A funkcionális differenciálódás csírái kétségkívül a honvédségben is jelen vannak, s talán inkább, mint más alrendszerekben, minthogy amazok egyikéhez-

másikához képest kisebb megrázkódásokkal, az összeroppanás által kevésbé fenyegetve tudott működni és tevékenykedni a rendszerváltás folyamatában, legalábbis az erkölcsi-fegyelmi magatartás vonatkozásában. A csírák kivirágztatásával kellene, lehetne egyebek mellett felszínre hozni a fennmaradáshoz szükséges, a nagyobb kiegyensúlyozottságot biztosító belső tartalékokat, s fokozottabban kiszűrni a nagy egész, tehát a társadalom és más alrendszerek zavaró, bomlasztó hatásait.

Egyelőre sok a bizonytalanság, ami bizonyosnak látszik, az sem kevés!

A honvédelmi szektort érintő strukturális, létszám- és egyéb változások *nem szoríthatják háttérbe* az erkölcsi-fegyelmi problémákkal való foglalkozást.

Önmagukban sem a jogi szabályozási feltételek javulása, sem az anyagi-pénzügyi eszközök esetleges bővülése *nem oldja meg* automatikusan erkölcsi-fegyelmi gondjainkat.

Célszerű és ésszerű *munkamegosztást* kellene kialakítani, meghatározni és elosztani a tennivalókat. Más szerveknek kell pl. foglalkozniuk a balesetek és másoknak az öngyilkosságok vizsgálatával és megelőzésével. A sort folytathatnánk.

A közép- és alsó vezetést is *be kellene vonni* a közös gondolkodásba és cselekvésbe. Elképzelhetőnek tartom, hogy evégett, a szűkebben vett szakmai-tudományos vizsgálódások, tanácskozások mellett, rövid időn belül sor kerüljön a témakörben egy, *a felső vezetés által összehívott vezetői tanácskozásra*.

Befejezésként szükségesnek tartom hangsúlyozni már csak a félreértések elkerülése végett is: az előzőekkel egyáltalán nem akartam azt a hiedelmet kelteni és támogatni, hogy a fegyelmi helyzet javítása nem függ külső, a katonai veze-

téstől független tényezőktől. Ellenkezőleg, nagyon is függ a társadalomnak, a politikának a honvédelemhez és a hadsereghez való viszonyától, a honvédség és a katonák anyagi, erkölcsi megbecsülésétől, mindenoldalú ellátásától csak úgy, mint az anyagi-pénzügyi ellátástól, a fegyverzeti és haditechnikai ellátást, a kiképzést is ideértve. Ez utóbbiakkal kapcsolatosan is sok kritikai észrevétel hangzott el a közelmúltban. A hivatkozott cikkek és más közlemények is hangot adtak ebbéli hiányérzetüknek. A hadsereg, a honvédelem és a politika kölcsönhatásainak vizsgálata, a kölcsönhatások akár csak hozzávetőleges tisztázása, annak feltárása, hogy a szellemi, erkölcsi és fegyelmi szféra problémáinak gyökerei miben és mennyiben rejlenek a katonai élet- és szolgálati viszonyokban és a külső tényezőkben; hogy ki nek milyen mulasztás vagy hiba milyen mértékben róható fel. Mindezen fontos összefüggéseknek az elemzése elodázhatatlan feladat, de ez már egy másik cikk és tanulmány tárgyát képezhetné.

JEGYZETEK

1. Honfi Attila—Vilner Péter: A fegyelmi helyzet alakulása és az elemző munka változásai; Új Honvédségi Szemle 1993. 5. sz. Hauber Ernő: A Magyar Honvédség személyi állományának fegyelmi helyzete 1993-ban; Új Honvédségi Szemle 1994. 7. sz.
2. Elméleti és szervezési támpontok feltárása a katonai vezetői felkészítés hatékonyságának növeléséhez: a honvédvezérkar tudományos munkaszervezési osztályának kiadványa; 1994.
3. Az arányok kiszámításához A honvédelem négy éve, 1990—1994. című kiadványban közölt létszámokat vettem alapul. Az abszolút számokat a hivatkozott cikkekben közölték.

Vámosi Zoltán

Egy konferencia üzenete (Jalta 1945—1995)

A világtörténelem jelentős eseményei között fontos helyet foglal el, talán az eddig felismertnél is fontosabbat az *1945-ös krími (jaltai) konferencia*, amely úgy vonult be a történelembe, hogy alapja és közvetlen előidézője volt a világ második világháború utáni felosztásának, mindannak a rossznak és elítélendőnek, amelyet a hidegháború több évtizedes szakasza okozott az emberiségnek.

Mostanában — közeledve a második világháború befejezésének 50. évfordulójához — egyre gyakrabban vetődik fel annak igénye, hogy az újabb kutatási eredményeket is felhasználva tisztázni kell, miért is kapott ilyen negatív értelmezést a jaltai konferencia, mi lehetett az oka a történelmi tények sajátos értelmezésének, leegyszerűsítésének.

A történészek valószínűleg sokáig fogják még vitatni a fél évszázaddal ezelőtti események okait, szerepét és következményeit, s valószínű, soha nem fognak egységes álláspontra jutni, mint ahogy annyi más jelentős vagy kevésbé jelentős történelmi esemény megítélésében sem. S talán erre nincs is szükség.

Vitathatatlan, hogy ezen az 1945-ös konferencián, mint a második világháború befejezése időszakában minden más konferencián és találkozáson fontos, Európa és a világ szempontjából meghatározó jelentőségű döntések születtek. A győztesek részéről, a legyőzöttek sorsáról.

A krími (jaltai) konferencia három részvevője (Churchill, Roosvelt és Sztálin) többek között megegyezett: Németország katonai megsemmisítéséről, a legyőzött Németország elfoglalásáról és különleges zónákra történő felosztásáról, az ENSZ létrehozásáról és a felszabadított (!) Európa társadalmi-gazdasági újjáépítésének együttes segítéséről. Egy

titkos szerződésben abban is megállapodtak, hogy a Németország elleni háború befejezése után a Szovjetunió hadat üzen Japánnak.

Mindezek a szövetségi megállapodások — természetes módon — döntően befolyásolták a háború utáni világrend és Európa milyenségét még akkor is, ha az ott született egyeztetések jelentős része másként került megvalósításra a hidegháborúra jellemző bizalmatlanság nemzetközi légkörében.

A konferencia óta eltelt ötven év, különösen az utóbbi évtized jelentős változásokat hozott, gyökeresen átrendezte a világot, s benne Európa sorsát.

A mára közkeletűvé vált „jaltai struktúra” kifejezés egy egészen más világra utal, amelynek jelene, de még inkább jövője a ma élő nemzedékek számára sokkal fontosabb, mint az ötven évvel ezelőtti események számos részlete. Mert igaz ugyan a mondás, hogy a jövőbe a jelenen át a múltból vezet az út, azaz a múlt ismerete és helyes értelmezése nélkül nem lehet a mát, még inkább a holnapot reálisan szemlélni, a mai sokkal bonyolultabb világban azonban sokkal többet kell foglalkoznunk a jelen sokszínű, nemegyszer ellentétes folyamataival, amelyek inkább meghatározzák a 21. századi világ s benne Magyarország sorsát is, mint a fél évszázaddal korábbi — akkor és még sokáig valóban — történelmi események, amelyek kisugárzása az utóbbi időszakban lényegében alig-alig érzékelhető.

Ezért keltette fel joggal az érdeklődést a jaltai konferencia 50. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi szimpózium, amelyre a Magyar Hadtudományi Társaság képviseletében elutazhattam a történelmi színhelyre Jaltába, ahol az egykori „nagy” konferencia épületében — a Li-

vádía Palotában — került sor az 1995. február 4—11. között megrendezett nemzetközi rendezvényre.

A konferencia szervezői — a Humán-kutatások Krími Központja, a Szimferopoli Állami Egyetem és a Livádía Palotamúzeum — által megfogalmazott célok és vitatémák sokat ígérő diszkussziót sejtettek: elemezni kívánják az 1945-ös jaltai konferencia fél évszázados nemzetközi hatását, a megváltozott világ továbbfejlődésének alternatíváit. S mindezt a biztonság és a stabilitás szempontjából. A konferencia témája is erre utalt: *Krími (jaltai) konferencia, 1945: tanulságok és kilátások.*

A nemzetközinek hirdetett tanácskozás azonban meglehetősen egyoldalúra sikeredett, a mintegy kétszáz résztvevő túlnyomó többsége ugyanis Ukrajnából (ahova a Krím-félsziget mint autonóm köztársaság közigazgatásilag tartozik), Oroszországból illetve az egykori Szovjetunió más köztársaságaiból, azaz „közel-külföldről” érkezett.

A valóban nemzetközi jelleget az amerikai, az angol, a kijevi EBESZ-Iroda svájci és lengyel vezetői, illetve két magyar résztvevő képviselte.

A résztvevők összetétele és státusza jelentős mértékben befolyásolta a konferencia jellegét, tartalmi kérdéseit és hangulatát. Sajátosságot kölcsönzött a fórumnak az orosz, az ukrán és a krími képviselőház tagjainak — közöttük Jelcin és Kucsma elnökök tanácsadóinak — megjelenése és aktív szereplése.

A Livádía Palotában megtartott konferencia plenáris és szekcióüléseken vitatta meg az öt évtizeddel korábbi, a szövetséges hatalmak vezetőinek részvételével megtartott értekezlet, valamint az azóta eltelt időszak nemzetközi problémáit.

A tervezett érdekes és valóban nemzetközi kitekintésű témáknak csupán egy része kaphatott nyilvánosságot, mert egyrészt a nagyszámú képviselő megjelenése, másrészt az orosz—ukrán

viszony aktuális politikai vitái (a fekete-tengeri flotta sorsa, a Krím-félsziget hovatartozása, az Oroszország határain túl élő nagy számú orosz lakosság sorsa stb.) elvonták a figyelmet és az időt a valóban mindenkit érdeklő, tudományos igényű tartalmi kérdésekről.

A sajátos politikai vitafórummá vált rendezvény egyensúlyát több — hasznos, igen érdekes és valóban nemzetközi összefüggéseket elemző, polemizáló — hozzászólás kísérelte megteremteni és eredeti elgondolásait érvényre juttatni. Az ilyen elméleti és részben új elméleti megközelítések között figyelmet érdemeltek többek között az orosz geopolitikai és reintegrációs elgondolásokkal, törekvésekkel kapcsolatos hozzászólások, a fekete-tengeri flotta biztonságpolitikai szerepének növekedése a legutóbbi években, amely egyrészt az orosz—ukrán vitával, másrészt a NATO, konkrétan a török regionális szerepvállalás élénkülésével magyarázható.

Hasonló orientációs funkciót töltöttek be a külföldi, többek között a magyar képviselők hozzászólásai, akik az eredeti céloknak megfelelően próbálták a nemzetközi összefüggéseket erősíteni. A Magyar Hadtudományi Társaság nevében a plenáris ülésen elhangzott előadásom címe: *Kelet-Európa biztonságának problémái és kilátásai a 21. század küszöbén.* A mintegy félórás előadás a megváltozott világ sajátosságait, a kelet-európai országok megváltozott geopolitikai helyzetét, az átalakulás lehetőségeit, irányait és főbb jellegzetességeit elemezte a biztonság szempontjából.

A MHTT céljairól, tevékenységéről és fontosabb kutatási eredményeiről (pl. a Hadtudományi Lexikon összeállítása) elmondottak nagy érdeklődést és elismerést váltottak ki mindenekelőtt azért, mert a napi pártpolitikai csatározásoktól magát távoltartó, független társadalmi szervezet képes csak komoly, a hadtudomány legkülönbözőbb területeit érintő elméleti-tudományos kérdésekkel foglalkozni.

Megtisztelő volt az előadó számára az a szubjektív benyomás is, hogy — ismerve a valóban súlyos és megoldatlan orosz—ukrán (és más) problémákat, megértve a hazaiak szenvedélyes megnyilvánulásait — el tudta fogadtatni saját nyelvükön egy kívülálló véleményét, egy olyan ország képviselőjének tudományos fejtegetéseit, amely ország egyike az elmúlt félévszázad során a legtöbb megpróbáltatást megélt országoknak Európában.

Bár „a messziről jött ember bármit mondhat”, az előadás alatt — a többi előadásra nem annyira jellemző — csend és figyelem, valamint a feltett kérdések őszinte érdeklődést és tiszteletet mutattak egy olyan nép iránt, amelynek sorsát közelebbről nem ismerve, nem is képesek annak perspektívájából szemlélni az átalakuló világot.

Megütközés és vita nélkül *elfogadták a nyugati integrációs s közöttük a NATO-csatlakozással kapcsolatos szándékainkat*, a határon túl élő magyar kisebbség sorsának politikai-diplomáciai úton, a jószomszédság révén megoldhatónak vélt törekvéseinket, de azt is, hogy az országunk biztonságát veszélyeztető konfliktusforrások között komoly aggodalmat jelent számunkra a FÁK-országokban meglévő — s a mostani konferencián is meglepően hangsúlyos — bizonytalanság, a permanensen megoldatlan hatalmi-politikai viszálykodás, a nagyhatalmi státusz sajátos, nemegyszer szélsőséges értelmezése.

A résztvevők döntő többségének helyzetét, tudományos gondolkodását determináló társadalmi-politikai realitás miatti negatívumok ellenére a jaltai konferencia 50. évfordulóján rendezett nemzetközi szimpózium sok hasznosítható tanulssal szolgált a résztvevőknek. A mi számunkra legfontosabb következtetések, mint a jaltai konferencia mai üzenete az alábbiak lehetnek:

Először: Oroszország és az egész FÁK-térség globális biztonsága szem-

pontjából új geopolitikai prioritások fogalmazódnak meg az Egyesült Államok mellett Kína, Ázsia távol-keleti régiója és az iszlám-országok közössége vonatkozásában. Ennek megfelelően kapnak hangsúlyt a politikai, a gazdasági és a katonai reintegrációs törekvések.

Másodszor: Újból megerősítést nyert, hogy Kelet-Közép-Európa országainak stratégiai szerepe nem tartozik a legfontosabbak közé Oroszország globális érdekei szempontjából, mint ahogy az Egyesült Államok nemzetközi érdekei szempontjából sem.

Harmadszor: A megváltozott nemzetközi erőviszonyok rendszerében új hangsúlyt kap a fekete-tengeri medence mint katonai biztonságpolitikai és stratégiai tényező. Az orosz—ukrán vezetés közötti flottavita elhúzódása, esetleg a flotta csökkentése felbátoríthatja a NATO (konkrétabban a török) katonai körök ambícióit.

Negyedszer: Moszkva és a befolyása alatt lévő térségek belső társadalmi-gazdasági és katonai lehetőségei, azok nemzetközi megnyilvánulásai nem hagyhatók figyelmen kívül a világ s főleg Európa átmeneti időszakában, amikor új nemzetközi hatalmi struktúra kiépítése van folyamatban. Saját biztonsági érdekeink szempontjából is elengedhetetlen az ottani folyamatok állandó, komplex tudományos elemzése, a várható biztonságpolitikai következmények alternatív előrejelzése, valamint a közvélemény megfelelő tájékoztatása (pl. a TV-csatorna legalizálása révén) többek között a keleti piacok újranyitása okán is.

Ötödször: A hazánk biztonsága és a nemzetközi mozgástér megválasztása szempontjából — a nyugati orientáció elsődlegessége mellett — elkerülhetetlen az orosz és az ukrán, valamint más FÁK-országok tudományos műhelyeivel való kölcsönös együttműködés. Ebben a MHTT lehetőségei biztatóak. Felismerésük és kihasználásuk rajtunk múlik.

Gyaraki Károly

A katonai elhárítás történetéből

A tanulmány a katonai elhárítás rendszerét dolgozza fel 1945-től 1990-ig a megnevezések és a feladatok változásainak tükrében. A vizsgált időszak alatt 1945. március 12-i születésétől a szolgálat 9 néven volt ismeretes. Öt alkalommal a Honvédelmi Minisztérium, háromszor a Belügyminisztérium és egyszer az Államvédelmi Hatóság alárendeltségében tevékenykedett. Szervezete 21 alkalommal változott, minden esetben a fegyveres erők — főleg a hadsereg — szervezeti változásaival összhangban. Rendszeresített státuszuk száma 245 és 1052 között ingadozott.

Az utóbbi időben megnőtt az érdeklődés a titkosszolgálatok — köztük a katonai elhárítás — iránt. Az írott és az elektronikus sajtó rendszeresen foglalkozik e szolgálatok tevékenységével.

A szerző négy évig (1990—1994) volt a katonai elhárítás (Katonai Biztonsági Hivatal*) vezetője. Lehetősége nyílt hiteles dokumentumok alapján megismerkedni a szervezet újkori (1945—1990 közötti) történetével, erőivel, eszközeivel, módszereivel, tevékenységének szabályaival és mutatóival, illetve azok változásaival. Kutatásai eredményeinek publikálásával szeretne hozzájárulni a katonai elhárítás múltjának, formai és tartalmi fejlődésének bemutatásához, téves és pontatlan elképzelések elosztatásához.

E témában meglehetősen gyér a könyvészeti termés. A szerző tudomása szerint Kubinyi Ferenc: A katonapolitika regénye és Berki Mihály: Az Államvédelmi Hatóság című könyvei az egyedü-

liek, melyek a katonai elhárítás történetének egy-egy időszakát (1945—1950, illetve 1950—1956) mutatják be.

A katonai elhárítás történetének feldolgozására 1982-ben történt az első kísérlet egy munkacsoport (Záveczki Bertalan, Kovács Károly, Katona Jenő, Juhász László, Bertók Gyula) részéről, amely arra vállalkozott, hogy az 1945-től 1975-ig terjedő időszakra vonatkozó dokumentumokat összegyűjti és szakmai elemzésre, a szolgálat tárgyilagos megítélésére és munkájának propagálására alkalmas anyag összeállításával közkinccsá teszi. Kutatómunkájuk végterméke egy állambiztonsági bemutató kabinet létrehozása, illetve az Állambiztonsági Tanulmányokban való publikálás volt. Sajnos a rendszerváltás idejében mindkettőt megsemmisítették. A munkacsoport kéziratainak töredéke — a szerző szerencséjére is — a KBH irattárában előkerült.

A katonai elhárítás megszervezésének szükségessége a második világháborút követően, a hadsereg szervezésének beindításával egyidejűleg merült fel.

Az első kísérletek a szolgálat létrehozására 1945. január közepén történtek, amikor is a Budapest VI. kerület Andrásy út 36. szám alatti házban egy katonai nyomozó csoport alakult a nyilaspárt székházában és az Andrásy út 60-ban működő, ún. nyilas Hűségházban fellelhető, bűncselekményeket bizonyító dokumentumok felkutatására és összegyűjtésére. A csoport — máig sem tisztázott okok miatt — hamarosan feloszlott.¹

* A továbbiakban az intézmények, beosztások megnevezésénél a szerző írásmódját alkalmazzuk — ez történetileg helyes, noha a jelenlegi helyesírási szabályoknak nem mindig felel meg.

Február végén, új hadrendi elemként, HM 40. osztály néven a Budapest, V. kerület Veres Pálné út 10. szám alatti házban kezdte meg tevékenységét a mintegy 45 főből álló katonai nyomozó szerv. Feladatuk a katonai bűncselekményeket elkövető személyek felderítése és letartóztatása, a magyar királyi tisztek igazolása, elhurcolt hadfelszerelések utáni nyomozás, hadiüzemek állapotának felmérése, illetve a honvédelmi miniszter személyes biztonságáról való gondoskodás volt.²

A honvédelmi miniszter 1945. március 12-én kérelemmel fordult a Szövetséges Ellenőrző Bizottsághoz (SZEB) katonapolitikai és hírszerző osztály felállítását tárgyában abból a célból, hogy a honvédségen belül felvehesse a harcot a fasiszta tevékenység ellen, megakadályozza az ellenséges hírszerzést és offenzív hírszerzést folytasson az ellenség által még megszállt területeken.³

A kérésnek a SZEB eleget tett, és új hadrendi elemként HM Katonapolitikai

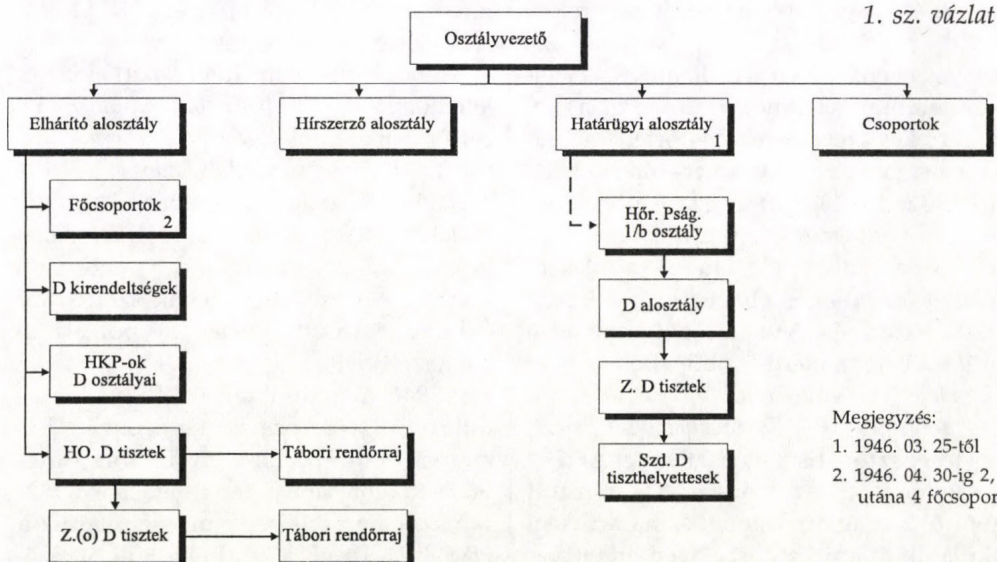
Osztály (KPO) néven — Pálffy György parancsnoksága alatt Debrecenben — megalakult a magyar katonai elhárítás (1. számú vázlat). A létszámot 245 főben (40 tisztt, 43 tiszthelyettes és 162 polgári alkalmazott) állapították meg.

A KPO gerincét egy elhárító és egy hírszerző alosztály képezte. Az osztályvezető közvetlen alárendeltségében ezenkívül igazoló-, őr-, jóléti, káder- és gazdasági csoport alakult.

Az elhárító alosztályt azt a feladatot kapta, hogy derítse fel a nyugati hírszerző szervek hírszerzőit, ügynökeit, kutas- sa fel és vonja ellenőrzés alá a Horthy- és a Szálasi-rezsim, valamint a német hadvezetés hátrahagyott ügynökeit, a volt VKF 2. osztály vezetőinek, beosztottainak és besúgóhálózatának tartózkodási helyét, vizsgálja ki a háború és/vagy a hadifogság alatti tevékenységeiket, továbbá intézkedjen felelősségre vonásukról. Térképezze fel az új hadsereg- ren kívül rekedt (nem igazolt vagy eltávolított) tábornokok, tisztek és tiszthe-

HM Katonapolitikai Osztály (1945. 03. 12—1947. 02. 15.)

1. sz. vázlat

lyettesek tartózkodási helyét, külföldi tartózkodás esetén csalja haza és fogja el őket, az országban élőknek pedig szervez meg ellenőrzésüket.

Fenti feladatokat egy *nyomozó és vizsgálati főcsoport*, valamint a *szűrő- és internálótábor és pályaudvari nyomozó defenzív (D) kirendeltségek*, *Honvéd Kerületi Parancsnokságok (HKP) D osztályai*, a tábori rendőrrajjal megerősített *hadosztály és zászlóalj D tisztek* végezték.

A *nyomozó és vizsgálati főcsoport* a háborús bűnösök felderítését, elfogását és tevékenységük kivizsgálását végezte. Magyarországon mintegy 600 személyt minősítettek háborús bűnösnek, akik letartóztatását, kiszolgáltatását és bíróság elé állítását az 1945. január 20-án Moszkvában megkötött fegyverszüneti egyezmény 14. pontja kötelező érvénnyel írta elő.⁴

A szűrőtáborok (Szentgotthárd, Komárom, Sopron, Kaposvár, Zalaegerszeg) operatív biztosítását — táboronként egy vezetővel és 2—3 beosztottal — a *D kirendeltségek* végezték. A szűrőtáborokat a nyugatra menekült, települt hadifogoly- vagy polgári gyűjtőtáborokba került, majd hazaszállított, hazatért személyek ellenőrzésére, az általuk esetleg elkövetett bűncselekmények kivizsgálására, az illetékes szervek részére történő átadására hozták létre. Egy németországi felmérés szerint 280 000 magyar katona esett nyugati hadseregek fogságába.⁵

A nyugatról visszatérő katonaszemélyek elsődleges ellenőrzését a budapesti Keleti és Nyugati pályaudvaron működő, egyenként 3 főből álló *nyomozó kirendeltségek* végezték.

A HKP-k (7) *D osztályai* (1 D tiszt, 1—1 beosztott tiszt és tiszthelyettes, 2—4 nyomozó és szerződéses alkalmazott gépiró) a magyar katonai és határőrségi akulatok állambiztonsági védelmét, va-

lamint a kerület területén élő volt magyar királyi tisztek és tiszthelyettesek ellenőrzését végezték.

A hadosztályok elhárító szolgálata a Magyar Királyi Hadseregben is működő *vezérkari hírszerző osztályok* (1/b. osztályok) állományába kinevezett — kettős (a KPO elhárító alosztálynak és a HOPK VKF-nek) alárendeltségű, a *hadosztály D tiszteit* és az általa irányított, vezetett, ellenőrzött — szintén kettős (a hadosztály D tisztnak és a zászlóalj-, osztályparancsnoknak) alárendeltségű *zászlóalj D tiszteket* jelentette. A D tisztek — szolgálatuk hiánytalan ellátása és közvetlen intézkedéseik végrehajtásának biztosítása érdekében — *tábori rendőrrajjal* rendelkeztek. A hadosztály D tisztnak 13 fős (1 parancsnok és 12 beosztott), a zászlóalj (osztály) D tisztnak 7 fős (1 parancsnok és 6 beosztott) állomány állt — kizárólagos joggal — rendelkezésére.

A KPO szervezete 1946. március 14-én változott meg először, a határportyázó századok számát ugyanis 27-ről 50-re emelték, a századokat 14 határportyázó és egy kiképző zászlóaljba szervezték, illetve az egész határőrséget a KPO alárendeltségébe helyezték.⁶

Ebből adódóan KPO központjában létrehoztak egy 40 fős *határiügyi alosztályt*, a Hő. parancsnokságon pedig egy — *defenzív és bűnüiügyi alosztályból* álló — 1/b. *osztályt*. A D alosztály irányította a *zászlóalj D tisztek és tiszthelyettesek* munkáját. A századoknál *D tiszthelyetteseket* rendszerezsítették. A KPO státuszainak száma 315 (59 tiszt, 46 tiszthelyettes, 210 polgári alkalmazott) lett.

1946 márciusában a SZEB felszólította a magyar kormányt a hadsereg létszámának 40 000 főről 25 000 főre történő csökkentésére. Ennek hatása a KPO-ra nézve az volt, hogy megszüntették a HKP-k *D osztályait* és helyettük 6 (Szé-

kesfehérvár, Szombathely, Miskolc, Debrecen, Szeged, Pécs) *D kirendeltséget* szerveztek, kirendeltségenként 3—4 nyomozóval és egy gépiróval, illetve az elhárító alosztály eddigi két főcsoportja helyett 4 főcsoport jött létre. A KPO létszáma mintegy 20 fővel csökkent. 1946 második felében befejezte tevékenységét az igazoló csoport, a pályaudvari nyomozó kirendeltség és áttelepülés miatt a zalaegerszegi szűrőtábor D kirendeltsége is. Ezek a szervek megszűntek.

A KPO vezetője 1947. január 11-én javaslatot tett a HM-nek: *a KPO-nak HM Katonapolitikai Csoportfőnökséggé történő átalakítására*.⁷ Az indokolásban a nagy létszám (311 fő), amely a HM egyharmadát tette ki, s az általa végzett — vitán felüli fontosságú — munka szerepelt. A HM a javaslatot elfogadta és 1947. február 15-én megalakult a csoportfőnökség.

Négy osztályt (I. Törzs-, II. Elhárító, III. Katonai, IV. Rádiófelderítő) és két alosztályt (határügyi és hírszerző) szerveztek.

Az I. Törzsszótály hatósági, bűnügyi, külügyi és nyilvántartó alosztályra tagozódott; a II. Elhárítóosztály fogta át a katonai közigazgatást, a szűrő- és internálótáborokat biztosító D kirendeltségeket; a III. Katonai osztály a hadosztály D tiszteket irányította (a hadosztályok keretesítése miatt a zászlóalj D tiszti beosztások megszűntek); a határügyi és hírszerző alosztály nem változott.

A hadseregben végbement változások alapján 1948. január 21-én a csoportfőnökség szervezete is változott. A négy osztály mellé még három (V. Hírszerző, VI. Nyilvántartó, VII. Káder-) osztályt állítottak fel⁸ és a létszám 311-ről 322-re (1 tábornok, 88 tisz, 49 tiszthelyettes, 184 polgári alkalmazott) nőtt. 1948 őszén a hadosztályoknál a D tisztek helyett *D osztályok* alakultak 1 osztályvezető, 1 osztályvezető-helyettes, 1 nyomozótiszt

és 1 küldönc, illetve megalakult az elhárító alosztályon egy 10—12 főből álló *hadiipari elhárítócsoporthoz*.⁹ A létszám 342 főre (1 tábornok, 104 tisz, 51 tiszthelyettes, 186 polgári alkalmazott) változott.

A katonai elhárítás új szervezete 1949. január 1-jén jött létre, amikor is a csoportfőnökség *HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökséggé* változott.¹⁰ Feladatait a kémelhárításban, de a alkotmányvédelemben, a béke, az állam és az emberiség elleni bűncselekmények felderítésében, büntetőeljárás kezdeményezésében, a hadsereg harckészültségi állapotát veszélyeztető rendkívüli események megakadályozásában, a személyi állomány hangulatának és fegyelmi helyzetének figyelemmel kísérésében, állam- és szolgálati titokvédelemben és a fontosabb katonai és pártrendezvények operatív biztosításában jelölték meg.

Négy csoportfőnökséget (I. Elhárító, II. Katonai, III. Rádiófelderítő, IV. Hírszerző) és három önálló osztályt (törzs-, káder-, támadólagos elhárító) szerveztek és a létszámot 572 főben (173 tisz, 95 tiszthelyettes, 304 polgári alkalmazott) állapították meg.¹¹ Az Elhárító Csoportfőnökség a D kirendeltségeket és a hadiipari elhárítócsoporthoz, a Katonai csoportfőnökség a hadosztályokat és a határőrséget biztosító szerveket fogta át.

1949. június 1-jén — összhangban a hadseregbeli változásokkal (pl.: OLP, Hadi Akadémia, 13 fegyvernemi tisztképző iskola létrejötte, a HM átszervezése stb.) — módosult a főcsoportfőnökség szervezete és létszáma is. Az OLP-n 5 fős, a Hadi Akadémián 7 fős és a négy (Dózsa Gyalogos-, Bem Tüzér-, Táncsics Műszaki, Petőfi Politikai) tisztképzőn 5—5 fős *D osztályok* alakultak, illetve a főcsoportfőnökség alárendeltségébe került a *HM igazságügyi osztály* és a *HM ügyészi kirendeltség*. A státuszok száma

696 (286 tiszt, 110 tiszthelyettes, 300 polgári alkalmazott) lett.¹²

1949. december 28-án a BM Államvédelmi Hatóságból és a HM Határőrségből létrehozták a Minisztertanács alá tartozó, annak egy tagja által felügyelt önálló szervet, az *Államvédelmi Hatóságot* (ÁVH).¹³ Döntés született arra vonatkozóan is, hogy a HM Katonai Elhárító Főcsoportfőnökséget és szerveit is integrálni kell az ÁVH szervezetébe.¹⁴

Az ÁVH-ban a katonai elhárítás II. Főosztály néven funkcionált tovább. Feladata volt: kém-, diverzió-, terrorelhárítás, a hazaárulók, a katonaszökevények, az öncsonkítók elleni harc, az állami és a katonai titkok megőrzésének biztosítása, agitációs és propagandatevékenység végzése.

Szervezetében négy központi (1 Hór, Rendőrség, Belső Karhatalom, 2. Magyar Néphadsereg, 3. Ellenőrzési, 4. Vizsgálati) osztályt és a főosztály törzsét (titkárság, káderalosztály, katonai hírszerzés operatív biztosítócsoporth, TÚK, B ellátmánykezelés, értékelés-elemzés-tájékoztatás, nyilvántartás, rejtjelzés és híradás, orosz fordítás és tolmácsolás) rendszerezettek. Főosztályközvetlenként funkcionáltak tovább a D kirendeltségek.¹⁵

Az osztályok — a 4. vizsgálati osztályt kivéve — alosztályokra tagozódtak: 1/A. Hór, 1/B. Karhatalom, 1/C. Rendőrség, 2/A. HM, 2/B. tanintézetek, 2/C. MN, 3/A. személyi, 3/B. körözéskutatás.

Az induló létszám: a korábbi 696 fő.

1952 második felében megszűntek a kerületi D kirendeltségek; az ellenőrzési osztály az ÁVH Belső Reakció Elhárító Főosztály alárendeltségébe került, bevették az elhárítómunkát a BM légoltalmi, büntetés-végrehajtási és tűzrendészeti szerveinél is. A 2. osztályból kivált a 2/A. HM alosztály és a megszűnt 3. Ellen-

őrzési osztály helyett két alosztályos osztályként (3/A. HM, HVK, 3/B. VK-közvetlenek) önálló egység lett. A létszám a totális elhárítás koncepciójának megfelelően 1953 júliusára 1052 főre nőtt.

Az 1953. július 4-én megalakult Nagy Imre-kormány megszüntette az ÁVH-t, mint főhatóságot, és úgy rendelkezett, hogy a továbbiakban a BM alárendeltségében és közvetlen irányítása, ellenőrzése mellett kell a katonai állambiztonsági munkát is folytatni.¹⁶

Ennek megfelelően az ÁVH II. Főosztályából BM III. Főosztálya lett, amely 1956. október 28-ig működött. A főosztálytörzsből (alapvetően nem változott), öt központi osztályból (1. HM, VK, 2. Tanintézeti, 3. Csapatok, 4. Hór. és Karhatalom, 5. Vizsgálati) és két önálló alosztályból (rendőrségi és köröző-kutató) állt.¹⁷

A státuszok induló száma 1052 volt, de folyamatosan csökkent: 1954-ben 820-ra, 1955-ben 695-re, 1956-ban 534-re.

1956. október 28-án a Nagy Imre vezette kormány a népharag egyre fokozódó célpontjának számító állambiztonsági szerveket — köztük a katonai elhárítást is — feloszlatta.¹⁸ Az október 29-én megalakult MN Vezetésének Forradalmi Katonai Tanácsa elrendelte a katonai elhárítás azonnali lefegyverzését. Ez 1956. október 31-ig meg is történt.¹⁹

A letartóztatott katonai elhárítókat 1956. november 4-én szabadították ki a szovjet csapatok. Az MFMPK fegyveres erői miniszterének parancsára hozzáláttak az állambiztonsági munka feltételeinek megteremtéséhez. 1956. november 8-án létrejött egy 25 főből álló *Katonai Elhárítótorzs*, melynek feladata a „még létező és garázdálkodó ellenforradalmi csoportok” felszámolása, a szovjet és a magyar hadsereg ellen tevékenykedők felderítése és ártalmatlanná tétele, az újjáalakuló hadsereg tisztaságát biztosító

megbízható káderállomány pótlásának elősegítése lett.²⁰

1956. december 22-én elrendelték a katonai elhárítás újbóli felállítását. Így jött létre a honvédelmi miniszter első helyettesének közvetlen alárendeltségében a *HM II. osztály*, amely törzsből (titkárság, kádercsoport, önálló tájékoztató és értékelő alosztály, TÜK, B ellátmánykezelés, hálózati és operatív nyilvántartó, hírközlő szolgálat, orosz nyelvű tolmács), *négy központi alosztályból* (HM, csapatok és tanintézetek, vizsgálati, körözési-kutatási) és *alárendeltekből* (MN, Hőr., Karhatalom 4—6 fős osztályai, alosztályai és 2—3 fős csoportjai és az elhárító tisztek) állt. Létszámát 300 főben állapították meg.²¹

1957 második felében a katonai elhárítás ismét kivált a HM kötelékéből és a *BM II/1. osztályaként* folytatta munkáját 1962-ig.²²

A központi szervekhez *négy osztályt* (1. Hőr., 2. Karhatalom, 3. OLP, 4. Iskolák) és *négy alosztályt* (HM, MN, Vizsgálati, Kutató-köröző) szerveztek. Az alárendeltekénél osztályok (hadosztályoknál), *alosztályok* (dandároknál, hőr. kerületeknél), *csoportok* (hőr. kerületeknél) és *elhárító tisztek* (ezredeknél, önálló zászlóaljknál) funkcionáltak.

Az osztály létszáma 293-mal indult, ami 1958-ban 297-re, 1959-ben 272-re, 1960-ban 316-ra, 1961-ben 352-re módosult.

1962. augusztus 15-én kezdte meg új szervezeti keretben munkáját a katonai elhárítás. A BM II/1. osztály utóda a *BM III/IV. Csoportfőnökség* lett. Feladataiként meghatározták: az állam- és szolgálati titokvédelmet; a nyugati hírszerző szervek hírszerzőinek és ügynökeinek felderítését; a vizuális felderítés megakadályozását; dezinformációs tevékenység végzését; a személyi állomány állambiztonsági szűrését és folyamatos ellenőrzését; a nyugatra

utazók és az onnan érkezők fogadására engedélyt kérők véleményezését; állambiztonsági propagandát; a harckészültséget veszélyeztető rendkívüli események (szökések, önkényes eltávozások, fegyver-, lőszer- és robbanóanyagokkal kapcsolatos cselekmények stb.) megakadályozását; a nemzetközi feladatokat végrehajtók operatív biztosítását.²³

Az induló szervezet *központi törzsből* (személyügyi, szervezési és mozgósítási, híradó és rejtjelző részleg, titkárság, B ellátmánykezelő, operatív és hálózati nyilvántartó, tolmács, fordító), *öt központi osztályból* (1. 5. HDS; 2. HM, VK; 3. OLP; 4. BM Hőr. és Karhatalom, BV; 5. Értékelő-elemző) és *alárendeltekből* (osztályok, alosztályok, csoportok) állt. (2. számú vázlat)

Kisebbségi korrekcióra 1963-ban került sor, amikor néhány új szervet hoztak létre. Így feldolgozó alosztályt, ellenőrző csoportot, ellenőrző-tájékoztató alosztályt, koordinációs csoportot és propaganda-csoportot.²⁴

1966. október 21-én új elemmel bővült a szolgálat szervezete. Létrejött a 3. hadtest elhárítását végző 6. osztály és a létszám 446 főre (407 katona és 39 polgári alkalmazott) változott.

1967. január elsején a 2. osztály tehermentesítése céljából létrehozták a 7. *osztályt*, amely két alosztállyal a HM és VK biztosítását kapta feladatul. Megalakult a csoportfőnök közvetlen alárendeltségében két alosztály is. Az *Önálló Instruktori Alosztály* és az *Önálló Hadműveleti Szervezési és Mozgósítási Alosztály*. A csoportfőnökség létszáma 518 főre emelkedett.

Az illetékes szervek 1970-ben vonták vizsgálat alá az állambiztonsági munkavégzés helyzetét, a szolgálatok szervezeti felépítését. A határozatokat 1971—1973 között hajtották végre. A

szervezeti változás lényege az volt, hogy növekedett a csoportfőnök közvetlen alárendeltségében működő szervezeti elemek száma. Így a központot egy *önálló értékelő-elemző, adatfeldolgozó és propaganda-osztály* (korábbi 5. osztály), *három önálló al-osztály* (koordináló és feldolgozó, szervezési és mozgósítási, hadszíntér-előkészítő) és *két részleg* (instruktori és propaganda) képezte. Megváltozott a központi osztályok megnevezése, amit a hadseregbeli változások is indokáltak.

A csoportfőnökség létszáma 1971-ben 480 fő, 1973-ban 501 fő volt.

Az újabb szervezeti változásokra 1977. január 1-jén került sor.²⁵ Ennek keretében általánossá tették az osztály—al-osztály struktúrát. A csoportfőnökségen megszűnt a korábbi központi törzs és központ. Minden szervezeti elemet valamelyik osztályba soroltak. Az *1. osztály* a *HM-et* és a *VK-t* biztosította *öt alosztállyal* (VK, HIF-ség, HM főnökségek, Hadkieg. és TVP-k, HTPF-ség). A *2. osz-*

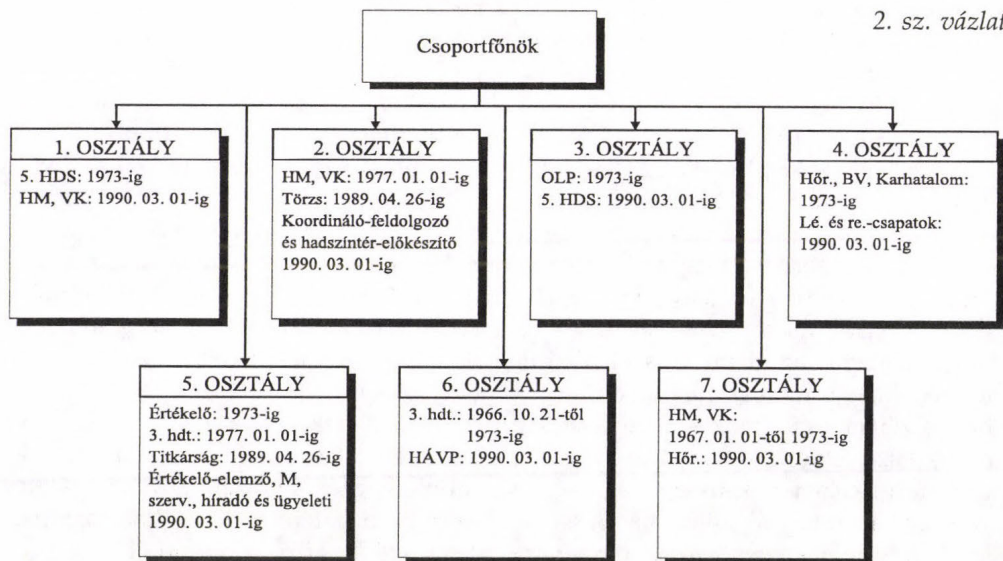
tály a törzs osztálya lett és magába foglalta az instruktori részleget; az értékelő-tájékoztató és információfeldolgozó alosztályt; az operatív koordináló és feldolgozó alosztályt; és a határöntúli operatív alosztályt. A *3. osztály* a szárazföldi csapatokat (5. HDS és 3. hdt. együttesen), a *4. osztály* pedig a honi légvédelmi és repülőcsapatokat biztosította. Az *5. osztály* a titkársági osztály lett és magába foglalta az ügyeleti, a személyügyi, a szervezési, a mozgósítási, a híradó, a kiképzési és propaganda-szerveket (szolgálat, részleg, alosztály). A *6. osztály* a hátországvédelmi csapatok, tanintézetek, BFF-ség és az új kiképzési rendszerű műszaki alakulatok állambiztonsági védelmét látta el. A *7. osztály* hat alosztállyal (Hőr. Pság; déli hőr. kerületek; 1. hőr. kerület; 2. hőr. kerület; 3. hőr. kerület; 11. hőr. kerület) a BM Határőrséget biztosította.

Az ismertetett struktúra 1988. június 1-jéig volt érvényben. A státuszok száma a változás kezdetén 517 volt.²⁶

BM III/IV. csoportfőnökség központi osztályai

(1962. 08. 15—1990. 03. 01.)

2. sz. vázlat

A változás abban foglalható össze, hogy a *tanintézeti elhárító alosztályt* a 6. osztályból az 1. osztályhoz szervezték át, míg a Hadkieg. és TVP-k elhárító alosztálya az 1. osztálytól a 6. osztályhoz került. Az 1. osztálynál megszűnt a HM főnökségek elhárító alosztálya és megalkult a *haditechnikai csoportfőnökséget elhárító alosztály*.

A 2. osztálynál az instruktori részleg *ellenőrző-instruktori részleg* nevet kapott, a határontúli alosztály pedig *hadszintértelőkészítő alosztály* lett. Az értékelő-tájékoztató és információfeldolgozó alosztály átkerült az 5. (titkárság) osztályhoz, míg az MNVK közvetleneket biztosító alosztály az 1. osztálytól ide került.

A 3. osztály a hadsereg, hadosztály, ezred szervezetről — a hadtest, dandár szervezetre való áttérés vonzataként átalakult és 11 alosztály helyett 6 alosztállyal (egy a HDS Pság. és közvetleneknél; 2—2 az 1. és a 2. g.hdt.-nél; egy a 3. g.hdt.-nél) működött tovább.

A 4. osztálynál továbbra is négy alosztály funkcionált, de minthogy a honi légvédelmi hadosztályok megszűntek, egy a HLÉRE Pság., egy a CSRP., egy a hdt. közvetlen repülő- és rádiótechnikai csapatok és egy a honi légvédelmi csapatok biztosítására.

Az 5. osztály tehát magába olvasztotta az értékelő-elemző alosztályt, a 2. osztályból és az állambiztonsági kiképző- és propagandarészleg helyett létrejött a tan-, az ügyviteli és a pénzügyi csoport, maradt az ügyeleti szolgálat, a szervezési, a személyügyi, a mozgósítási és híradó alosztály.

A 6. osztályból kivált a tanintézeti alosztály (átment az 1. osztályhoz) és megszűnt a 15. stratégiai pontosos dandár elhárító alosztálya, illetve az 1. osztálytól átkerült a Hadkieg. és TVP elhárító alosztály.

A 7. osztály nem változott

1989. április 26-án következett be ismét egy kisebb módosulás.²⁷ A csoport-

A katonai elhárítás elnevezésének és vezetőinek változásai 1945—1990 között

	A KATONAI ELHÁRÍTÓ SZERV			VEZETŐJE		
	elnevezése	ideje		név	beosztásban	
		-tól	-ig		-tól	-ig
1.	Honvédelmi Minisztérium Katonai Politikai Osztály	1945. 03. 12.	1947. 02. 14.	Pálffy György	1945. 03. 12.	1947. 02. 14.
2.	Honvédelmi Minisztérium Katonai Politikai Csoportfőnökség	1947. 02. 14.	1949. 01. 01.	Pálffy György Földi Lajos Révész Géza	1947. 02. 14. 1948. 02. 15. 1948. 10. 20.	1948. 02. 15. 1948. 09. 16. 1949. 01. 01.
3.	Honvédelmi Minisztérium Katonai Elhárító Főcsoportfőnökség	1949. 01. 01.	1950. 02. 01.	Révész Géza Szűcs Emő	1949. 01. 01. 1950. 01. 01.	1950. 01. 01. 1950. 02. 01.
4.	Államvédelmi Hatóság Katonai Elhárító (II.) Főosztály	1950. 02. 01.	1953. 07. 22.	Szűcs Emő Dr. Janikovszki Béla Kutika Károly	1950. 02. 01. 1950. 05. 05. 1951. 01. 02.	1950. 05. 05. 1951. 01. 02. 1953. 07. 22.
5.	Belügyminisztérium Katonai Elhárító (III.) Főosztály	1953. 07. 22.	1956. 10. 28.	Jamrich József Dr. Selmeczi György	1953. 07. 22. 1955. 04. 01.	1955. 04. 01. 1956. 10. 28.
6.	Honvédelmi Minisztérium II. Főosztály	1956. 12. 22.	1957. II. fele	Dr. Selmeczi György	1956. 12. 22.	1957. II. fele
7.	Belügyminisztérium II/1. Osztály (Katonai elhárítás)	1957. II. fele	1962. 08. 15.	Dr. Selmeczi György	1957. II. fele	1962. 08. 15.
8.	Belügyminisztérium III/IV. (Katonai Elhárító Csf.-ség)	1962. 08. 15.	1990. 03. 01.	Kucsera László Dr. Matuska Béla Dr. Strényi Ferenc	1962. 08. 15. 1975. 05. 01. 1983. 11. 01.	1975. 05. 01. 1983. 11. 01. 1990. 02. 19.

főnökségen létrejött egy 7 fős *titkárság*, megváltozott a 2. és az 5. osztály neve. A korábbi 2. (Törzs) osztály *Koordináló, feldolgozó és hadszintér-előkészítő*, az 5. (titkársági) osztály pedig *Értékelő-elemző, M, szervező és híradó* osztály lett. A létszám 501 fő volt. Ez a szervezet maradt 1990. február 14-ig, amikor is a kormány feloszlatta a BM Állambiztonsági Főcsoportfőnökséget²⁸ (BM III.), és létrehozott két katonai (KFH, KBH) és két polgári (IH, NBH) titkosszolgálatot.²⁹

A katonai elhárítás újra a HM fennhatósága alá került. Története tovább folytatódik.

JEGYZETEK

1. Dr. Záveczki Bertalan által vezetett munkacsoport kéziratmaradványai (a továbbiakban: Dr. Záveczki) I. kötet 4. fejezet, 5. old.
2. Uo. 6. oldal
3. HM 20.289/ELN-IV-1945. sz. felterjesztés
4. Gosztanyi Péter: A Magyar Honvédség a második világháborúban. Európa Könyvkiadó, 1992. 294. old.
5. Uo. 277. old
6. HM 102.000/ELN.Kat.pol.- 1946.sz. rendelet .
7. HM 202.150/ELN. Kat. pol. —1947.sz. felterjesztés
8. HM 2300/1948. eln. rendelet
9. Dr. Záveczki: I. kötet 4. fejezet 23. old.
10. HM 4600/1949. számú rendelet
11. Dr. Záveczki: I. kötet 4. fejezet 23. old.
12. Uo. 24. old.
13. MT 4353/1949. sz. rendelet
14. HM 05/1950. sz. parancs
15. dr. Záveczki: II.kötet 3. fejezet 4—8. old.
16. BM 01/1953. sz. parancs
17. BM 101/1956. sz. parancs
18. Dr. Záveczki: II. kötet 3. fejezet 32. old.
19. Uo. 35. old.
20. Uo. 36. old.
21. HM I. H. 03/1956. sz. parancs
22. Éves összefoglaló jelentések, 1957—1962.
23. Dr. Záveczki: III. kötet 4. fejezet 1—4. old.
24. CSF 61/1082/63. sz intézkedés
25. BM III/IV CSF jelentése 61—80/1978. sz
26. Éves értékelő jelentések, 1962—1984.
27. BM III/IV állománytábla
28. 1990. évi X. törvény
29. 26/1990. (II. 14.) MT rendelet

A honvédség fogorvosi ellátásának régi és új gazdasági rendje

Az egészségügyön belül az egyik leginkább költségigényes terület a fogászat, nagy az anyag-, műszer-, gépigénye, ennek megfelelően üzemeltetésének gazdaságossága elsőrendű fontosságú. A kérdés aktualitását a folyamatban levő egészségügyi reform adja, mely a szektorsemleges, teljesítményarányos finanszírozás mellett csak a jól gazdálkodó rendelők fennmaradását teszi lehetővé.

Ez a finanszírozási eljárás nem ismeretlen a magyar honvédségi gyakorlatban. Cikkünkben a Magyar Királyi Honvédség ez irányú tapasztalatainak bemutatása révén kívánunk alapot adni a honvédségi fogászati ellátás jövőbeli lehetséges finanszírozási rendszerének teljesítményarányos eleven történő kialakításához.

A fogászati ellátás rendszere az 1940-es évek elején

Vizsgáljuk meg, milyen körülmények között történt a fogászati ellátás a '40-es évek elején a M. Kir. Honvédségnél. A 68.005/eln. 12—1942-es sz. rendelet mellékleteként jelent meg a „Segédlet a 'Szolgálati utasítás a m. kir. honvéd egészségügyi intézetek számára' helyett”, mely ismerteti az utasítás rendelkezéseit. Az összehasonlítás és elemzés érdekében célszerűnek tartjuk a segédlet erre irányuló főbb szempontjainak rövid ismertetését:

— *Igénybevétel:* kórházi kezelés alatt álló és igényjogosult bejáró betegek vehetik igénybe. A fogrendelők önmagukat fenntartó intézmények, tehát a betegek a kezelési (önköltségi) díjat megtéríteni tartoznak.

— *Térítési mód:* a kezelési díjakat a rendelő vezetőjének kell befizetni, aki — anyagbeszerzéssel járó munka esetén — előleget kér. Az elmaradt kezelési díjakat havonta a gazdaszáti hivatalnak jelentik és azt a hátralékos (családfő) terhére előjegyzik.

— *Térítmények felhasználása és anyagbeszerzés:* a fogászati rendelő bevételeiből kell fedezni a rendelő üzemével és fenntartásával kapcsolatos kiadásokat (gáz és villanyáram, fogkezelési anyagok, műszerek, berendezési tárgyak és felszerelések javítása és pótlása, a fokozott tisztántartáshoz szükséges eszközök és szerek beszerzése, munkabérek stb.), éspedig a „kis” rendelők-nél 10 pengőig, „nagy” rendelők-nél 40 pengőig külön engedély nélkül, 100, illetve 200 pengőig a kózházparancsnok, a mindenkor felszámítási fedezet értékhatáráig a hdt. hadbiztosság, ezen felül a honvédelmi miniszter engedélyével. A gáz- és villanyszámlák fizetésére nem kell engedély akkor sem, ha a fenti összegeket meghaladják. A bevételekből elsősorban az üzemanyagokat, (gáz, villany) és a fogyóanyagokat kell beszerezni, a fennmaradó pénzkészletből a munkabérek, a műszerkarbantartást, -javítást kell fedezni. Nagyobb értékű felszerelési cikkekhez — ha még fedezet áll rendelkezésre — a honvédelmi miniszter előzetes engedélye szükséges. Ha fedezet nincs, azok kiutalása kérelmezhető.

A beszerzett fogyóanyagokat és műszereket leltárba kell venni és elszámolni. A rendelők bevételi terhére a költségvetési

évben történt kiadások végösszege a bevételek végösszegét nem haladhatja túl.

Azt, hogy melyik rendelő tartozik a nagy fogászati rendelők csoportjába, az illetékes elsőfokú gazdasági közigazgatási hatóság javaslata alapján a honvédelmi miniszter határozza meg.

Az utasítás részletesen rendelkezik az ellátással kapcsolatosan vezetendő nyilvántartásokra, valamint a pénzkezelésre és egyéb gazdálkodási előírásokra is. Ezeket a mellékletben mutatjuk be.

Az utasításban ártáblázatot találunk, mely 49 tételt tartalmaz. A térítési díjak szempontjából a betegeket az alábbi 4 csoportja osztja:

1. havidíjas és legénységi állomány;
2. ht. tiszthelyettes és ht. tisztsek;
3. csendőrök, méneskariak;
4. polgári betegek.

A 2. csoport térítési díja a legalacsonyabb, részben ingyenes, emelkedő sorrendben az 1, 3, 4-es következik. (A 4. csoport árai a 2., illetve 1. csoportbeli áraknak a két-háromszorosa.) Az ártáblázat magyarázata szerint a konzerváló kezeléseknél külön anyagár és fogtechnikai munkadíj nem számítható fel, a fogpótlásoknál a fogtechnikai munkadíj és az általa felhasznált anyag külön térítendő. A fenti csoportokba tartozó betegeken kívül (fogeltávolítást és elsősegélyt kivéve) polgári betegek honvédség fogorvosi rendelőiben nem kezelhetők.

Egészségügyi reformunk hatásai a fogászati ellátásra

Magyarországon az egészségügy reformja a '80-as évek közepére elkerülhetlenné vált, mivel a szocializmus célkitűzése, az állampolgári jogon járó ingyenes, magas színvonalú egészségügyi ellátás elérhetetlennek bizonyult, anyagi, erkölcsi szempontból sem a betegeket,

sem az egészségügy dolgozóit nem elégitette ki, és a lakosság egészségi állapota fokozatosan romlott. Az egészségügy alapfeladatának — a lakosság legszélesebb részében a lehető legjobb egészségi állapot elérése — nem tudott eleget tenni. Az egészségügy túlzottan kórházcentrikus lett, az alapellátásra szintre csak adminisztratív irányítási feladat maradt, sem a betegnek, sem az orvosnak nem volt különösebb érdekeltsége a változtatásra, a gyógyítási folyamatban a gazdaságosság kérdése szinte fel sem merült.

A fogászat különállása az egészségügy egészen belül ezeket a gondokat ugyancsak egyértelműen láthatóvá tette. A fogbetegségek elterjedtsége, a prevenció hiánya, illetve eredménytelensége, az ellátás „látszatingyenessége” minden korosztályban következményekkel járt.

Az egészségügyi reform lényeges elemei a következők:

- biztosítási rendszer kiépítése;
- szabad orvosválasztás megteremtése;
- szektorsemleges, teljesítményarányos finanszírozás;
- az ellátás súlypontjának az alapellátás felé közelítése;
- felesleges kapacitások leépítése.

A reformfolyamatok indítását, modellezését kezdetben a fogászati ellátás területén tervezte az egészségügyi kormányzat a '80-as évek végén, de mivel ezt nem sikerült keresztülvinni, az „egyszerű” fogászati reform az utolsó helyre került, bevezetése még hátravan.

Az egészségügynek mind szakmai, mind szervezeti forma szempontjából két, jól elkülöníthető része az *alap- és a szakellátás*. A beteg szempontjából ezek a fogalmak a háziorvos (volt körzeti) szolgálatának, illetve a kórházi ellátásnak felelnek meg. Az egészségügyi reformban a két rész élesen elkülönül. Az alapellátás a lakossággal (betegek, lehetséges

vagy leendő betegek) állandó közvetlen kapcsolatban van, képes a szűrések, betegségmegelőző tevékenységek (például oltás) végzésére és a betegségek jelentős részének önálló gyógyítására. A szakellátás (az alapellátás kórházi háttere) csak az alapellátás lehetőségeit meghaladó esetekkel találkozhat, meghatározott betegcsoportok magas szintű ellátására képes az alapellátáson keresztül hozzá kerülő betegeknek. A gyógyítás folyamatában a két terület kiegészíti egymást és szorosan együttműködik.

Az egészségügyi reform gazdasági oldala szerint az alapellátás személyi és tárgyi adottságai miatt lényegesen olcsóbb, mint a magas műszerigényű szakellátás.

Finanszírozás szerint az egészségügyi reform különböző elveket alkalmaz mindkét ellátási formában a jó színvonalú működés anyagi hátterének biztosítására. Ahol a tevékenység jellege megkívánja (például prevenció), a bázisfinanszírozást, a „mérhető” gyógyítómunkában teljesítményfinanszírozást alkalmazza.

A fenti két kategóriába a fogászat nem illeszthető bele. Az alapellátás jellegzetességét mutatja a közvetlen igénybe vehetőség szerint, ugyanakkor a fogászati megbetegedések majdnem teljes körű ellátására képes, tehát a szakellátásra jellemző tevékenységet folytat. Kórházi háttérigénye minimális.

A fogászati ellátásra hazánkban az egészségügyi kiadások 3,7%-a jutott, míg más országokban ez 8–10%, így a szakma jelentősen alulfinanszírozott. A fogászati reform szervezeti és gazdasági vonatkozásban is több évet igénybe vevő folyamat lesz. Ebben meg kell találni a privatizáció lehetséges formáit, a finanszírozási arányokat, a betegek egyéni és anyagi érdekeltiségének a lehetőségeit, a szolgálat dolgozóinak érdekeivel összhangban.

A fogászati szolgálat dolgozóinak (orvos, asszisztens, fogtechnikus) jövedelmét a fenti szempontok szerint alkalmazott különböző díjazások biztosítják, remélhetőleg érdem szerint. A beteg egyéni érdekeltiségének megteremtését szolgálhatja, ha a tb.-támogatások igénybe vételét szűrővizsgálatokon való megjelenéshez és a javasolt kezelés elfogadásához, illetve végrehajtásához kötik.

Fogászati ellátásunk jelenlegi helyzete

Célszerű a következtetések levonása előtt röviden áttekinteni a honvédségi fogászati ellátás helyzetét az elmúlt évtizedekben. A '80-as években kb. 70 főállásban dolgozó fogorvosunk és 130 felszerelt fogászati rendelők voltak. A fogászati rendelők területi elhelyezkedése nagyrészt követte az állomány megoszlását, míg a fogorvosok fele a budapesti helyőrségben dolgozott. A rendelők technikai felszereltsége igen vegyes volt, a legkorszerűbbtől szinte az üzemképtelenig, a kéziműszer- és fogyóanyag-ellátás valószínűleg meghaladta az országos átlagot. Főállású fogorvosaink részben hivatásos, illetve polgári állományban vannak ma is, sok helyőrségben különböző formában szerződötített részállású orvosokkal sikerült az ellátását biztosítani.

A szakorvosok helyzete — beosztás, anyagi-erkölcsi megbecsülés, továbbképzés, előrelépési lehetőség — annak a függvénye volt, hogy kórház vagy csapattagozat alkalmazásában álltak. A szakmai kapcsolatrendszer kialakítása és az átjárhatóság biztosítása a honvédség között — hierarchiája miatt — szinte lehetetlen volt. A különböző alárendeltségbe tartozó rendelők ellátottsága változó volt, kevés helyen sikerült a központi ellátmányon felüli anyagokhoz jutni. Mivel fogászati rendelőinkben a szakmai munkát tükröző betegforgalmi

jelentések nem készültek, az anyagellátás létszámnorma szerint történt, az ellátás gazdaságosságának megítélése, illetve összehasonlítása a polgárral nem volt lehetséges.

Az igényjogosultak körének és az utaltság meghatározásának hiánya miatt a betegek bármikor bármelyik rendelőt igénybe vehették, amit a kettős igényjogosultság (honvédségi, illetve polgári) tovább bonyolított.

Elgondolások a honvédségi fogászati ellátás jövőbeli rendjére

A honvédség költségvetésének helyzete, a korszerű katonai gazdálkodás kérdéseinek előtérbe kerülése, a rendszerváltozást remélhetőleg követő szemléletmód, a vezetési módszerek változása és az egészségügyi reform folyamata lehetőséget kínál a honvédség fogászati ellátásának gazdaságosabbá tételéről szóló gondolatok kifejtésére.

A „nincs új a nap alatt” jegyében tartottuk szükségesnek az előző részletekkel bemutatni azt a fél évszázados szolgálati utasítást, ami az igényjogosultak körének meghatározásával, az önfenntartás igényével, a támogatottság differenciálásával, a szigorú elszámolási és ellenőrzési renddel ma is példaként szerepelhet(ne) az egészségügyi reformban. Életképességét mutatja, hogy betegnyilvántartási, részben elszámolási és jelentési rendszere a '70-es évek közepéig élt annak ellenére, hogy gazdálkodási háttérének megszüntetésével értelmét veszítette.

Mindezek alapján az egészségügyi reformnak a fogászati ellátás követelményeihez való alkalmazkodás javasolt főbb szempontjai a következők lehetnek:

— a polgári ellátás rendszerébe való beilleszkedés, illetve a két rendszer elemeinek közelítése;

- a teljes körű alapellátás biztosítása;
- a prevenció lehetőség szerinti biztosítása;
- az igényjogosultak körének, csoportjainak meghatározása;
- az állománycsoportok ellátási elveinek kidolgozása;
- a honvédség fogorvosainak egyenlő feltételeket biztosító lehetőségek és követelmények kidolgozása;
- az állomány M-feladatokra való jobb felkészítése (traumatológiai gyakorlat);
- a kétirányú információs rendszer megteremtése;
- a vezetés és ellenőrzés rendszerének megszervezése;
- a felesleges kapacitások leépítése;
- az esetleges felhasználható többletkapacitások szabad felhasználása anyagi-pénzügyi feltételeinek biztosítása;
- az anyaggazdálkodásban a honvédség „nagyvásárló” jellegének kihasználása, ezzel együtt az M-anyaggal való rugalmasabb gazdálkodás;
- a honvédség speciális — a fogászati szolgálattal szemben támasztott — igényeinek kielégítése.

A fenti szempontok szerint szervezett honvédségi fogászati szolgálat gazdálkodása versenyképes lesz a polgári ellátással, szakmai színvonala a betegek igényének legjobb kielégítése mellett lehetővé teszi az esetleges háborús vagy egyéb sérültek akut ellátását, szükséges rehabilitációját, mely a szolgálat jellegénél fogva egyik legfontosabb alapfeladata.

A jelzett követelmények a honvédségi fogászati ellátás teljesítményszámolásán alapuló, részben önfinanszírozó módjának újbóli kialakításához vezethetnek. Meggyőződésünk szerint e módszer előnyösnek minősíthető mind az egészségügyi szakfeladat, mind a kapcsolódó gazdálkodási feladatok ter-

vezése, szervezése és elemzése szempontjából. Az ebből várható főbb eredményeket a következőkben látjuk:

- a fogászati ellátás eredményeinek (betegforgalom, beavatkozási típusok, orvosi terhelések) számbavehetősége, mérése és elemzése, ennek alapján a szükségleteknek jobban megfelelő, arányos teljesítőképességű fogászati ellátási szervezet kiépítése;
- a fogászati ellátásban működő állomány anyagi elismeréséhez a teljesítményarányok figyelembevétele;
- a fogászati ellátás költségszámításon alapuló gazdaságos pénzügyi- anyagi biztosításának megszervezhetősége;
- az ellátásban részt vevők érdekeltségének megteremtése kapacitásuk eredményesebb felhasználásában.

Ha a gazdaságosság szempontjából vizsgáljuk az egészségügyi, ezen belül a fogászati ellátás kérdését, akkor a kereslet—kínálat, ár—bér viszonyok, a nemzeti össztermék és más tényezők figyelembevételével állíthatjuk, hogy ma Magyarországon az egészségügy igen rossz befektetési forma. Mindemellett az államnak — és a honvédségnek is — ellátási kötelezettsége van és elemi érdeke is a minél jobb egészségi állapot biztosítása. Meggyőződésünk, hogy a rendelkezésre álló anyagi feltételek és szakmai tudás birtokában az egészségügyi szolgáltatásokban — a gazdaságosabb működtetés követelményeinek és feltételeinek megteremtése esetén — jelentős tartalékok vannak.

MELLÉKLET

A M. Kir. Honvédség fogászati ellátásában előírt gazdálkodási kötelemények (a 68.005/eln. 12—1942 sz.-i rendelet mellékleteiből)

Betegjegy: Minden beteg „betegfelvételi és kezelési ellenőrző jegyet” kap, mely a kezeléseket és a térített összegeket tartalmazza.

Törzslap: A beteglappal megegyező folyószámmú „törzslap” készül. A törzslap térítési díjainál a fogászati pénztári napló (csikkforgalmi napló) tétele száma szerepel. A törzslapok nyilvántartására a rendelők „névmutatót” vezetnek. Szemle, ellenőrzés alkalmával a törzslapok folyószám szerinti megléte, a térítési összegek egyezése pénztári naplóval vizsgálандó. A törzslapok 10 évig, sérüléssel kapcsolatos kezelésnél 20 évig megőrzendők.

Előjegyzési naptár: A rendelők a berendelt betegeket előjegyzési naptárban tartják nyilván.

Fogászati pénztári napló: A betegjegyre és törzslapra rávezetett kezelési díjat, fizetés alkalmával a hitelesített fogászati pénztári naplóba be kell vételezni. Perforált, másolattal ellátott lapjai vannak, a másolatok képezik a rendelő felterjesztendő számadását. A naplót minden hó végén le kell zárni, a következő havi első tétel az előző havi maradvány. A bevételi tételeket a beteg aláírásával igazolja, a kiadásokat a rendelő vezetője által záradékolt számlákkal kell okmányolni. 32 évig megőrzendők.

Állandó pénzkészlet: A fogászati rendelők állandó pénzkészlete 200 pengő, az ezen felüli összeget a rendelő vezetője minden hónapban befizetni köteles.

Rovancsolás: A számadótest parancsnoka a rendelő pénzkezelését havonta legalább kétszer váratlanul rovancsolni tartozik.

Bevételek csekkszámlán való kezelése: A nagy fogászati rendelők a bevételek egy részét csekkszámlán kezelik. A nagy fogászati rendelő csekklapjainak aláírására a számadótest parancsnoka és a rendelő vezetője együttesen hivatott.

Csekkforgalmi napló: A posta-takarékpénztári csekkszámlára történő be- és kifizetésekről csekkforgalmi naplót kell vezetni egy fogalmazványi és egy tisztázati példányban. A fogalmazványi példány a rendelő őrzetében marad, a tisztázati példány a vonatkozó okmányokkal együtt havonta előterjesztendő.

IRODALOM

- Jávor András: Megteremtettük a reform kereteit
MOTESZ Magazin 94/1.
- Kincses Gyula: A gazdaságosság kérdése az egészségügyben Budapest 1993.
- Szabó György: A fogászati ellátás privatizációja
MOTESZ Magazin 94/1.
- Turák János: A katonai gazdálkodás néhány aktuális kérdése Hadtudomány 93/3.
- Vágó Péter: Gondolatok a fogorvosi ellátás és finanszírozási reformjáról Magyar Fogorvos 94/1.

Hadtudományi nyilvános fórum

Az Országgyűlés Honvédelmi Bizottsága és a Magyar Hadtudományi Társaság 1995. február 10-én rendezte meg második nyilvános vitafórumát — közel 100 fő részvételével — a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia dísztermében.

A rendezvény témája volt: *A fegyveres erők és a társadalom kapcsolata*. A szakirodalom arról tanúskodik, hogy ezt a kapcsolatot sok esetben — kissé leszűkítve tartalmát —, különösen a polgári életben és számos nyugati ország gyakorlatában a *civil ellenőrzés*, *civil kontroll* kifejezésekkel is szokták azonosítani. A fogalom azt fejezi ki: a demokráciákban biztosítani kell, hogy a társadalomnak, politikai és állami vezetőinek, sőt állampolgárainak kellő információjuk legyen arról, hogy milyen a hadsereg, mire készítik fel, milyen eszközökkel látják el, s mindezt mennyi pénzt kell fordítani. Az ún. civil kontroll azonban nemcsak a különböző államhatalmi és társadalmi szervek részéről megnyilvánuló ellenőrzésben testesül meg, hanem a társadalomnak a haderő iránt érzett felelősségében is. Vagyis abban, hogy az mindent megkapjon feladatai teljesítéséhez.

A téma aktualitását az adta, hogy napjainkban kerül kidolgozásra a haderőreform koncepciója, amelynek során megfogalmazódnak az ország védelmének alapkérdései. A haderőreform keretében választ kell adni több fontos kérdésre: pl. milyen legyen a fegyveres erő szervezete és létszáma, a haderő rendszere, vezetése, technikai felszerelése, kiképzése stb. Számos olyan alapkérdésről van szó tehát, amelyek — a szakmai, az állami, a politikai megfontolások és döntések mellett — széles körű társadalmi konzultációt, megbeszélést igényelnek.

A vitafórumot Mécs Imre országgyűlési képviselő, a honvédelmi bizottság elnöke nyitotta meg, aki a vitafórum céljáról és a téma aktualitásáról szólva hangsúlyozta, hogy az illetékeseknek pontosan kell érzékelniük: mi tartozik a politikai és mi a katonai vezetésre. Ez mindkét részből magas műveltséget, szakmai felkészültséget és toleranciát követel.

A megnyitót követően vitaindító előadásokat tartott:

dr. Szabó János ezredes, a ZMKA parancsnok-helyettese:

A társadalom és a fegyveres erők közötti kapcsolatok konfliktusai a társadalmi átalakulás időszakában;

dr. Fehér József vezérőrnagy, a HM közigazgatási államtitkára:

A civil kontroll jogi alapjai a magyar jogrendszerben és a fejlődés irányai;

dr. Barackza Róbertné, a BM helyettes államtitkára:

A társadalom és a rendvédelmi szervek viszonya

címmel.

Az elhangzottakhoz kapcsolódva a vita során tizenegy felszólaló fejtette ki véleményét a fegyveres erők és a társadalom viszonyáról, a „felek” kötelezettségeiről és jogairól.

A rendezők és a résztvevők véleménye alapján elmondható, hogy a második alkalommal rendezett vitafórum alkalmas forma ahhoz, hogy a honvédelem kérdései jobban a középpontba kerüljenek, és mindkét oldal — a társadalom és a fegyveres erők is — kellő figyelemmel, tisztelettel és nyíltsággal kezelje a honvédelem, a hadsereg ügyét. Ritka és pozitív példa, hogy a Parlament és a hadsereg tudományos élete a társadalom felé fordul, megértést és támogatást kér. Ezért az ilyen rendezvényeket támogatni kell, növelve ezzel is a nyilvánosságot és nyíltságot.

Dr. Móricz Lajos, a társaság elnöke zárszavában hangsúlyozta, hogy a közös rendezvény alkalmas fóruma a biztonság és a honvédelem átfogó kérdéseinek a megvitatására, a résztvevők közös munkája révén felvázolja a további katatás kereteit és a gondolkodás irányait.

Megköszönve a résztvevők munkáját és a szponzorok támogatását, bejelentette, hogy a vitafórum teljes anyaga megjelenik. A következő rendezvény témája: *A biztonság, a védelem és a nemzetgazdaság lesz.*

H. I.

Az 1994. évi pályázatok eredményeiről

Az MHTT közgyűlése a nemzetbiztonsági; a kiképzési; a térképészeti és katonaföldrajzi, valamint a vám- és pénzügyőrségi szakosztály pályázati kiírását támogatta.

A kiképzési szakosztály pályázatára 7, a térképész és katonaföldrajzi szakosztályára 10, a vám- és pénzügyőrségi szakosztályára pedig 1 — összesen 18 pályamű érkezett be. November 30-ig a kijelölt bizottságok elbírálták azokat. Az év végi szakosztályértekezeten a szakosztályok elnökségei ismertették a pályázatok eredményeit és átadták a díjakat.

A pályázatok megfeleltek a követelményeknek. A 18-ból 7 tanulmány témája térképész és katonaföldrajzi, tehát szakterületi kérdést dolgozott fel, a többi tanulmány a honvédség időszzerű kérdéseivel kapcsolódott. Az írásközül színvonalában, tényismeretében, aktualitásában, bátor és igényes írásmódjában kiemelkedett Molnár Károly ny. ezredes munkája, amelyet a Magyar Honvéd is közölt.

Térképész és katonaföldrajzi tárgykörben:

I. díjat nyert (30 000 Ft)

Kaszai Pál mk. őrnagy:

Az MH csapatainak a katonai tematikus térképekkel szemben támasztott követelményei;

II. díjat nyert (20 000 Ft)

dr. Balla Sándor ny. alezredes és

dr. Berenczei Dezső ny. ezredes:

A digitális térkép katonai alkalmazásának lehetőségei;

II. díjat nyert (20 000 Ft)

Hangai Gábor őrnagy:

A digitális térkép katonai alkalmazásának lehetőségei;

III. díjat nyert (15 000 Ft)

Für Gáspár őrnagy és

Baranyai Tibor százados:

Az új követelményeknek megfelelő katonai tematikus térképek tartalma és formája;

III. díjat nyert (15 000 Ft)

dr. Meglécz Miklós mk. ezredes és

Balczó Béla őrnagy:

A digitalizált térkép alapú térinformatikai technológia felhasználási lehetőségei a hadművelet vegyvédelmi biztosítása megtervezésében...

című tanulmány.

Katonai kiképzési tárgykörben:

I. díjat nyert (30 000 Ft)

Molnár Károly ny. ezredes:

A katonai pálya presztízse csökkenésének okai és következményei — kiútkeresés;

II. díjat nyert (20 000 Ft)

dr. Martinkó József alezredes:

A katonai főiskolai beiskolázás, képesség, érték és motivációközpontú megközelítése;

II. díjat nyert (20 000 Ft)

dr. Pintér István alezredes:

Szervezeti konfliktusok a Magyar Honvédségben;

III. díjat nyert (15 000 Ft)

dr. Mészáros László alezredes:

A katonai főiskolai hallgatók pedagógiai képességekre vonatkozó attitűdjei.

A vám- és pénzügyőrségi témakörben:

III. díjat nyert (15 000 Ft)

Mák János pénzügyőr főhadnagy:

A testület szervezeti felépítésének korszerűsítése, mint a hatékonyság egyik feltétele

című tanulmány.

A fenti pályaművek a társaság titkárságán megtekinthetők. A díjazott tanulmányok — elsősorban azok, amelyek közérdeklődésre leginkább számottartóak és publikálásra is alkalmasak, vagy azzá tehetők — a Hadtudomány című folyóiratban is megjelennek.

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Magyar Hadtudományi Társaság hadművészeti szakosztálya pályázatot hirdet olyan dolgozatok (tanulmányok) megírására, amelyek napjaink aktuális katonai vonatkozású problémájával a haderőreform előkészítésével és végrehajtásával, illetve ahhoz kapcsolódóan az alkalmazási elvek és új eljárások kimunkálásával foglalkoznak. Ezen belül is a várhatóan jellemző *harcászati* szintű tevékenységekkel, amelyek jobban megfelelnek az általános védelmi céloknak.

A pályázat fő témái

A korlátozott célú agresszió elhárításában:

- 1.) a zászlóaljharccsoport összetétele, lehetőségei és tevékenysége;
- 2.) a zászlóaljharccsoport tevékenységének légi biztosítása és légvédelme;
- 3.) a zászlóaljharccsoport tevékenységének logisztikai biztosítása;
- 4.) a zászlóaljharccsoport harcának előkészítése és vezetése.

Pályázati feltételek:

- 1.) A pályázaton egyének és kollektívák olyan munkákkal vehetnek részt, melyeket kifejezetten a pályázat céljára készítettek, és tartalmuk lehetővé teszi a nyílt (tudományos) sajtóban való publikálást.

- 2.) A pályamunkák ajánlott terjedelme 20—50 oldal.

- 3.) A pályázat *jelíges*. A pályamunkán a jelíget fel kell tüntetni és a jelígyével ellátott, a pályamunkához mellékelt zárt borítékban kell szerepelnie a pályázó(-k) nevének, munkahelyének, lakása címének, illetve telefonszámának.

- 4.) A pályaművek elbírálására a szakosztály vezetősége által felkért bizottság illetékes. A bírálóbizottság a legjobb pályázatokat díjazza, illetve jutalmazza.

1 első díj: 50 000 Ft,

1 második díj: 30 000 Ft,

1 harmadik díj: 20 000 Ft.

A pályázat költségeit a szakosztály szponzorai fedezik.

- 5.) A pályamunkának három példányban (gépelve) 1995. szeptember 30-ig kell beérkeznie a Magyar Hadtudományi Társaság titkárságához. Cím:

1581 Budapest, Pf.: 15.

A borítékra kérjük ráírni: „*Hadművészeti szakosztály*”

Budapest, 1995. február 22.

A Magyar Hadtudományi Társaság hadművészeti szakosztályának elnöksége

A műszaki szakosztály februári rendezvényéről

A Magyar Hadtudományi Társaság műszaki szakosztálya az Építéstudományi Egyesület (ÉTE) robbantástechnikai szakbizottságával közös szervezésben 1995. február 15-én tartotta ez évi első rendezvényét, az Igazságügyi Szakértői Intézetben (IMSZI). A szakmai előadások és konzultáció témája, az *Akut épületkárok igazságügyi és katonai műszaki szakértői megítélése* volt.

A közel negyvenfős hallgatóságot dr. Mueller Othmár úr, az IMSZI igazgatója, egyben az ÉTE robbantástechnikai szakbizottságának elnöke köszöntötte. Ezt követően Lukács László adott rövid tájékoztatást a műszaki szakosztályra vonatkozó aktuális kérdésekről.

Az első előadó dr. Sajtós Gábor mk. alez-

redes volt (Ybl Miklós Főiskola), aki *A harctevékenységek során megsérült épületek katonai-műszaki értékelése* címmel elemezte a város-harc során nagy jelentőségű feladat módszertani és személyi kérdéseit, problémáit. Az előadó végső konklúziója több mint elgondolkodtató: e területen sem a honvédség, sem pedig a — bizonyos tekintetben hasonlóképpen értékelhető — tűzoltósági szervezeteknél nem folyik képzés.

Terrorista és más illegális akciók okozta épületkárok jellege és igazságügyi műszaki szakértői vizsgálata címmel tartott előadást dr. Mueller Othmár. Hazai és külföldi esettanulmányokon keresztül mutatta be a műszaki szakértő felelősségteljes munkáját, e sajnos egyre inkább elterjedő veszélyeztetést követő hatásá-

gi eljárásban. Felhívta a jelenlévők figyelmét, hogy a téma iránt bővebben érdeklődők jelentkezhetnek az ÉTE robbantástechnikai szakbizottsága által 1995. augusztus 30. és szeptember 2. között szervezendő 6. nemzetközi robbantástechnikai konferenciára. A konferenciának egyik szekciója ugyanis — neves hazai és külföldi szakemberek részvételével — pont a robbanóanyagok jogellenes felhasználásával foglalkozik.

Utolsó előadóként dr. Hunyadi Ferenc c. egyetemi docens elemezte az akut épületkárok műszaki (szakértői) megítélése során tapasztalható leggyakoribb tévedések okait, a kár keletkezését illetően. Bemutatta a talaj-

mechanika területén tapasztalható három legalapvetőbb hibát:

- a talajfeszültségek egymásra hatásából adódó többlétszörösödést;
- az egyenlőtlenül terhelte, de mereven együttműködőnek tekinthető falatrészek kölcsönhatásából származó igénybevételeket;
- a talajon álló síkalapozás stabilitásvesztését magas súlypontú építményeknél.

A nagyszerű rendezvény a házigazda zárszavát követően csak formálisan fejeződött be, mert a megjelent szakemberek még sokáig folytattak magánkonzultációt egymással és az előadókkal.

L. L.

Ipari bázisú kutatási-fejlesztési csoport megalakulása

Megalakult a Magyar Hadtudományi Társaság elektronikai és informatikai szakosztályának ipari bázisú kutatási és fejlesztési csoportja.

A csoport, az MHTT alapszabályzatát elfogadva, célul tűzte ki a magyar elektronikai iparnak az MH részére végzett kutatás-fejlesztést koordináló hivatalok munkájának segítségét. Ez a segítség egyrészt az MH különböző alakulatai részéről megnyilvánuló igényeket tolmácsolja a kutatás-fejlesztéssel foglalkozó intézményeknek, másrészt az ipar kapacitását és lehetőségeit közvetíti az MH-nak. Miután az információáramlás kétirányú, remélhetőleg minimálisra csökkennek a párhuzamos fejlesztések.

A csoport összetétele a fentiekkel összhangban áll: egyrészt az iparból jött szakemberekből (ML, MIKI, TÁKI, EI), másrészt az MH szakembereiből (a ZMKA képviselőiből).

Manapság vita folyik, hogy milyen legyen az új honvédség létszámban, technikában. Mit érdemes fejleszteni hazai körben, és mit érdemes megvenni? Ki a barát és ki az ellenség? Melyik haderőnem, fegyvernem, illetve szakterület élvezzen prioritást? A vita ellenére vannak olyan kérdések, amelyek már most megválaszolhatóak. Tény például, hogy a haza védelmének, biztonságának, függetlenségének biztosítása elsősorban a honvédség feladata. Továbbá tény, hogy lehetőségeink, elképzeléseink gazdasági helyzetünkől adódóan korlátozottak. Valamint

tény az is, hogy a hazai hadiipar támogatása munkahelyteremtést, technikai színvonal-emelkedést és stratégiai függetlenséget is jelent.

A vita csupán arról folyhat, hogy mekkora legyen ez a támogatás s ettől függően pedig a hazai gyártás és fejlesztés. Vannak, akik elvetik az egészet, és külföldről szeretnék megvenni mindent. Indokuk, hogy a NATO-hoz való közeledés, felzárkózás egyszerűbb, ha a NATO beszállítóitól készen veszünk technikát. Vannak, akik szinte a teljes technikát a hazai ipartól várják. Az igazság a kettő között van.

El kellene döntenie, hogy a haza védelmére létszámban és technikában milyen hadsereg kell, továbbá, hogy a megmaradó technikát mi módon korszerűsítsük, milyen eszközök tud a hazai ipar gyártani. Majd meg kell határozni azt a modern technikai kört, amit jelenleg a hazai ipar nem tud ugyan gyártani, de megfelelő csúcstechnológiát behozva, magunk, illetve a külföldi cégekkel közösen gyárthatnánk. A maradékot kedvező feltételek és biztosítékok mellett meg kellene venni.

Nos, a fent felsorolt feladatok a közeljövőben lesznek esedékesek, ezért úgy érzem, hogy a technikai fejlesztés előkészítő időszakában az MH személyi eszköztárával jó irányba segítheti ezt a folyamatot.

Arra kérem a tisztelt olvasót: elképzeléseivel, ötleteivel vagy információival segítse munkánkat!

V. R.

A HONVÉDELMI MINISZTERIUM

pályázatot hirdet

tudományos kutatásra és a kutatási eredményeket
összefoglaló tanulmány elkészítésére.

Téma:

A katona és a társadalom.

*A polgári és katonai szféra viszonyának hatása
az ország biztonságára, honvédelmére. A civil kontroll.*

A téma kidolgozására egyes kutatók vagy kutatócsoportok pályázhatnak. A benyújtott szinopszis tartalmazza a témakutatás feladatait, céljait, módszereit, a kutatási eredményeket összefoglaló tanulmány felépítését (terjedelmét) és a hasznosítására vonatkozó elgondolásokat, javaslatokat. (Terjedelme 4—5 lapoldalnál ne legyen több.)

A jelíges pályázatokat 1995. április 14-ig a HM Oktatási és Tudományszervező Főosztályra kell megküldeni. (Levélcím: 1885 Budapest, Pf.: 25.)

A jelíggel ellátott és lezárt külön borítékban kérjük megadni a pályázó(k) adatait (név, munkahely, lakcím, munkahelyi vagy lakástelefonszám).

A beérkezett pályázatokat a HM Oktatási és Tudományos Tanács bírálja el. A tanács döntése alapján a pályázatot elnyert személlyel vagy a kutatói kollektíva vezetőjével — az érvényben lévő rendelkezéseknek megfelelően — a főosztály 1995. április 28-ig megbízási szerződést köt.

A téma kutatásra biztosított összeg 100 000 Ft.

A kutatás befejezésének határideje: 1995. november 30.

További információk: **dr. Nagy Tibor ezredestől.** Tel.: 149-7346, HM 46-69.

Budapest, 1995. március 2-án.

Dr. Holló József vezérőrmagy,
a HM Oktatási és
Tudományszervező Főosztályának vezetője

A HADTUDOMÁNY 1994. évi számainak összesített tartalomjegyzéke

Biztonságpolitika

Fülöp Imre: Oroszország katonai doktrínájának főbb tételei. — 1. sz. 20—32. p.

Gyarmati István: Európai biztonság és haderőreform. — 3. sz. 3—14. p.

Héjja István—Szternák György: A válságok előfordulásának körülményei és kezelésük módozatai. — 3. sz. 15—24. p.

Köszegvári Tibor: NATO-csúcs 1994. január 10. Partnerség a békéért. — 1. sz. 7—13. p.

Nagy László: Az európai integráció biztonságpolitikai dimenziói. — 1. sz. 14—19. p.

(Nagy Tibor): Partnerség a békéért. — 2. sz. 13—19. p.

Pirityi Sándor: NATO: négy bebocsátás tanulságai. — 4. sz. 3—14. p.

Simon Sándor: A békepartnerségről. (Valódi partnerség vagy biztonságpolitikai pótcselekvés?). — 4. sz. 15—23. p.

Simon Sándor: Teljes jogú NATO-tagságot!? — 2. sz. 3—12. p.

Hadtudomány—hadügy

Ács Tibor: Kossuth Lajos hadtudományi aforizmái és maximái. — 1. sz. 66—72. p.

Bak Antal: Katonaföldrajz, védelmi földrajz. — 4. sz. 54—60. p.

Bognár Botond: Környezetvédelem a NATO hadseregeiben. — 3. sz. 45—52. p.

Bognár Károly: A fegyveres erők funkcióinak, feladatainak változásai. — 3. sz. 25—32. p.

Csabai György: A multinacionális NATO-erők logisztikai támogatása. — 3. sz. 53—58. p.

Csabai Károly—Móricz Lajos: A Magyar Honvédség önkéntes haderővé történő átalakításának lehetőségei 3. sz. 33—39. p.

Galovics János: Egy tudományos konferencia tanulságai és továbbgondolása (az MHTT

légvédelmi és repülőszakosztálya által rendezett tudományos konferenciáról). — 1. sz. 54—61. p.

A gépesített hadtest és az összefegyvernemi dandár feladatai és harctevékenysége védelmi hadműveletben. (A 3. katonai kerületparancsnokság tudományos konferenciáján elhangzott előadások és hozzászólások alapján összeállította Tóth Ferenc, Szentes László). — 1. sz. 40—53. p.

Hajma Lajos: A hadviselés kérdései a 21. században. — 4. sz. 46—53. p.

Kállai László: A konfliktushelyzetek kezeléséről. — 4. sz. 25—32. p.

Kállai László: Néhány gondolat a hadászati védelmi hadműveletről. — 1. sz. 37—39. p.

Lakatos György: A hadműveleti munkáról az új honvédelmi törvény tükrében. — 1. sz. 33—36. p.

Magyar László: Sorozott, zsoldos, hivatásos, önkéntes, professzionista? (Összefoglalás a sajtóban a haderőreform megvalósítása során felmerült kérdésekkel kapcsolatban.) — 2. sz. 39—49. p.

Mészáros László: Az alegységparancsnokok pedagógiai képességeiről. — 3. sz. 40—44. p.

Mórocz Lajos: A manőver és az idő (hozzászólás A hadseregnek új harcászatra van szüksége című, 1994. 1. számban megjelent cikkhez). — 2. sz. 21—31.

Pekó József: A rendkívüli helyzetek doktrinális elvi alapjairól. — 4. sz. 33—45. p.

Simon Ákos: Területvédelem és az önkormányzatok. — 1. sz. 62—65. p.

Török László: Az ENSZ-feladatokra való felkészítésről. — 2. sz. 50—64. p.

Varga Mihály: Magyarország katonai stratégiája (részlet Kovács Jenő, Dombrádi Lóránd, Ölvedi Ignác az OKTK keretében pályázatot nyert tanulmányából). — 2. sz. 32—38. p.

Vezetés—kiképzés

Holló József: Az erdős-hegyes terepen folytatott harctevékenységekre való felkészítésről. — 2. sz. 83—92. p.

Pintér István: A háborús és a békevezetésről. — 2. sz. 65—74. p.

Szabó András: Szemléletváltozás az informatika katonai alkalmazásában. — 2. sz. 75—82. p.

Szilárd István: A katonai felsőoktatás reformjáról. — 3. sz. 59—66. p.

Haditechnika

Ungvár Gyula: Az MH fegyverzetének korszerűsége, rendszerben tarthatósága és váltása. — 3. sz. 67—81. p.

Védelemgazdaság

Gazda Pál: A gazdaságmozgósítás néhány elméleti kérdése. — 4. sz. 61—70. p.

Kovács Attila: A biztonság, a gazdaság, a védelem és az információ összefüggéseiről. — 1. sz. 73—78. p.

Rendvédelem

Kőhalmi Dezső: Az ENSZ embargós határozatainak érvényesítéséről. — 4. sz. 71—77. p.

Lukács László: Robbantásos merényletek elkövetésének lehetősége Magyarországon. — 3. sz. 82—90. p.

Opál Sándor: A háborúk és a bűnözőszindikátusok szerepe a kábítószeres tömeges elterjesztésében. — 1. sz. 79—94. p.

Opál Sándor: Különleges hadviselési eszközök a terrorizmusban. — 4. sz. 78—84.

Fórum

Ács Tibor: A Magyar Tudományos Akadémia és a hadtudomány, 1849—1992 (adatok a magyar hadtudomány történetéhez). — 3. sz. 91—101. p.

Balló István: Emlékezés egy régi fegyvernemre (a lovasságról). — 2. sz. 113—115. p.

Hadtudományi akadémia alakult Moszkvában. *Ism. P[irityi] S[ándor]*. — 3. sz. 119. p.

Hautzinger Gyula: Jobb és olcsóbb, de kisebb hadsereget! (Néhány gondolat az MHTT II. országos hadtudományi konferenciájának margójára.) — 2. sz. 99—104. p.

Kecskeméthy Klára—Nagy Miklós: Az önálló magyar katonaföldrajz-tudomány jeles művelelője: Somogyi Endre. — 1. sz. 112—115. p.

Kozma Endre: Közép-Európa "védelmében" (válasz Szabó A. Ferenc: Magyarország és szomszédai c., 1993. 4. számban megjelent hozzászólására). — 1. sz. 110—111. p.

Majer István: Értelmezési problémák a csapatok harctevékenységének megnevezése körül. — 3. sz. 112—114. p.

Molnár István: A Magyar Hadtudományi Társaság II. országos konferenciájához. — 2. sz. 95—98. p.

Móricz Lajos: Egy utászszázad hadiútja. (Dammó Elemér: Névtelen katonák című memoárkötetéről). — 3. sz. 118—119. p.

M[óricz] L[ajos]: A hadtudományi kutatások főbb irányairól. — 2. sz. 93—94. p.

Mórocz Lajos: Hozzászólás A háborús és a békevezetésről című cikkhez. (Pintér István azonos című cikke a folyóirat 2. számában, 65—74. p.) — 4. sz. 103—106. p.

Nagy László: Az amerikai—szovjet (orosz) kapcsolatok néhány aspektusa. — 4. sz. 85—96. p.

Nagy Miklós: Új korszak kezdete a katonaföldrajzban. — 3. sz. 115—118. p.

Nagy Sándor: Az ideiglenes hadművelleti utasításról. — 4. sz. 97—102. p.

Perjés Géza: Hivatástudat és szakmaiság vitéz Szombathelyi Ferencnél. — 4. sz. 107—117. p.

Radványi Lajos: Környezet és nyilvánosság. — 3. sz. 102—106. p.

Szabó János: A tisztikar vezetővé válásának fontosabb kondícióiról. — 1. sz. 95—109. p.

Szabó A. Ferenc: Gondolatok Közép-Európáról és az interdiszciplinaritásról. (Hozzászólás Kozma Endre: Közép-Európa „védelmében” c. vitacikkéhez. Megjelent a folyóirat 1. számában, 110—111. p.) — 3. sz. 106—109. p.

Szanati József: Meglepés és váratlanság (az MHTT 1993. évi, Balatonkenesén rendezett konferenciáján elhangzott hozzászólás). — 3. sz. 109—112. p.

Szendy István: A tűzértség fejlesztéséről. — 2. sz. 110—112. p.

Várhegyi István: Az elektronikai infrastruktúra fogalma, helye és szerepe az országvédelemben (hozzászólás az MHTT II. országos konferenciáján). — 2. sz. 105—109. p.

Társasági élet

Móricz Lajos: A Magyar Hadtudományi Társaság második országos hadtudományi konferenciájáról. (Balatonkenese, 1993. nov. 17—19.). — 1. sz. 3—6. p.

(Ács Tibor): Első konferenciájára készül a tudománytörténeti és elméleti szakosztály. — 3. sz. 122. p.

Á[cs] T[ibor]: Megalakult az MTA keretében a IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága. — 4. sz. 119—120. p.

(Báthy Sándor): Konferencia Veszprémben (az MHTT hadtápszakosztálya által, 1994. május 17-én, Veszprémben tartott tudományos konferenciáról). — 3. sz. 127. p.

Beszámoló és vitafórum — a hadtápszakosztály rendezvénye. — 1. sz. 118. p.

Az 1993. évi szakosztályi pályázatok eredményei. — 1. sz. 119—120. p.

(Gáspár Tibor): A technikai kiszolgálás, a csapatjavítás feladatairól és lehetőségeiről (vitafórum). — 3. sz. 122—126. p.

A haditechnikai klub látogatása Prágában. — 4. sz. 124. p.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub 1993. évi rendezvényeiről. — 1. sz. 120. p.

A Kiss Károly Hadtudományi Klub rendezvényei. — 3. sz. 128. p.

A legnagyobb magyar katonaévei. (Ács Tibor: Széchenyi katonaévei c. könyvről) — 4. sz. 124. p.

A légvédelmi és repülőszakosztály repüléstudományi szekciójának 1994. jún. 14-i fórumáról. — 3. sz. 128. p.

A Magyar Hadtudományi Társaság közgyűléséről. Összeáll. H[orváth] I[stván]. 2. sz. 116—117. p.

A Magyar Hadtudományi Társaság központi pályázati felhívása. — 4. sz. 118—119. p.

A Magyar Honvédség repülőállományának egészségi állapotáról. (A fenti címmel rendezett kerekasztal-konferencián elhangzott előadások. A vitás kérdésekre Remes Péter o. ezds. válaszolt.) — 2. sz. 118—127. p.

Szombati Gyula: A hajózállomány egészségi állapotát jellemző mutatók értékelése. — p. 118—120.

Pozsgai Attila: Az intézeti repülőorvosi tevékenység néhány elvi kérdéséről. — p. 120—121.

Csengery Attila: A repülőalkalmasság elbírálásának rendszere, fellebbezések, jogorvoslatok. — p. 121—123.

Kada Sarolta: ISZB rizikófaktorok vádászpilotáknál. — p. 123—125.

Kiszely Ilona: Ritmuszavarok előfordulása pilótáknál. — p. 125—127.

A magyar repülőharcászat múltja, jelene és jövője. — 4. sz. 121—122. p.

M[óricz] L[ajos]: A Honvédelmi Bizottság és a Magyar Hadtudományi Társaság első nyilvános vitafóruma. — 4. sz. 120—121. p.

A NATO-országokról és a helyi háborúkról. (Hajma Lajos: NATO-felfogás a védelemről és a támadásról a 90-es évekig és A második világháború utáni helyi háborúk című tanulmányait ism. Móricz Lajos). — 4. sz. 123. p.

O[pál] S[ándor]: A belügyi szakosztály tudományos ülése. — 4. sz. 121—122. p.

Pályázati felhívások. (A Magyar Honvédség vegyvédelmi szemlézője által kiírt pályázat). — 3. sz. 120. p.

Pályázati felhívások. (Az MHTT elnöksége pályázata szakértői csoportokra való jelentkezésre). (Ism.) O[pál] S[ándor] — 3. sz. 120—121. p.

Pályázati felhívás (Az MHTT térképész- és katonaföldrajzi, kiképzési, vám- és pénzügyőrségi, nemzetbiztonsági szakosztályainak pályázatait). — 2. sz. 20. p.

A szakosztály-vezetőségek újjáválasztása. — 1. sz. 117—118. p.

A társaság folyóiratának feladatairól (a szerkesztőbizottság 1993. december 13-i ülése alapján. Ism. H[orváth] I[stván]. — 1. sz. 116—117. p.

(Turcsányi Károly): A haditechnikai szakosztály konferenciájáról. — 2. sz. 128—130. p.

Szemle

(Gerhardus, Manfred—Knabe, Wolfram —Seifert, Herbert): A hadseregnek új harcászatra van szüksége! (Megjelent a Truppenpraxis, 1993. 4., 5. számában.) — 1. sz. 125—128. p.

Malasenko, E. I. : A különleges hadtest Budapest tüzében. (Részlet a szerző fenti címmel megjelenő, az 1956-os magyar forrada-

lommal foglalkozó könyvéből.) — 1. sz. 121—124. p.

Könyvszemle

(Kozma Endre—Héjja István—Stefancsik Ferenc): Katonaföldrajzi kézikönyv. [Ism.] Holczer Ferenc, Nagy Miklós, Siposné Kecs-keméthy Klára. — 2. sz. 132. p

Pataky Iván: '68 forró nyara. A Csehszlovákia 1968-as megszállásában való magyar részvételről. (a tanulmányt ism. Móricz Lajos). — 2. sz. 131. p.

A katonai gondolkodásunk története az újabb kutatások tükrében. (az 1994. október 4-i tudományos konferencia anyaga). — Mel-léklet, 72 p.

*Összeállította:
Dr. Kántorné Soós Vera*

Aus dem Inhalt

Der Verfasser des ersten Artikels prüft Ungarns Möglichkeit, NATO-Mitglied zu sein. Im Teil „Militärkunde — Militärwesen“ beschäftigen sich die Artikel mit den Grundrichtungen der Militärreform, mit den Typen des Militärsystems, mit den Zusammenhängen zwischen der strategischen und militärwissenschaftlicher Forschung, mit den möglichen Waffen in der Zukunft und mit den Kampfmethoden, bzw. mit Fragen der Verteidigung und Krisenüberwindung. Im Themenkreis Führung Verteidigungswirtschaft, Forum und Ordnungssicherung können Artikel über psychische und pädagogische Aspekte der Persönlichkeit, die zur Führung fähig ist, Auswirkungen gesellschaftlicher und wirtschaftlicher Veränderungen auf die Verteidigungswirtschaft, über öffentliche Ordnung, öffentliche Sicherheit über und die Verkehrsmoral, so wie über Beurteilung der moralischen Lage und die Lage der Disziplin, das Interesse des Lesers erwecken. Die Zeitschrift berichtet in kurzen Mitteilungen über das zweite öffentliche Diskussionsforum der Gesellschaft und des Komitees für Landesverteidigung über die Ergebnisse des Wettbewerbs in Jahre 1994. und über die Erscheinung des Lexikons für Militärwissenschaft.

Content summary

The author of the first paper in present issue scrutinizes Hungary's chance for NATO membership. The articles in the column for Military Science and National Defence deal with the main trends in reforming the military force, the basic types of military systems, the relation of strategics to the research of military science, the possible arms and battle processes of the future, as well as with the questions of defence and crisis management. Out of the articles in the subject-matters of management, defence-economics, forum and keeping law and order the following papers may command interest: the psychic and pedagogical aspects of the development of manager abilities, the defence-economical impacts of the socio-economic changes, the state of law and order, that of public order, traffic moral, as well as moral and discipline. The review renders brief account of the second Public Forum of the debate of the National Defence Committee and Society, the outcome of the 1994 essay-competition papers as well as that of the publication of the Encyclopedia of Military Science.

Содержание номера

Автор первой статьи рассматривает возможности вступления Венгрии в члены НАТО. В рубрике „Военная наука“ помещены статьи, рассказывающие о главных направлениях военных реформ, об основных типах военных систем, о связи стратегии и военно-научных исследований, о возможном вооружении и его боевых способах, о вопросах обороны и кризиса. Статьи на темы: „Руководство“, Экономика обороны“, „Форум“, „Охрана порядка“ занимаются вопросами психологии и педагогики руководящего состава; изменениями в общественной и экономической жизни и их влияние на экономику обороны; моралью общественного порядка, безопасности, а также оценкой морального состояния. В номере журнала дана краткая информация о 2-ом форуме Военной оборонной комиссии и военных обществ, о результатах конкурсов 1994 года и о выходе в свет Военной научной энциклопедии.

Tisztelt Olvasó!

A Magyar Hadtudományi Társaság
mintegy 140 szerző közreműködésével elkészítette

a Hadtudományi Lexikont,

amely 1995 tavaszán kerül ki a nyomdából.

A kétkötetes, több mint 1600 oldalas mű közel 5000 címszót
(4000 szócikket és kb. 1000 utaló címszót) tartalmaz.

Bemutatja a klasszikus hadtudomány fogalomrendszerét,
azon túlmenően a biztonságpolitika, a rendvédelem,
a védelemgazdaság, a határőrizet és -védelem,
a hadtörténelem, a vám- és pénzügyőrség,
valamint a tűzoltóság területeit.

A Hadtudományi Lexikonban szereplő fogalmak a szócikk
után öt nyelven (angol, francia, német, olasz, orosz) olvashatók.
Így a Hadtudományi Lexikon hatnyelvű értelmező szótár funk-
cióját is betölti. Ez nagy segítséget nyújt a használónak a nyelv-
tanulásban. A lexikon teljes anyaga megjelenik CD lemezen,
ami a két kötet számítógépes felhasználását is lehetővé teszi.

**Rendelje meg a Hadtudományi Lexikont a mellékelt
Megrendelőlap kitöltésével!**

Megrendelését juttassa el az alábbi címre:

Magyar Hadtudományi Társaság, 1581 Budapest, Pf.: 15.

Tisztelettel:

*A Magyar Hadtudományi Társaság
elnöksége*